

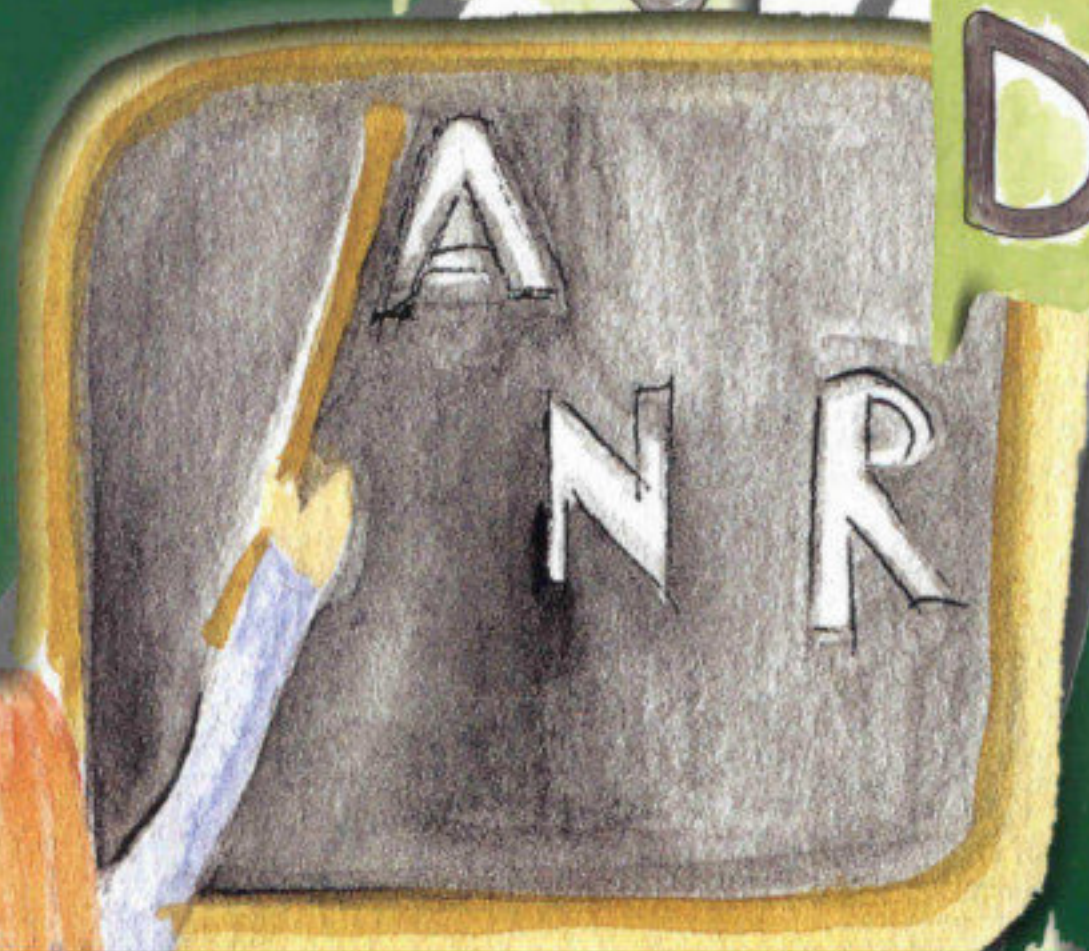
UDHËTIMI

Nj

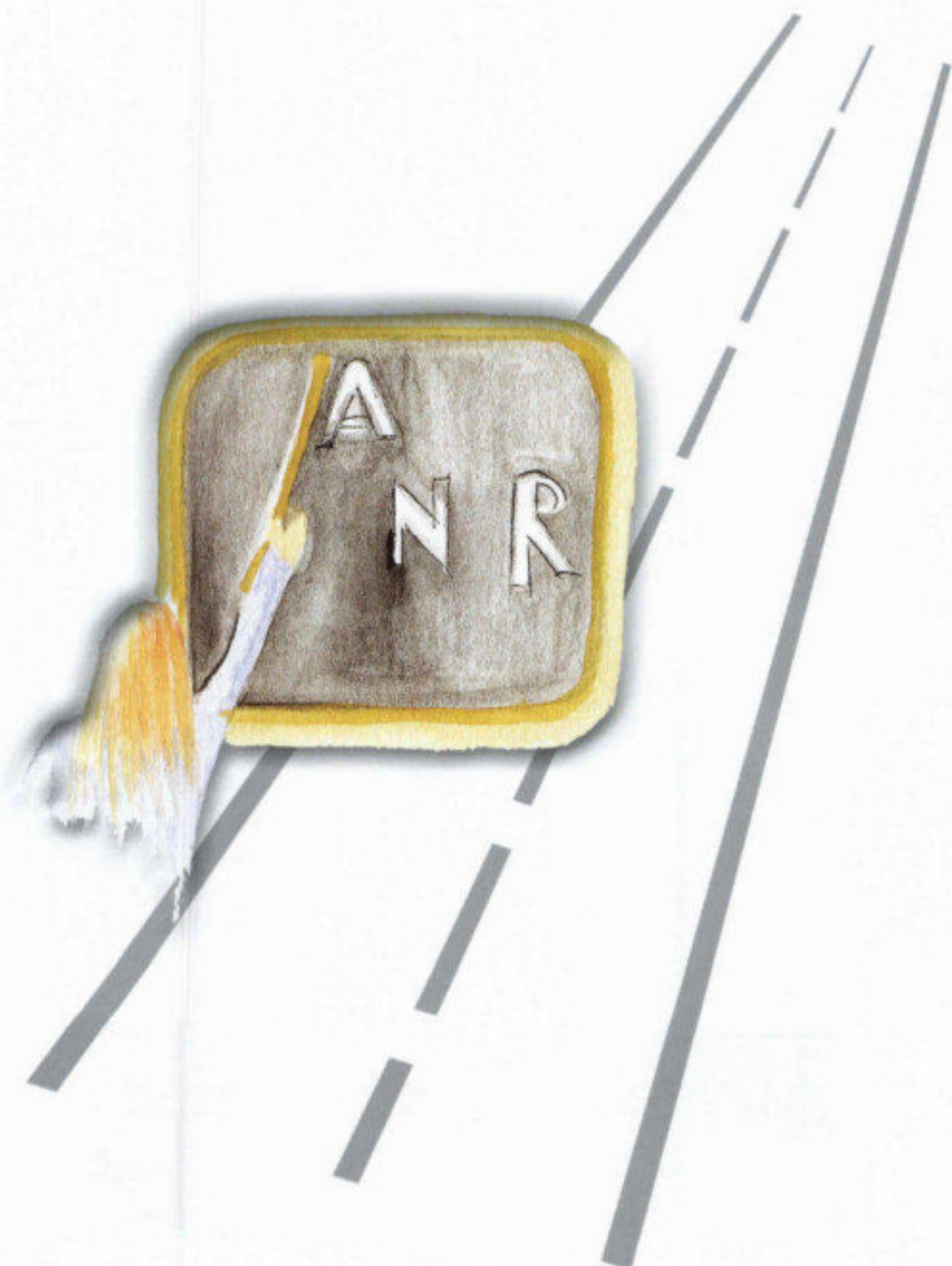
a

Dh

Eë

UDHËTIMI

HORA E ARBËRESHËVET
2000

Progetto comunitario
"Skanderbeg 3000"

Ente proponente:
Comune di Piana degli Albanesi

Partenariato:
Unione Europea
Provincia regionale di Palermo
Comune di Palermo

Comitato scientifico:
E. Altimari (Direttore) - Università della Calabria
M. Mandalà - Università di Palermo
L. Melazzo - Università di Palermo
G. Ruffino - Università di Palermo
L. M. Savoia - Università di Firenze
A Di Sparti - Università di Palermo

Comitato tecnico:
M. Mandalà (Coordinatore) - Università di Palermo
G. Cuccia - Insegnante
V. Matranga - Università di Palermo
Th. Rrushi - Università di Tirana
G. Schirò Di Maggio - Docente
G. Schirò Di Modica - Insegnante

Illustrazioni:
M. Stassi

Coordinamento tecnico-organizzativo:
P. Manali - Direttore biblioteca "G. Schirò"

La pubblicazione è stata realizzata con il sostegno di:

Commissione Europea

Provincia Regionale di Palermo

Comune di Palermo

Comune di Piana degli Albanesi

Le informazioni contenute nella presente pubblicazione non riflettono necessariamente la posizione o l'opinione della Commissione Europea

Si ringraziano:

Comune di Contessa Entellina
Comune di Mezzojuso
Comune di Palazzo Adriano
Comune di S. Cristina Gela
Università di Palermo
Università della Calabria
Università di Firenze
Istituto Culturale Ladino
Scuola Media Statale "Dh. Kamarda" e
Circolo didattico di Piana degli Albanesi

* Udhërimi

Udhërimi. - Palermo : Comune di Piana degli Albanesi, 2000. - 240 pp. : ill. ; 29 cm - La pubblicazione è stata realizzata con il sostegno di: Commissione europea, Provincia regionale di Palermo, Comune di Palermo, Comune di Piana degli Albanesi.

1. LINGUA ALBANESE - Testi scolastici - Scuola dell'obbligo - Manuali - I. Comune di Piana degli Albanesi
491.991 ed. 20

Scheda catalografica a cura di V. Mansueto

“udhëtimi”

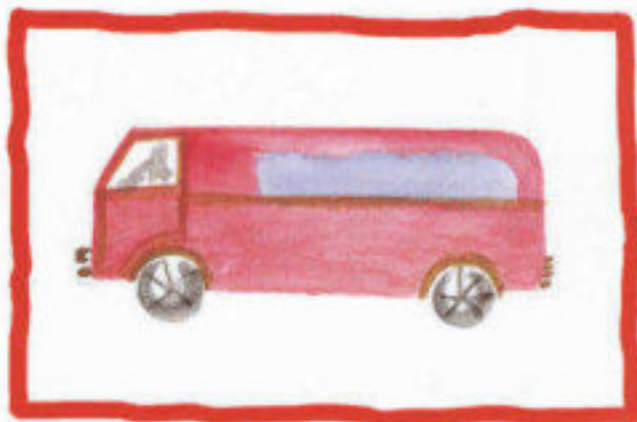
Abetari

asht

arrë

autobus

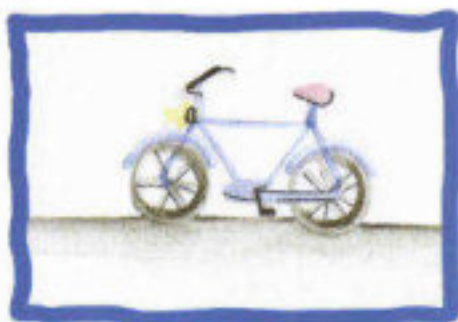
B

B

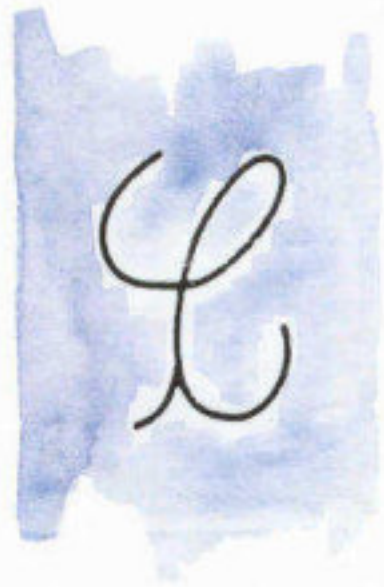
bar

biçikletë

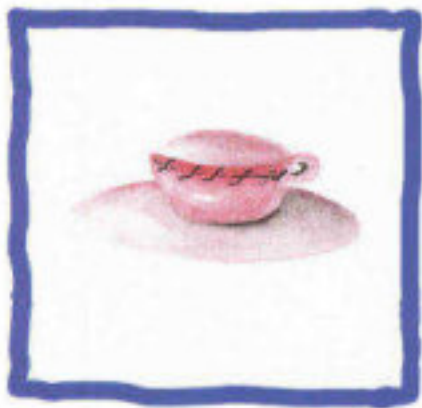
bukë

cep

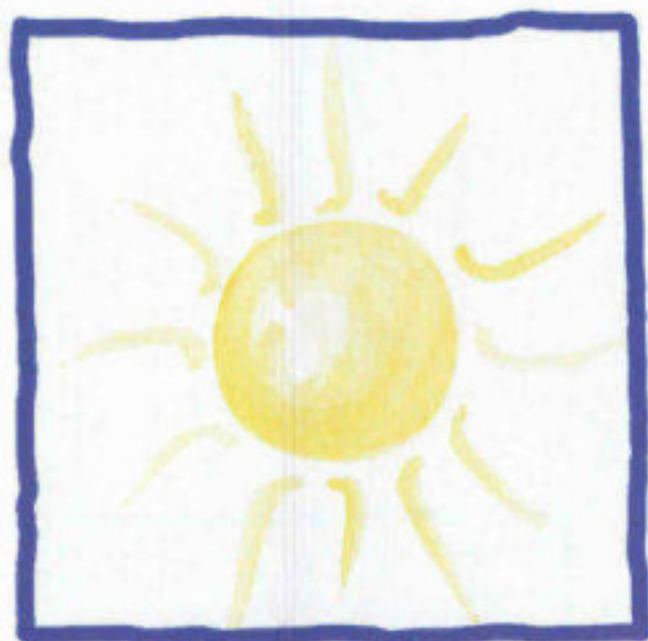
copë

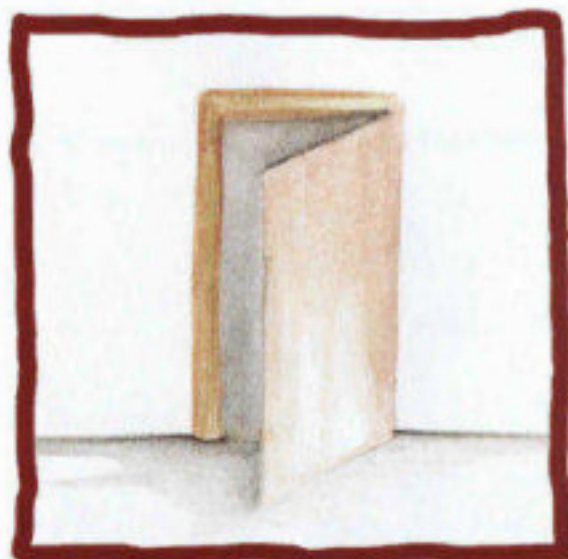
çikërr

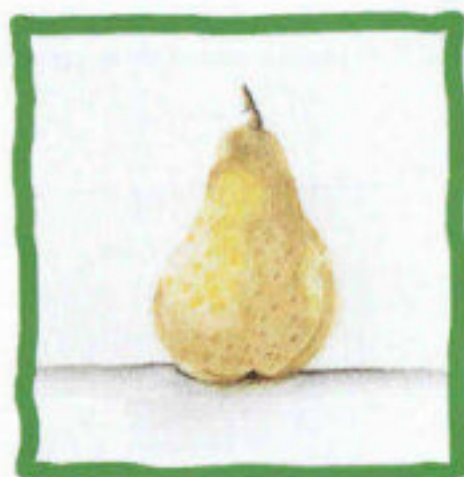
maçe

diell

derë

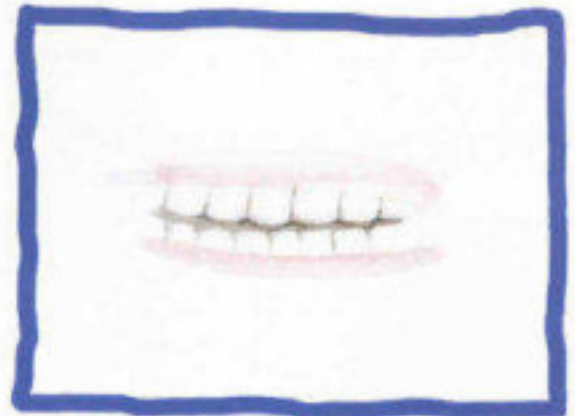
dardhë

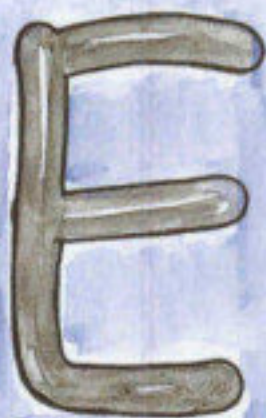
dhi

dhjetë

dhëmbë

A large, brown, blocky uppercase letter 'E' is centered on a rectangular background of light blue watercolor wash.A black, cursive lowercase letter 'e' is centered on a rectangular background of light blue watercolor wash.

elefant

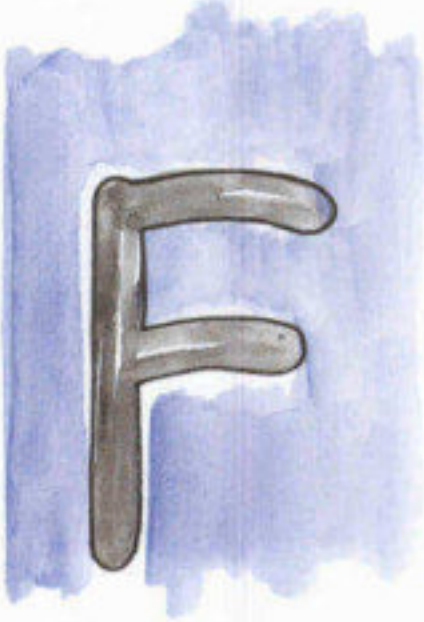
ëngjëll

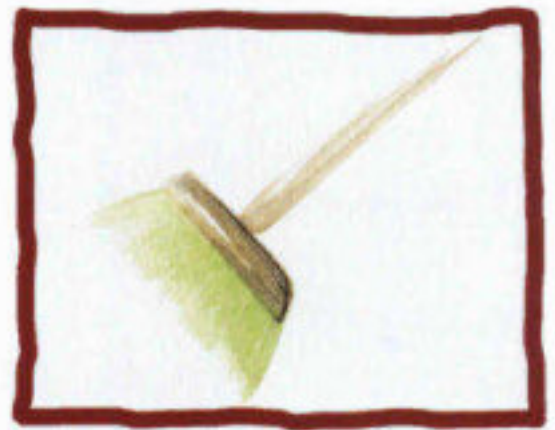
ëmbëlsirë

ëndërr

fole

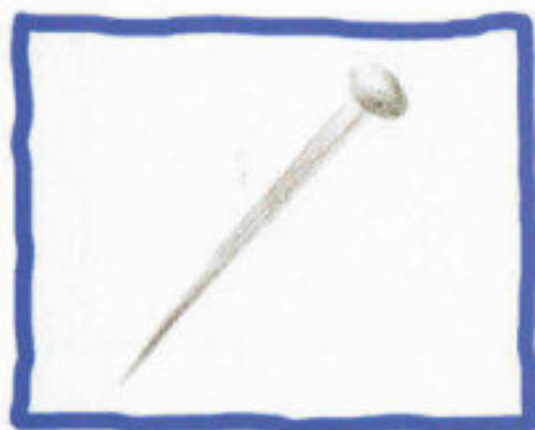
fshyesë

flutur

gërshetë

gozhdë

gërshërë

Gj

Gj

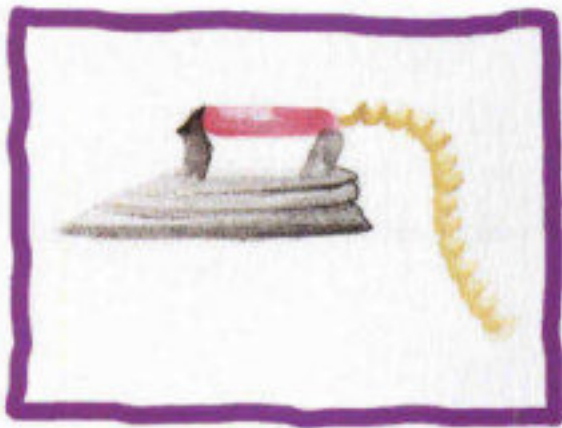
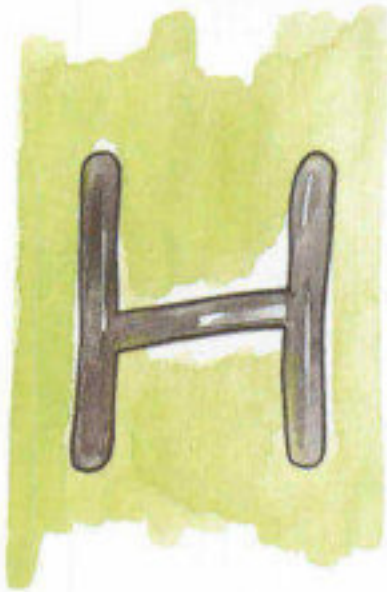
gjashtë

gjel

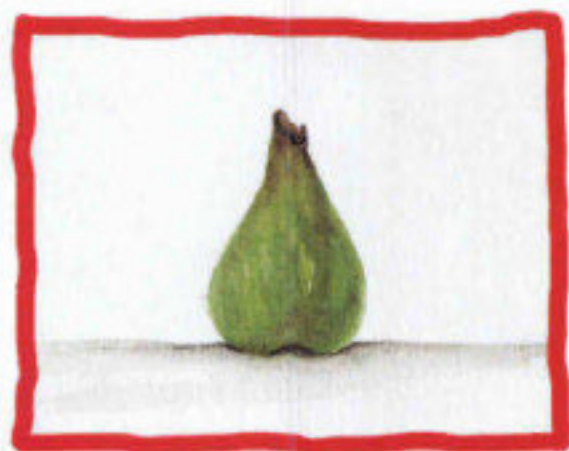
gjalpër

hekur

hënë

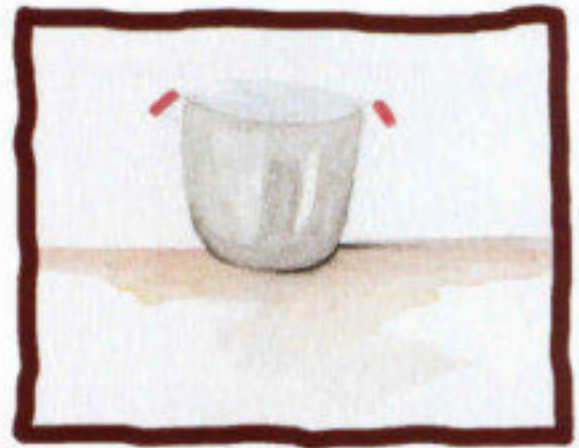
fik

indian

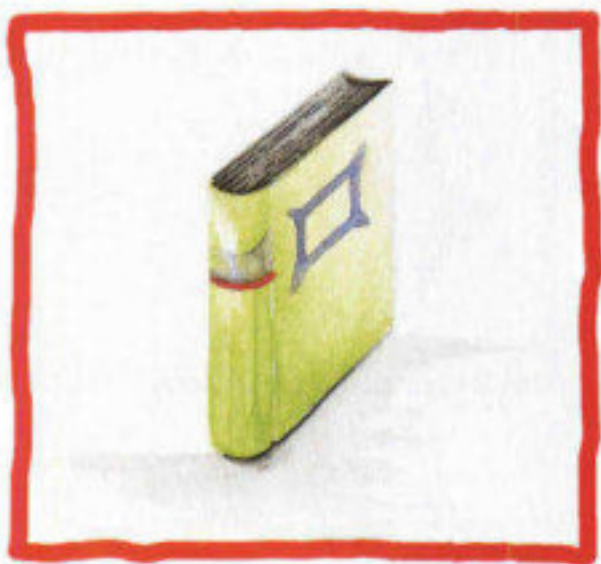
vajzë

kusi

kalli

libër

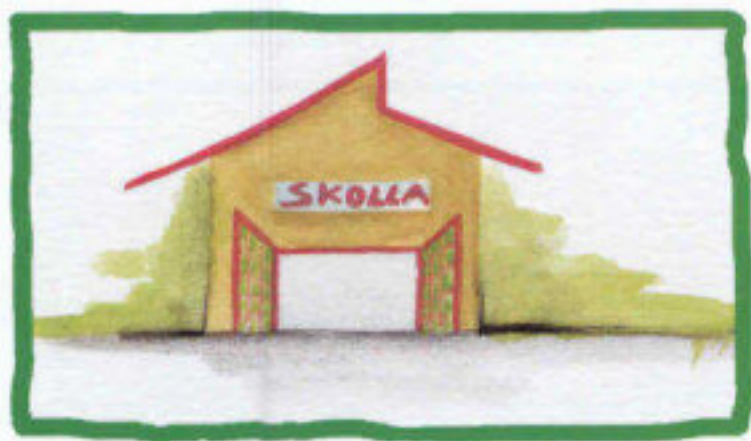
laps

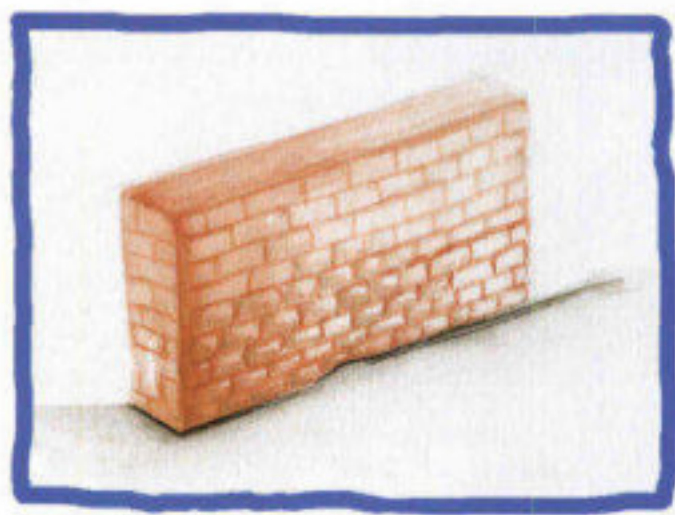
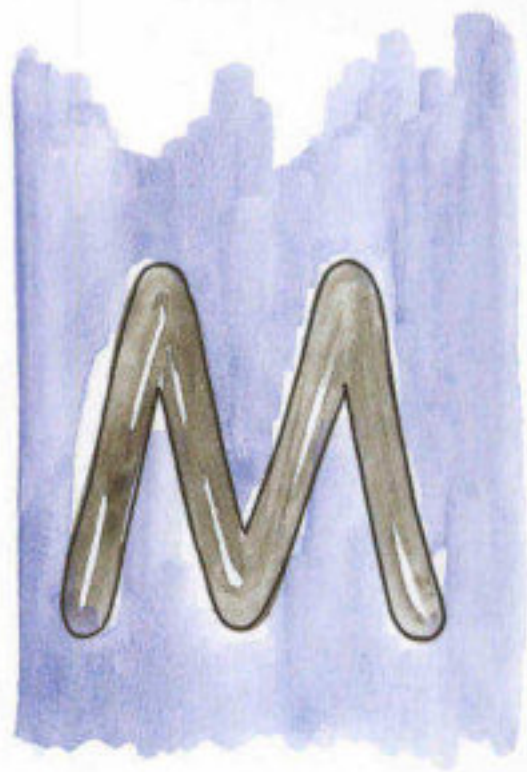
lule

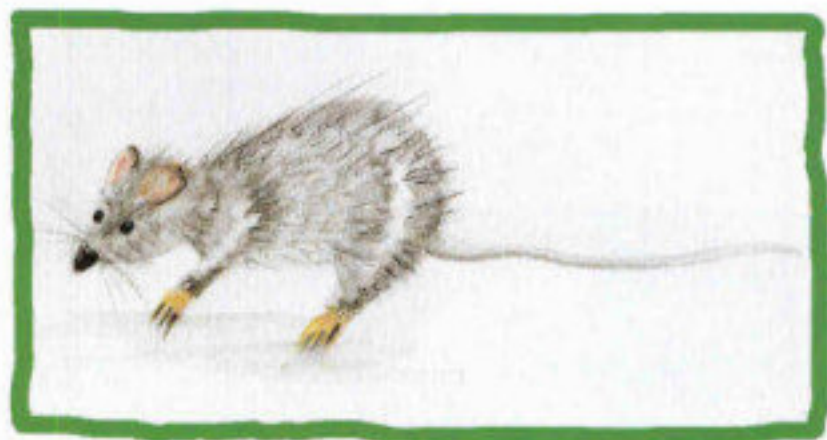
mollë

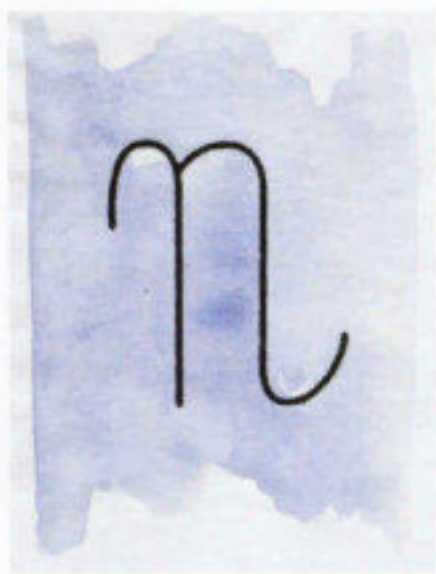
skollë

mur

mi

nuse

nëntë

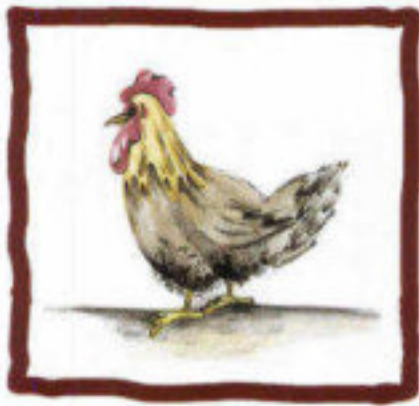
një

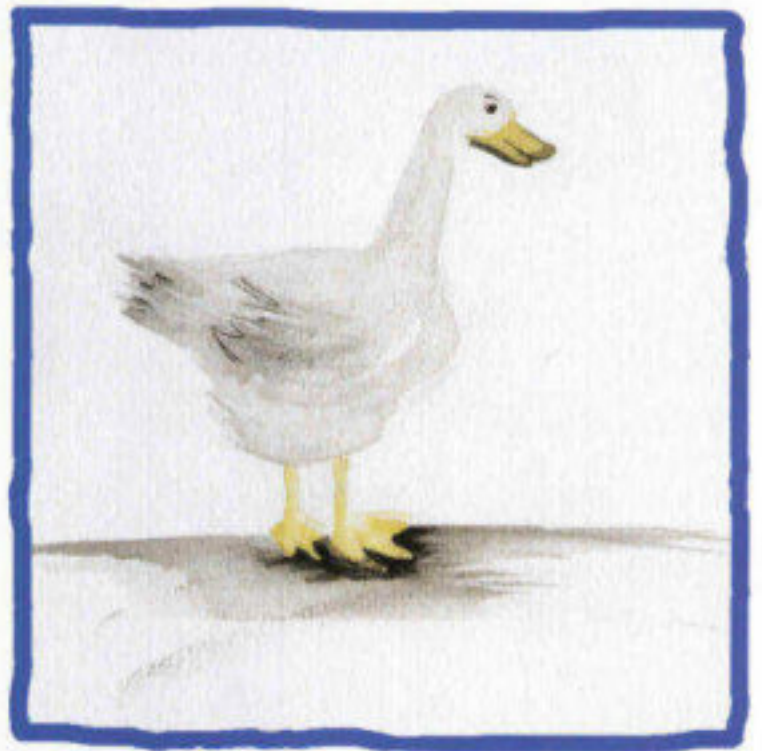
shtenjë

ortodoks

pulë

patë

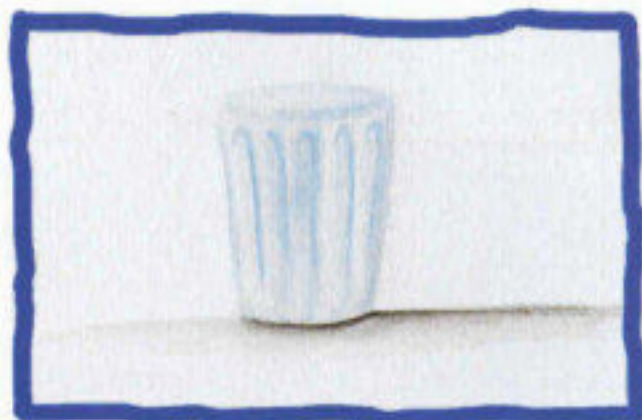
pishk

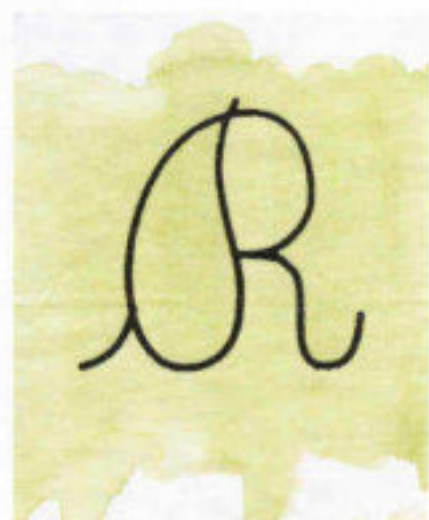
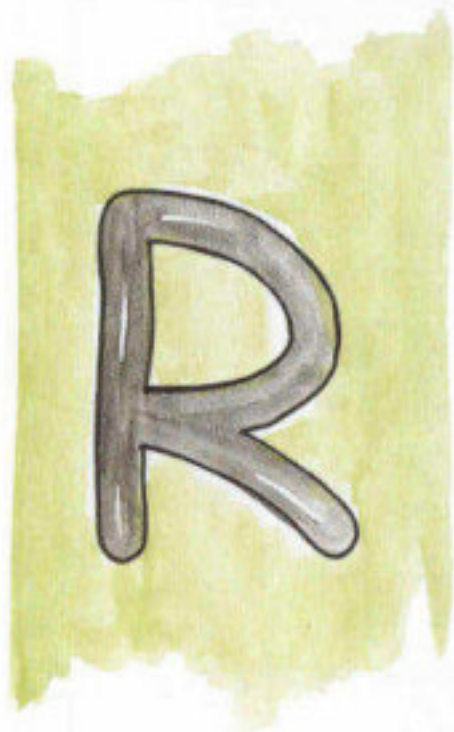
qëri

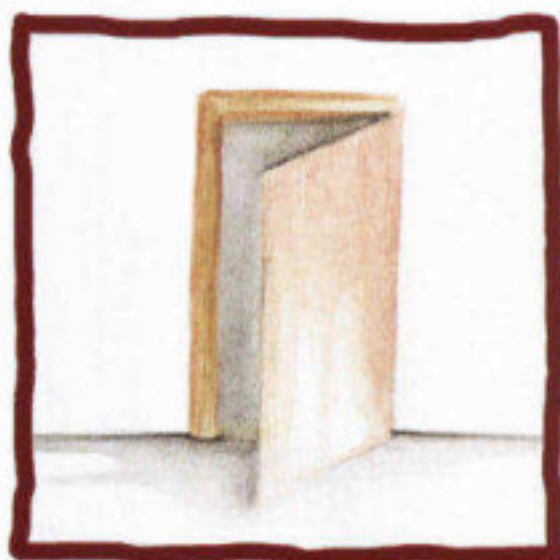
qepë

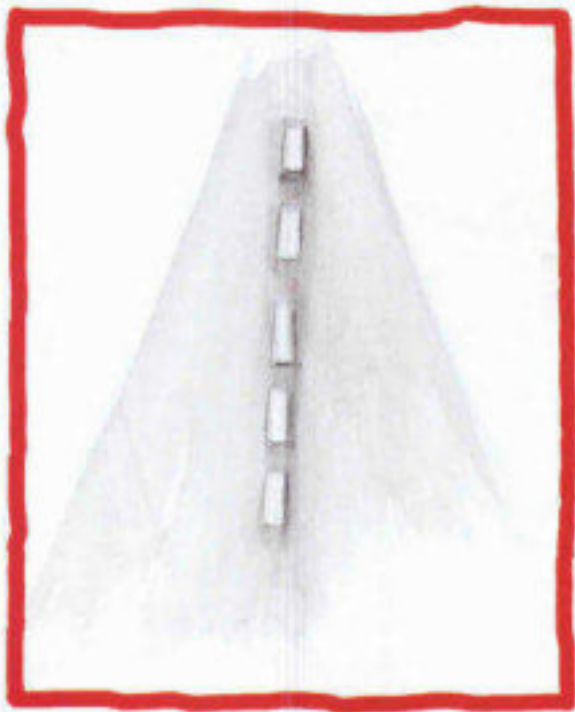
qelq

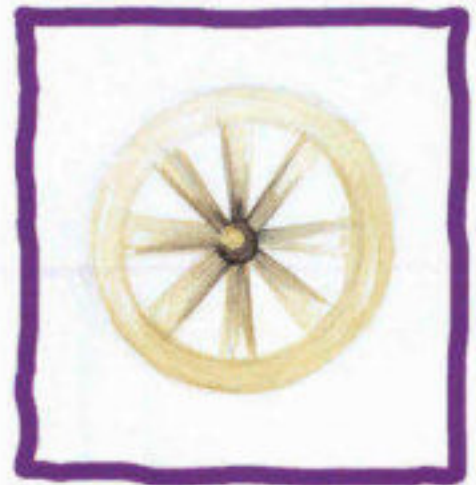
rosë

derë

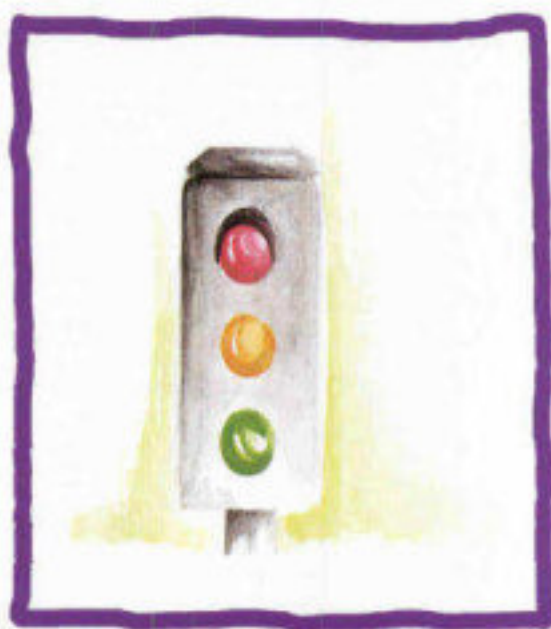
rrugë

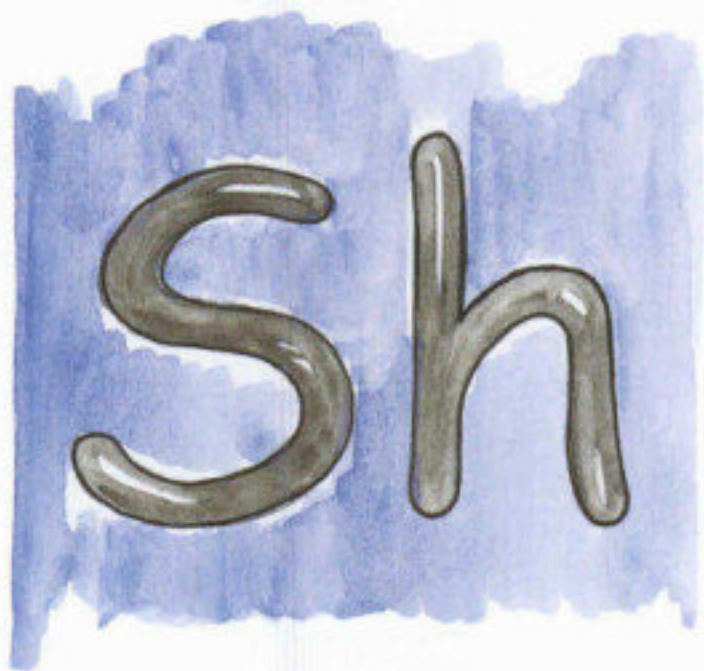
rrotë

rrush

semafor

shpi

shkallë

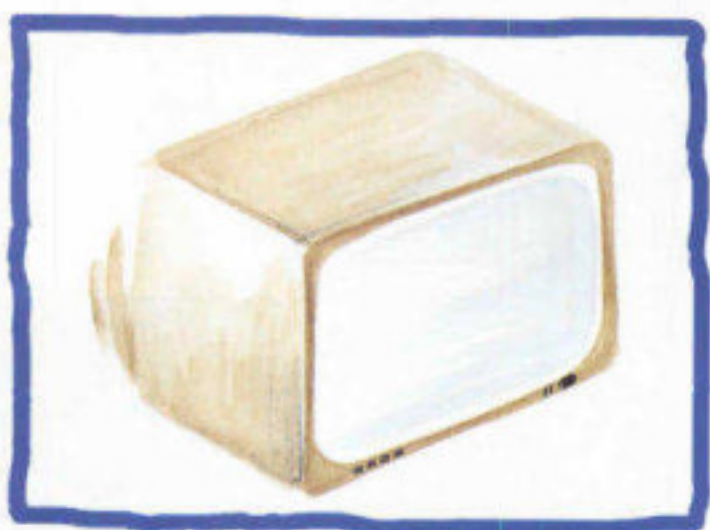
shportë

tetë

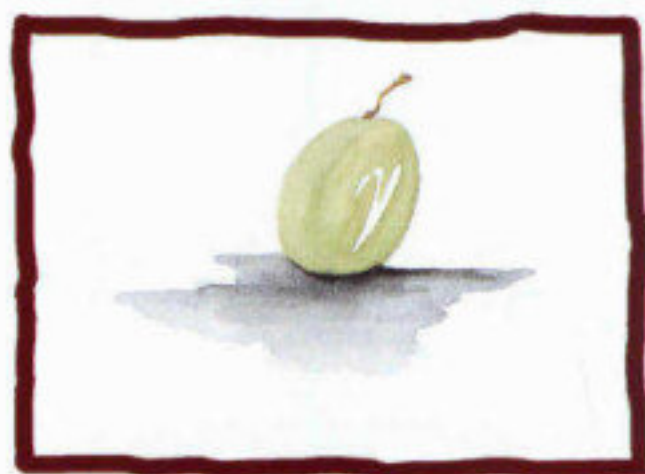
tryesë

televizor

unazë

ulli

thes

thikë

vajzë

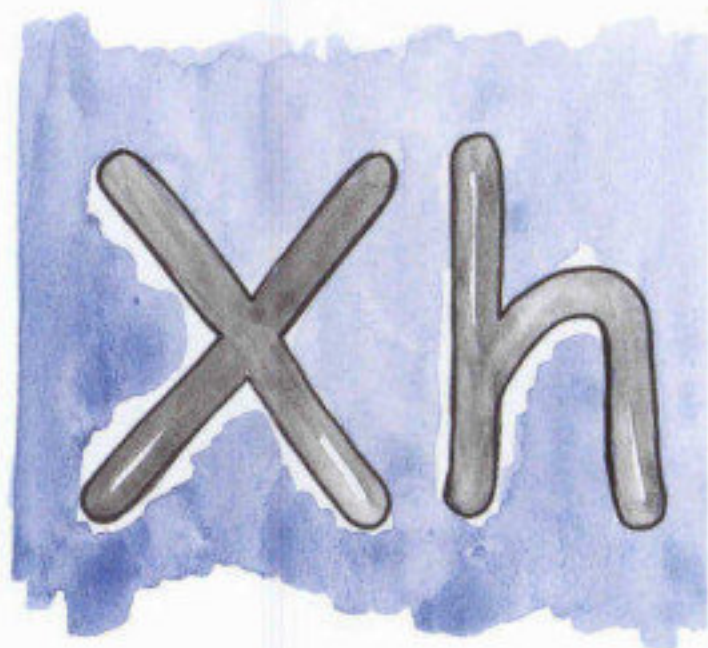
ve

verë

nxënëse

xhilekun

xhilek

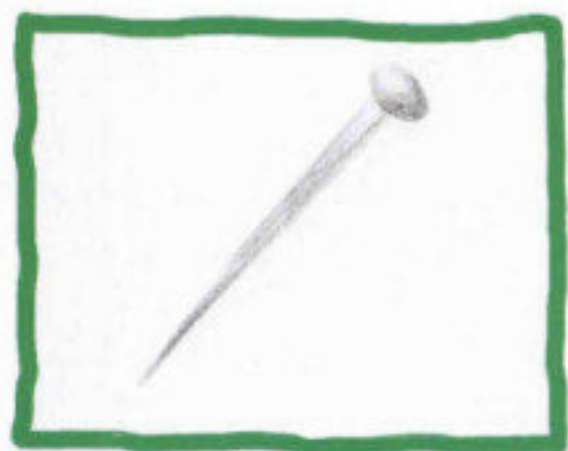
yll

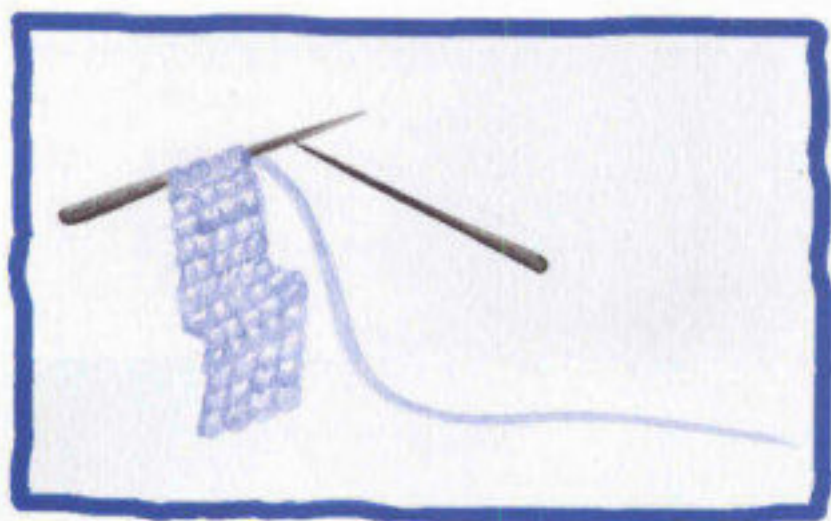
zjarr

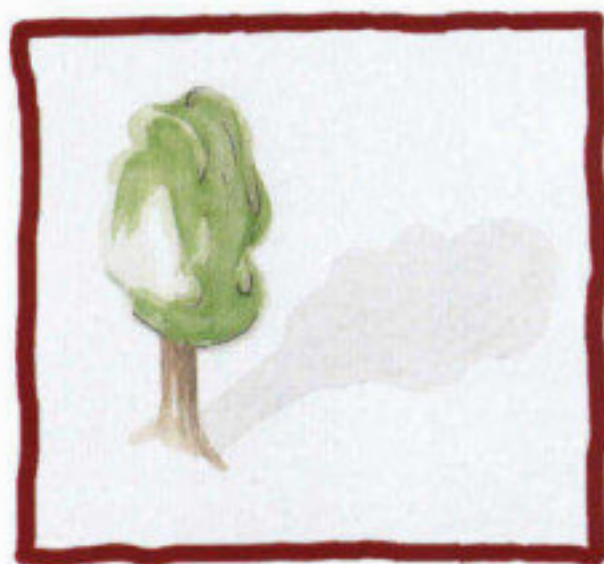
zogë

gozhde

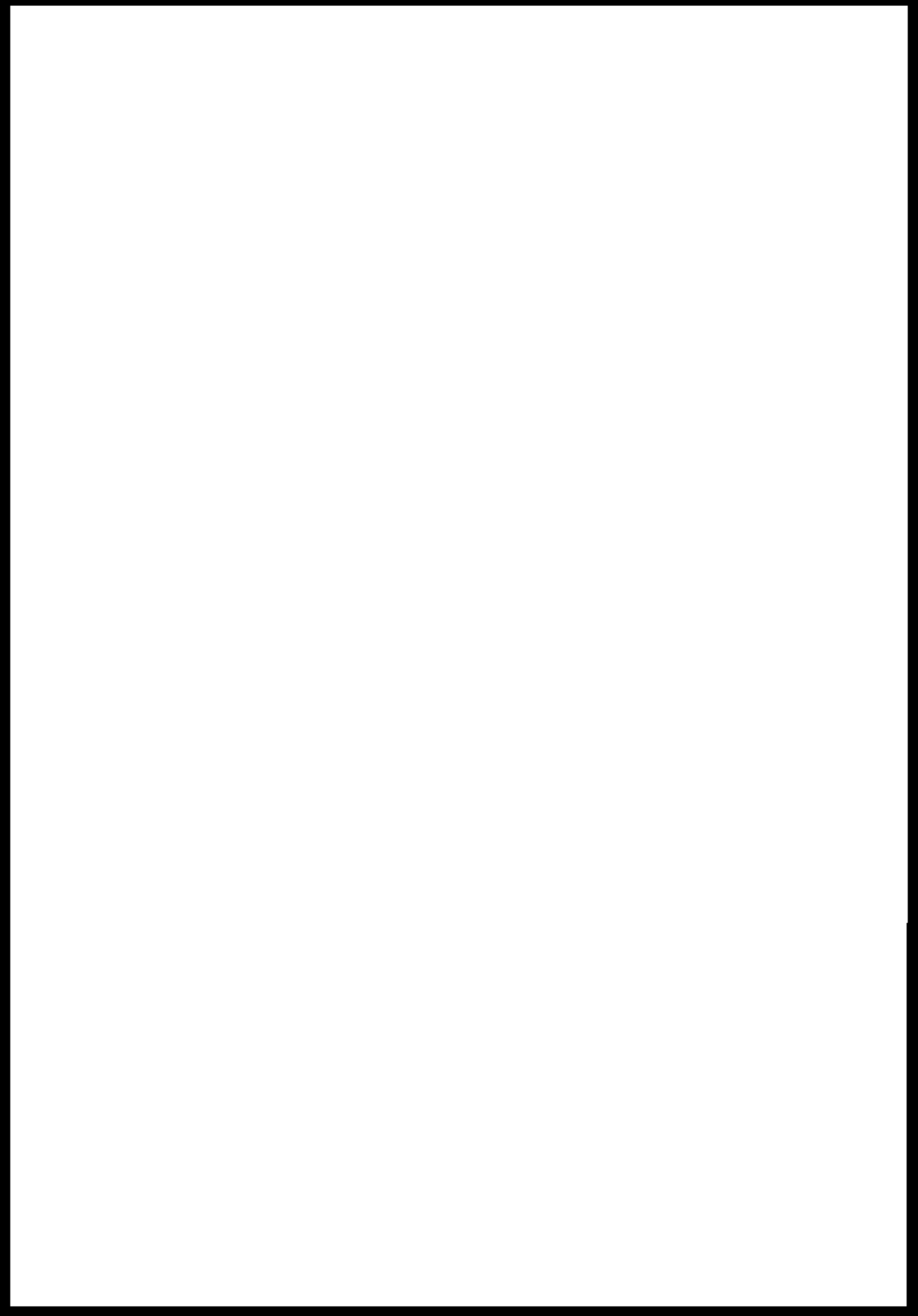
buzhi

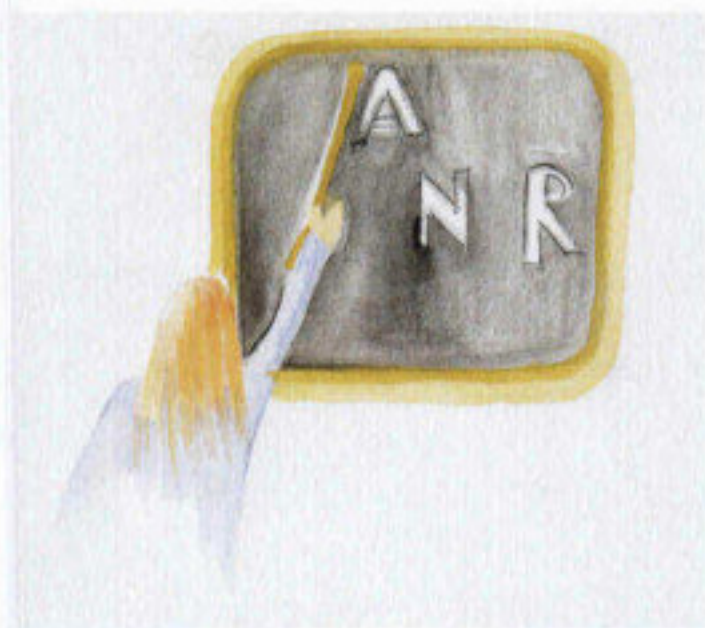
hje

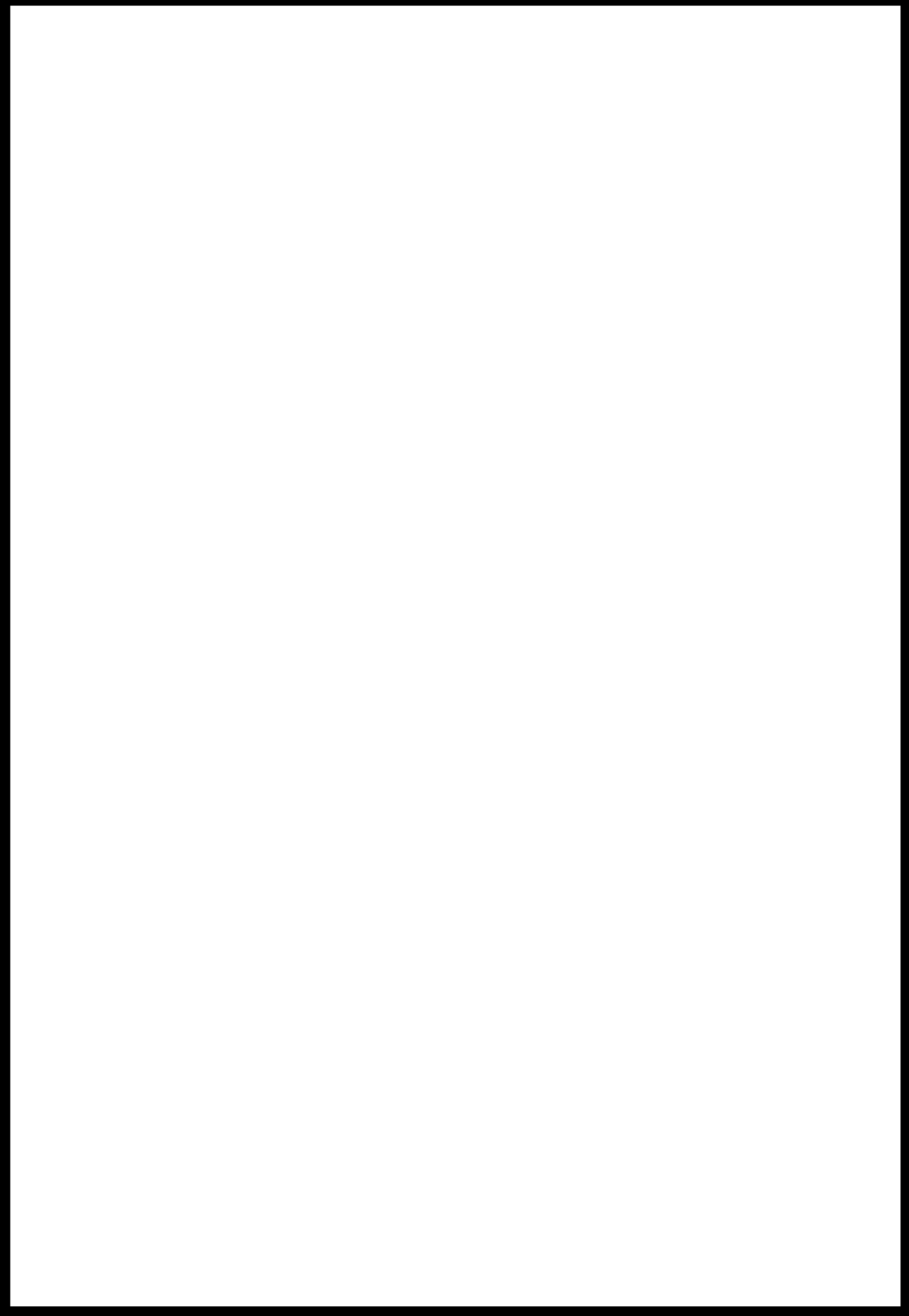
hjokë

“udhëtimi”

Pughare

Një djal i pabindur

Mbi tryesën e shtruar janë shumë shërbise. Djali vëren pemët që janë te tajuri.

Djali merr narënxën, e fsheh, priret dhe ik.

I kundërt

Dhoni hap umbrelen...

...miku e mbyll.

Vajza hipet,
djali zbret?

Gruaja hyn brända...

...burri del jashta.

Marieja shuan qiriun...

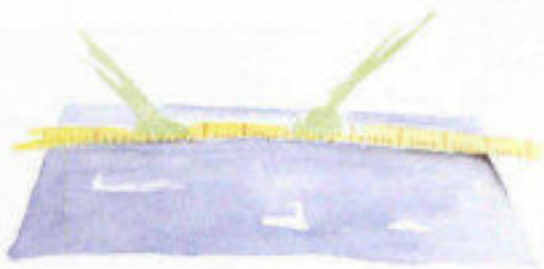
...e motra e ndez.

Te mjeshtja

Këtu gjëndemi te shpia e mjeshtjes.

Ajo ka në dorë metrin për të marrë mizurën një gruaje.

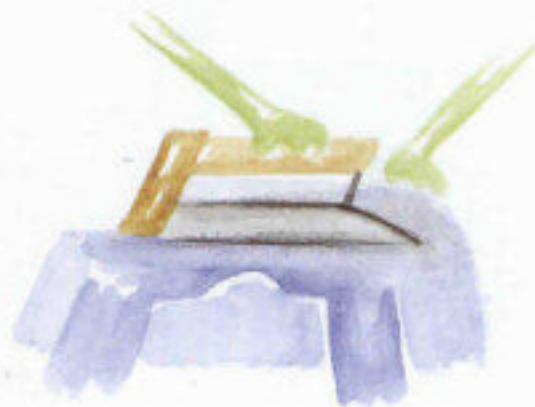
Pranë man pethkun ç'i duhet për vestën.

Me gërshërët pret pethkun.

Pastaj ulet, dhe me makinë qep vestën.

Kur e veshura është e sosur,
mjeshtja i shkon hekurin.

Pylli

Në pyll janë
shumë drunj.

Dy druvarë me sopatat
presjën drurin

Mjeshtri i drurit, me
zdrukth e përpunon
për të bërë vunqe
për skollën.

Nxënësit janë ulur
të gëzuar në këto
vunqe.

Udhëtimi i letrës

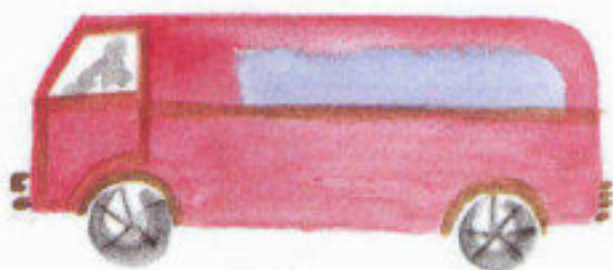

Ky djalë shtie letrën
në kutin e postës.

Postini i merr të
gjitha letrat nga
kutia dhe i vë në
thes.

Letrat dërgohen me
autobus.

Nga posta, letrat i
shpërndan postini
në për horë.

Postini letrën ia jep
vajzës.

Djali me balonat

Ky njeri mban te duart shumë balune me ngjyra të ndryshme.

Burri përpiqet me një mik.

Ata flasjën njeri me tjetrin.

Mendojën të hyjën
në bar.

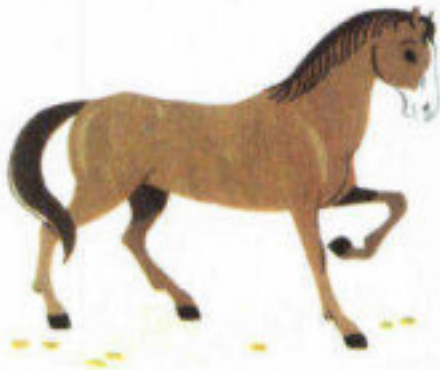

Burri ngë mund të
hyjë në bar me
balune dhe ia jep
një djali.

Djali është i lehtë,
prandaj fluturon
bashkë me balunet.
Të dy burrat qëndrojnë
me sytë haptë.

Djali i lig

Një kalë rrjedh,

i zoti i qaset për
të i dhënë elbin.

Një djal i lig, me një
hekur shpon thesin.

Elbi zë fill të
derdhet pak e pak.

Elbi po derdhet.

Kali ngë mund të hajë
elbin çë ra te dheu.
Aty erdhi një pulë çë zuri
fill të hajë elbin
e kali qëndroi pa ngrënë.

Rrëfyeni ju

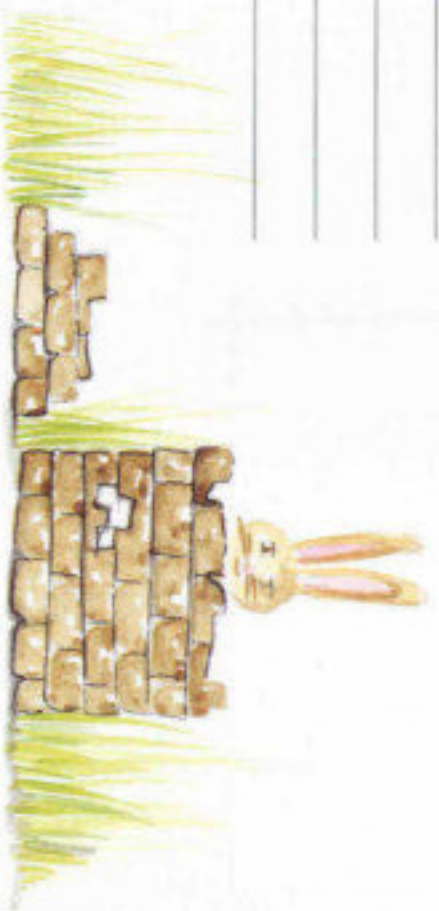

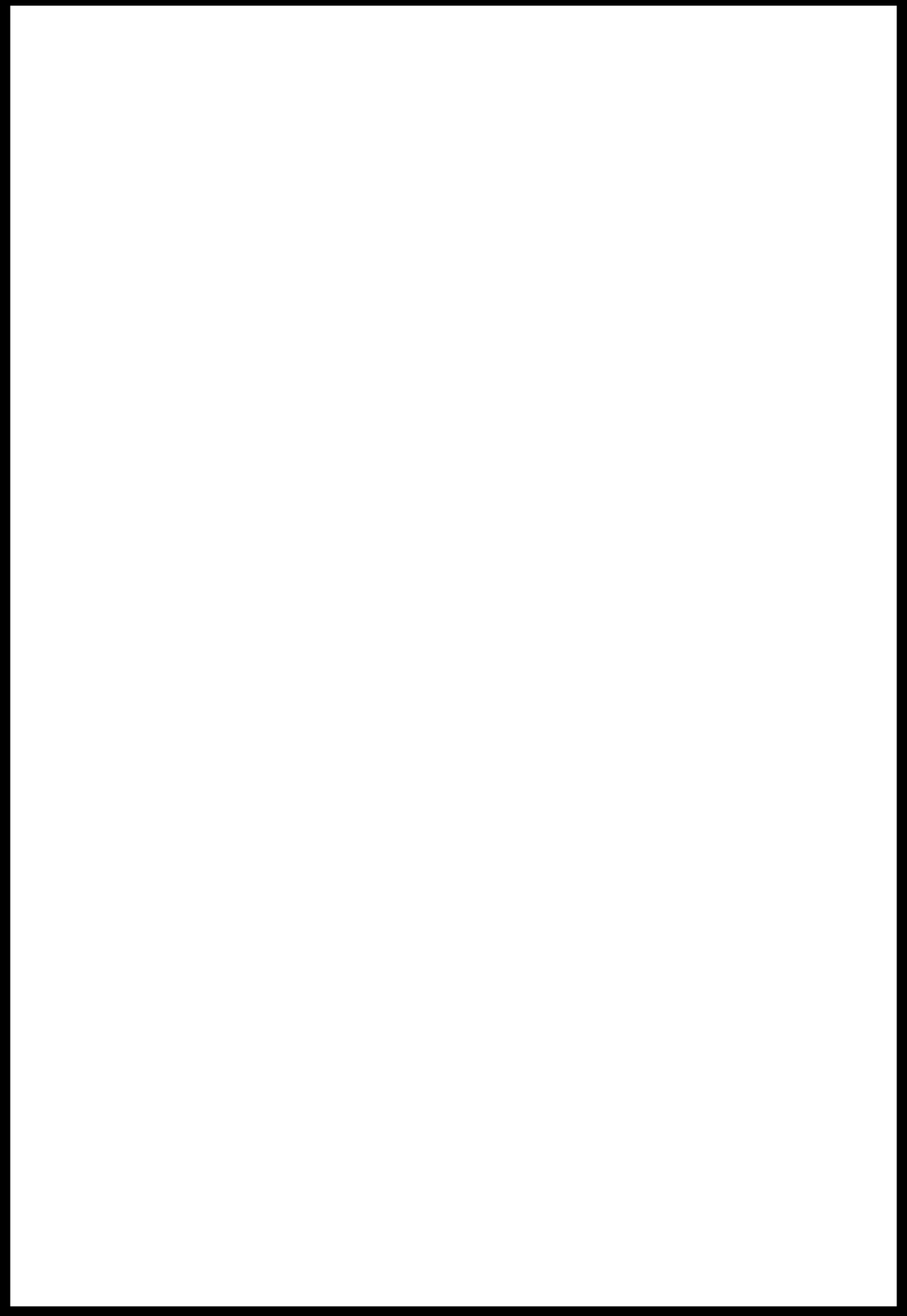
Rrëfyeni ju

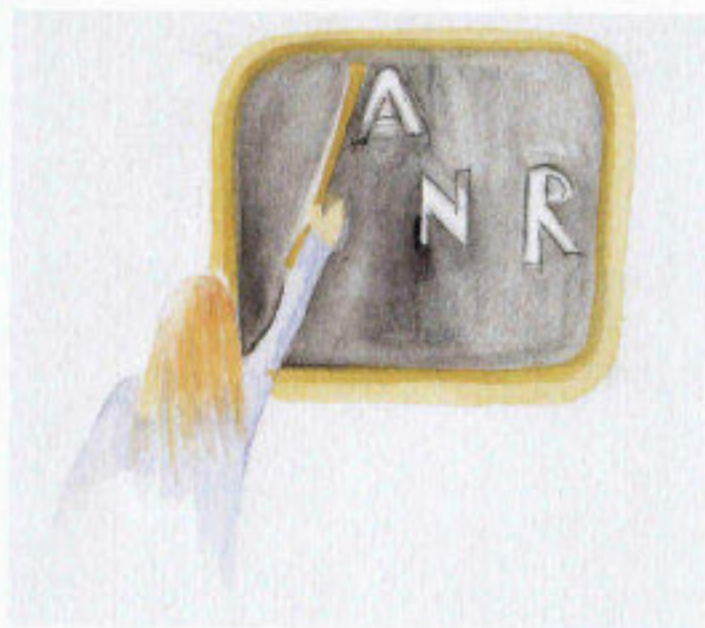

“udhëtimi”

Gramatika
Pjesa e parë

Bukëza e Trinjës

Një bukëzë, lerë e rritur te gurët e Trinjës, po mahnitej tue parë shkëlqimin e ujit të liqenit më poshtë me hënën në qiell.

Një mbrëma shfaqja e pishqvet në ujë e tërhoqi aq sa la strofkën e vet në Trinjë e vate bëri një të re buzë liqenit, nën drutë e pyllit të dendur.

Si sosi, u shtri te bari i lagët me bark përmbys e ndenji atje gjithë natën tue bredhur me këlyshët e saj të shtrirë pranë te rëra o te pilet.

Një menatë, pas vitesh, gjegji një rrëmujë të madhe e pa një mizëri motopalësh në punë me lëvizje të shpejta.

Me drenë gjaku iu bë ujë e u fsheh njize nën dhe.

Në mbrëmje shpërthime të zjarra e shurdhuese.

Hyri në strofkë e mosnjeri e pa më.

Mbiemri pronor

Shënim: Bukëza la strofkën e vet në Trinjë.
Mosnjeri e pa më në strofkën e saj.

Gjej fjalën e përshtatshme:

- * Bukëza u shtri te bari me këlyshët _____.
- * Këlyshët _____ luajtën pranë te rëra o te pilet.
- * Me lëvizjet _____ motopalët trëmbën edhe këlyshët _____.

Kujdes!

e tyre
 ↗ e vet m. sh.
 ↘ e veta f. sh.

Jatritë e vjetra

2

- Maçja më la një gërvishtje te dora !
- Lidhi një fletë ferri, - i thotë gjyshja.
- Një fletë ferri ? - pyen e mbesa e shton: - Drizat shpojën !
- Kur ë herë e mënëzvet, - i priret plaka tue qeshur, - glëmbavet ng'i

trëmbe...vërtet?

Kur isha vajzë jatronjtë na shërojnë nga sëmundjet po me barëra, gjethe e rrenjë. Hyrë brënda e shih te gramari im: atje gjen onxarë, dhafnë, splitër, ashprele, mëllagë, skort, gurthyes...Ca shërbejnë për anën e jashtme e ca mirren për grykë o me hundë. Barërat e njoma e të thata janë të mirë për të sëmurët e zëmbës, të mëlçisë, të lëkurës, të shprethkës, të mushkërivet e të veshkavet. Bën mirë edhe përsheshi, freskimi i lopatës kur ke dhëmbje dhëmbësh, nxite e ragadë.

Sot vajza ime, mirren tisanet te erboristi vetëm për modë, u i mora si jatri kur isha e vogël e më ndihën. "Ziej këto fletë, - na përshkruaj jatroi, - pi këta lëngje, shtrydh këto pemë, ha këto valeza, mirr..."

Ilenia del jashtë, merr një fletë ferri e, pa thënë më gjë, e ngjin mbi gërvishtjen.

Mbiemri dëftor

Shënime:

- m. shumës *Këta barëra rriten te malet.
Era e këtyre splitrave ndihet nga larg.
Këtyre lëngjeve u duhet ca kripë.
Këta përsheshe zihen mirë te poçja.
Rreth këtyre lëngjeve dimë pak.*

Ushtrime:

- f. shumës: këto, i-e këtyre, këtyre, këto, këtyre
 _____ valeza janë aguridhe.
 Rrembi i _____ pemëve ë i degëzuar.
 _____ dhafnave iu thajtën gjethet.
 _____ kumbulla i ha me ëndje të madhe.
 Mes _____ degëve gjeta një fole.

3

Dimri në Horë

Bie shi, po bie borë,
 floqe floqe bie me erë.
 Në mal lidhi te ca herë
 e rrimë të gjithë në derë
 si fëmijë dorë më dorë.
 Sa e ftohtë ë kjo Horë !
 Bie shi, po bie borë,
 floqe floqe bie me erë.

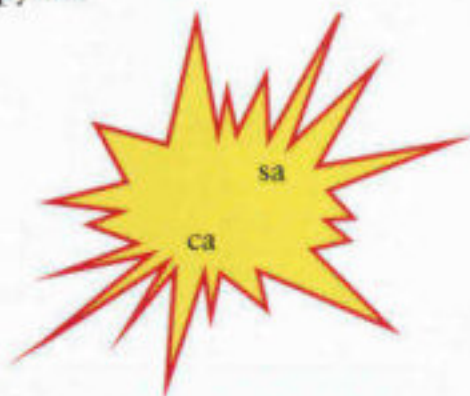
Mbiemra të pacaktuar e pyetës

Shënim

- * ca herë
- * sa ditë?

Ushtrim

- * _____ herë ?
- * prita _____ ditë.
- * ndenja në shtrat për _____ mot.

Te shpia ime

Shpia ime ë e vogël, kemi dy shtretra, një dritare e një maçe. Te shpia ime hamë po mbrëmënet, kur tata mbjidhet nga përjashta me ndonjë perime vjeshtore aguridhe e ndonjë pemë te trasta. Jemi të vapkëth.

Ujët te kudhi na vaket po ngë na prier kurrë valë.

Tata ka sy të kaltër, mëma ka sy të kaltër, u kam sy të kaltër e maça ka sy të kaltër.

Kur jemi të gjithë rreth tryesës, shpia jonë duket një qiell plot me yj.

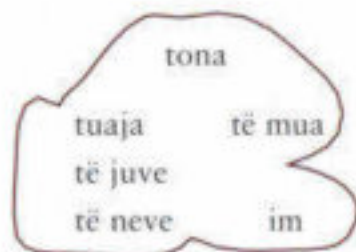
Mbiemri pronor

Shënim

* Mëma ime ka sy të kaltër.

Ushtrim

- * Tata _____ ka sy të kaltër.
- * Mëmat _____ kanë sy të kaltër
- * Motrat _____ kanë sy të kaltër

	JO
im - ime	të mua
yt - jote	të tij
i/e tij - i/e saj	të tij/saj
ynë - jonë	të neve
juaj	të juve
i/e tyre	të tyre

5

Shkrepje pa dëm

Një krimb u nglat butë të grij një fletë lakre. Te një luce, ndër marrvasha e hamule, pa një brethk e tha:

- Prit ca herë e të përcjell !

Një rosë e egër pa brethkun e hapi cepin të... E qëndroi një gjuetar prapa një shkëmbi me shkrepjen e skupetës së tij po pa dëm për njeri: zoga fluturoi, brethku u fsheh nën ujë e krimbi pak e pak sosi të grij fletën e lakrës.

Përemra e mbiemra të pacaktuar

Gjej lidhjet ndër pjesët:

☐ 1 ca	☐ disave
☐ 2 cave	☐ 1 disa

Ushtrim

- _____ u lypset puna në Horë.
- Përcolla _____ mish me asht.
- Miqtë vanë: _____ u fala, të tjerëve jo.
- _____ vetë më folën mirë për tij.
- Liejta _____ dyer me vaj.

LOJË

Urtësi... në liri

6

Lidh pjesët e fjalive përkatëse:

☐ 1	Mirë u gjënd	☐	ka ve.
☐ 2	Kush ha bukë	☐ 4	ku vete gjen mushkonja.
☐ 3	Kush ka pula	☐	kush mirë u rua.
☐ 4	Kush rri me zonja	☐ 2	bën drudhe.
☐ 5	Kush bën drutë te dhromi i lig	☐	ha likënkë.
☐ 6	Kush zien llapsana	☐	i nxier mbi krahë

Përemri lidhor

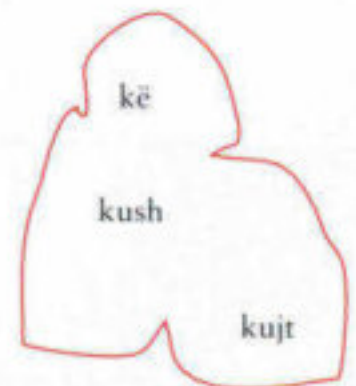
Kush ë maçe, zë mi.

Ushtrim

_____ ka pula, ka ve.

I jap nder _____ më nderon mua.

Nderonj _____ më nderon

7

Hora

*O e bukura More !
Si të lashë e më ngë të pashë!
Atje kam u zonjën mëmë,
Atje kam u zotin tatë,
Atje kam edhe tim vëlla.
Si të lashë e më ngë të pashë !*

- Vjet, - tha lalë Bua, - te kalivet anë malit të pelavet tëtimit na hyri te eshtrat si te briu i kaut.

- Riejtëm shirat më se zborën, - shtoi la Gj. Burrleshi. - Ndenjëm gjithë moin mars pa dalë jashtë, kujtone ?

Todhari i Dragotës e Gj. Golemi, si pleq të urtë, thanë se duhen shpi guri me themele të forta.

Arbëria jonë sot ë bota ku ndodhemi me gra e fëmijë domosdo. Në botën e huaj ruhen po kujtimet.

- Ku mendoni se ë më mirë të stiset fshati ynë i ri ? - u pyeiti të dyve la Ntoni Toja, një burrë i hollë si fitil.

- Te një vend, - thanë ata,- ku buron ujë, ku fryn më pak era, ku bryma në të gdhire na lag më pak këmbët e ku rrinë larg mushkonjat.

- Farefisi im, - tha Papa Jani Kaminiti prej Himarës, - stis pjesën e tij te shkëmbi.

- Farefisi im, - tha lalë Bua, - e stis përposh Brinjës.

- Farefisi im, - tha i sprasmi, - e stis ndër fusha e rehje.

Një trikëndësh. E me thelimën e Monrealit u shtunë themelet e të parave shpi të Horës. Ish viti 1488.

Përemri vector

Shënim:

Shpinë e trashëgova nga mëma.

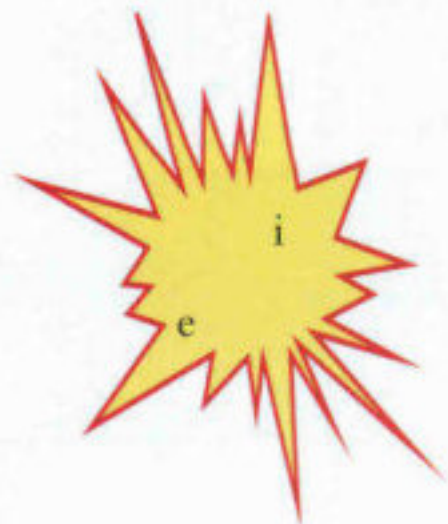
Shpitë / trashëguam nga tata.

Ushtrim:

Dherat ne ___ patëm nga Monreali

Farefisi im pjesën e tij ___ stis te Brinja.

Farefisi im shpitë ___ stis te Shkëmbi.

Tata im

8

Tata im punon në zyrë e mbjidhet brënda ngost tue ndenjor për orë përpara kompiuterit.

Më se gjithë i lodhen sytë e mbrëmënet në television sheh vetëm programe ku flitet për sport, natyrë e dokumentare.

Pas meje te shtrati ngulet ai: më bën rivethkën te pethkat, pret ca herë e shuan dritën.

Mëma në kuçinë lan e shplan tajurë, thikë, lugë, kudhe...

Kjo detyrë ë e saja, po tata thotë se i nget edhe atij.

Përemri pronor

Shënim:

Kjo detyrë ë e saja

Ushtrim:

Kjo punë ë

- imja
- jotja
- e saja / e tija
- jona
- juaja
- e tyrja

Këto lule janë

- (timet)*
- (totet)*
- të tija / të sajat
- tonat
- tuajat

e tij të tyre
e tija
të tyre

* m. (timt / tat)

9

Festa e mëmës

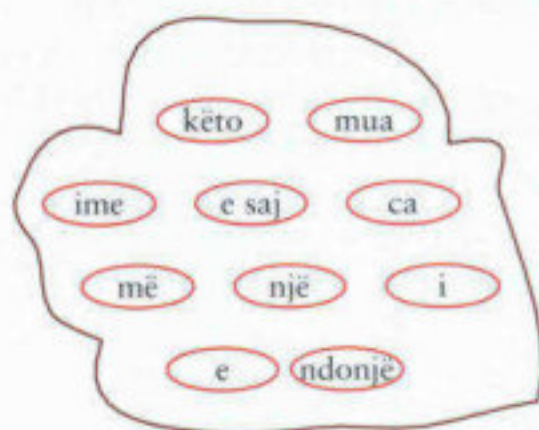
Në lulishten Afërdita mbjodhi një tufë lulësh për të jëmën: e verdhë, të bardha, vetëm e kuqe.

Ajo pranoi me hare, puthi të bijën dhe haristisi me fjalë:

-Kjo ë ditë lumturie për se kujtove. Faleminderit, bija !

Çdo fjalëz te vendi i saj:

bija *ime* / *ime* bijë

po

Faleminderit, bija *ime*.

Plakarushja e Honit

10

Thuhet se te Honi del një plakarushe.

Ajo, kur ngryset, ngjipet te mali i Kumetës me një shkallë druri, çel një hërnar në majë, nxier boshtin nga bunaka e tjerr lesh gjithë natën.

Më para se të gdhihet, lëshohet poshtë me perin të endur e, tue ecur në lumin Trinjë, vete sos te harambujt e Honit ku fshihet gjer në mbrëmje.

Shtu prej shekujsh !

Kur ish kopile lëshohej me një tërkuze te

Honi i Krujës, ku trimi i saj ruaj kështjellën e Skënderbeut. Pas vdekjes së Heroit ajo erdhi te Hora me të shoqin e la gjithnjëri atje në mbrojtje të Krujës. Të bijvet u tha:

- Ejani pas nesh ku shihni dritë hërnari në majë të malevet.

Një menatë te këmbët e shkallës së thënë gjetën cariqet e saj e jo më gjë.

Mbi malin panë edhe një shqiponjë me një gjalpër në thundre.

U tha se vdiq me dhëmbjen therëse që ndiejtë kur xuri se Mahomi i vrau të bijtë.

Ai hërnar ndizet çdo natë gjer më sot, po vetëm ca vetë e kanë parë ndër rrufe e gjëma.

Përemri vetor

Në kontekstin e tregimit shëno përemrin përgjegjës:

		kujt			kë	
	<i>atij</i>	<i>asaj</i>	<i>atyre</i>	<i>atë</i>	<i>ata</i>	<i>ato</i>
<i>u</i> tha bijve			x			
<i>i</i> vrau të bijtë						
ca vetë <i>i</i> kanë parë						

Ketërthi

Një mënatë ketërthi u zgjua me dridhma e pa se lisi e arra pranë ishin pa fle**

Ç'pa te pylli ?

Rrushqe , shtenja , ftonj , arra të butarme,

valeza të murrme.

E në qiell ? Mjegulla e të dendura. Ndonjë .

Mbjodhi gjithë lëndrat që gjeti përposh lisit e bëri fole

të dimrit.

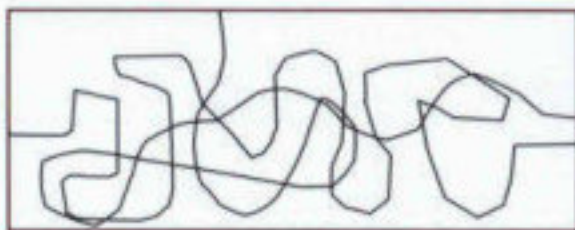

Mbiemri cilësor

Gjej për çdo mbiemër vendin e tij:

Ndih ketërthin të gjenjë lëndrën.

Sinonime: * dridhma, rrëqethe

Kush e gjeti

12

Ca fëmijë vihen në rreth. Njëri prej tyre, në qendër, bën pyetje kujt do. Kur një lojtar thotë “e gjeta u”, çdo kafshë rrjedh në strofkën e vet (vende të njohur) të mos jetë marrë.

Në gjuetari qëndron pa gjah, ë zëvendësuar nga lojtari që tha “e gjeta u”.

L O J A

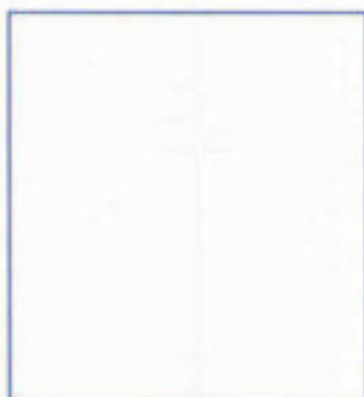
- A - Kush e gjeti bishtin e ljepurit ?
 B - Bishtin e ljepurit e gjeti një dhelpër.
 A - Kush e gjeti bishtin e dhelprës ?
 C - Bishtin e dhelprës e gjeti një qen.
 A - Kush e gjeti bishtin e qenit ?
 D - Bishtin e qenit e gjeta u.

vizato qenin

e

ljepurin

Përemri vetor

Shëno përemrin përgjegjës:

	kë		kujt	
	ata	ato	atij	asaj
<i>i gjeti jashtë</i>				
<i>i zuri bishtin</i>				

13

Një gjyshe arbëreshe

E glatë pritja.
 Përgjigjet nani i ke të gjitha
 po t'u mbi goja.
 Në Gjermani
 pas hapavet të djalit tim
 të vogël je hje,
 si një herë e vetmja je ç'e ndjek në punë
 e ruan.
 Kur priret djali në shtëpi ?
 Ti e di.
 Si rrinë fëmijët e të madhit
 prej muajsh ngë na pyen më e ke
 sigurisht
 për shërimin e tyre
 nga sëmundjet
 porosi të përshtatshme.
 I ke e ngë flet më.

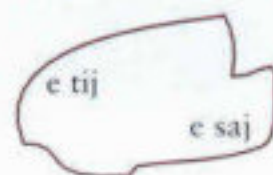
Mbiemri pronor

Shënim:

- për shërimin e tyre

F M **Ushtrim:**

- për shërimin

F M

Çapelet e Drangoit

14

Pleqtë rrëfyejën (e gojëdhënat e vërtetojën) se nën çapelet e Drangoit fshihej një pulë me ca zogj të artë në furrik: mëmë e bij me atë pamje ?

Gratë po shtijën onie mos i vejën fëmijët atje.

Një kanosje për të gjithë e veçanërisht për më të gjallët.

Ato çapele, një e madhe mbi një e vogël, për Drangoin ishën një pikë vrojtimi nga sulmet e Kuçedrës gjaktare. Një

mbrëma e pa në gjumë, mori heshtën e fshehur te Gropat e Shën Gjergjit e, me atë në duar u lëshua në mbrojtje të vendit. Një sahat më para çapelet ranë të gjitha e bota i thithi te një gropë e humbët e humbët.

Çapat e sheshta (çapele për Drangoin se për ne zvogëlimi ë jashtë mundësitvet tona) sot mbijetojën vetëm te kujtimi i pleqvet.

Mbiemri dëftor

Shënime:

Ato çapele janë të sheshta.

Pamja e atyre çapeleve më tërheq.

Atyre çapeleve u trëmben gjithë.

Ato çapele i pashë kur isha i vogël.

Prej atyre çapeleve dukej pjesa e poshtme e Horës.

Ushtrime:

m. shumës: *ata / i-e atyre / atyre / ata / atyre*

_____ gurë janë të sheshtë.

Pamja e _____ gurëve më tërheq.

_____ gurëve u trëmben gjithë.

_____ gurë i pashë kur isha i vogël.

Prej _____ gurëve dukej pjesa e poshtme e Horës

15

Thashë si the

U thashë si the ti,
 ti the si thashë u.
 Kush e tha, thamë të dy.
 Thuaje ti si e thash'u.

zglidhgluhë

Përemri pyetës

Shënim:

Thamë *kush* e tha.

Ushtrim:

Thuajmë me _____ vete e të thom _____ je.

A - Krahasimet e mizës

- Glishtja ë më e madhe se glishti.
- Mëni i zi ë më pak i ëmbël se ai i bardhë.
- Delja ë (. . .) e butë sa dhia.

B - Krahasimet e rriqërës

- Lopatëza në ujë lëvrin më se shëshënja.
- Delja ha më pak se lopa.
- Në teatër djemtë paguajën sa vajzat.

C - Krahasimet e gërthjes

- Një nxënës shkruajti më shumë se sa i lypi mësuesi.
- I urti thotë më pak se sa di.
- Shpia nxën (. . .) sa do i zoti.

Ç - Krahasimet e krimbit

- Fleta e dardhës ë më e gatë se e gjerë (gjatore).
- Fleta e urdhit ë më pak e gatë se e gjerë (e përmbysët).
- Shpia ime ë aq e vogël sa e bukur.

D - Krahasimet e kërmillit

- Hora ë më i madhi katund i Arbërisë.
- Nusja ime ë shumë e bukur.

Shkalla krahasore

- 1 - Maçja ë _____ e egër ___ qeni.
- 2 - Vishnjet janë _____ të ëmblla ___ kërshitë.
- 3 - Lulet janë () të bukura ___ fluturat.

më pak ... se
(aq) ... sa
më ... se

Pleqtë e papagali folës

Dy pleq, të mos rrijën vetëm brënda, blenë një papagal. Një shpi ku dhe muret flëjën. Për vite po ndonjë fjalë kur hajën, te tryeza si për një ndeshje me ping-pong :

- Ëm bukën, shkomë ujët, thikën, lugën, vrukën ...

Një ditë dimri, ndërsa ngroheshin anë zjarrit, u ndie një zë pa i gjegjur më para. Pleqtë u trëmbën, po përçark mosgjë lëvizej. Pas ditësh u ndie pometa :

- Shkomë ujët ...

Her'e herë njeri i shkoi një thele bukë tjetrit pa lypur e pak e pak burrë e grua u burën qen e maçe.

Një menatë papagali u ngre njize e u foli hapët të zotravet.

- Goja duhet t'i shërbenjë gojës, - tha me dënesë. U flas mirë arbërisht e dua t'ua mësonj gjithë atyre që më paguajën. Jini maçe e qen për mua e ju lë në paqe se më kini bërë të mirë.

Fluturoi e vate te Gjoni, një përrua që ndan Horën ndysh.

Natën një zë i përvajshëm, ai i Gjunit. U qas e i tha:

- E do mësuar gluhën arbëreshe ?

Gjoni hapi cepin, e shpoi te qirka e vate mbatanë përroit. E pritën keq edhe karraxhani, kolbi, kryeriça, pula ... të gjithë !

Në fund, mbi një hu, e pa një klaun (*klown*), po atij iu muar goja për jetë.

- Ë, - tha burri, - ky papagal më duhet te puna se ë pa zë.

E mori me vete, dhe e pagëzoi me një emër të ri: *krubeç*.

Një sfidë për të gjithë.

Mbiemri dëftor

Shënime:

Ai qen i leh hijevet.
Gruaja e atij burri ë e bukur.
Atij gjeli i ranë pendët.
Atë vit ra borë për një muaj.
Prej atij dimri bora lidh po te malet.

Ushtrime:

F - njëjës: ajo / i - e asaj / asaj / atë / asaj.

_____ dhelpër i leh hijevet.
Burri _____ gruaje ë i shëmtuam.
_____ pule i ranë pendët.
_____ herë ra borë po te malet.
Prej _____ vere vete te dejti me miqtë më të ngushtë.

Te Ghruta e Gharrunit

18

- Kujdes, nxënës të dashur: jemi te Ghruta e Gharrunit ! Këtu rritet rriciteli, një bar ofiçinal që i glet kakacidhes. Kjo është e para dhomë. Hyjëm dal'e dalë, një nga një. Hapni sytë e vreni ku vëni këmbët: ky ngë ë vend për të ngathët. Miku me mikun. Më para se të vemi poshtë, me dritën e ditës, shihni bukuritë e ambientit: pika e ujit grisi e përpunoi gurin me mjeshtëri të pakrahasueshme. Vreni mirë sa figura nxori natyra prej gurit ! Artisti që gdhend gurin, po mëson nga natyra. Mos shkini te hjima. Shkojëm tek e dyta gropë njeri pas tjetrit me radhë. Presjëm ca herë mos na mirren sytë, pra shkojëm tek e sprasmja.

- E bukur! - thotë një nxënës në të errët e me zë të ngjurrët. - Këtë gropë të nëntëshme e përshkon një rrip uji të pastër, një pasqyrë plot lëvizje.

- Ky është një shamull - thotë më i vogli i grupit e shokët shpërthejën të qeshuri.
- O - shton një tjetër - e atje brënda pashë një brontosaur!

Përemra e mbiemra dëftorë

- Shënime:

- Kjo është hyrja e shpellës.
- Gryka e kësaj shpelle ë e ngushtë.
- Kësaj shpelle iu dha emri i një kusari.
- Këtë humbore e hapi ujët.
- Prej kësaj thyerjeje vehet në të sprasmen.

- Ushtrime:

M. njëjës: ky / i-e këtij / këtij / këtë (të) / këtij.

- _____ ë një vend i bukur.
- Hyrja e _____ vendi ë e ngushtë.
- _____ vendi iu dha emri i një kusari.
- Në _____ vend erdha me miqtë.
- Prej _____ vendi duket gjithë Saravuli.

19

Zë skolla

Në shtator ajri i larë nga të parët shira të vjeshtës hyn i ëmbël te hundët e njeriut e i jep frymë.

Herët vo Lena, dyer hapur, me hapa maçe qaset te shtrati i së bijës, zogë te foleja, e me dorë përkëdhelëse e tund:

- Ilenia, e mira ime, ngreu: sot zë skolla. Ç'të duhet e ke te trasta: libre, fletore, pendë. Mos u mëno, ë!

Vajza hap sytë e, sa ka ç't'e thom, vishet, mbath këpucët, lahet, krihet e del jashtë.

- Mos lyhesh me ingë, ki kujdes, ruaju nga rrugaçët - janë të sprasmet fjalë të së jëmës nga dritarja. Zëri i saj i qëndron te veshët për një copë herë. Skolla e Ilenës ndodhet te Guri i Mas Marës, pak jashtë Horës.

Dhromit asaj i shkon për krei një luzmë mendimesh. Gryka e Honit u qep me Kumetën e era, në udhën 8 Mars, po bredh hijshëm me gjethet e verdha e të kuqarreme përdhe.

- Kush e di kë do të shoh sot ndër miket e vjetme! Çilat do të jenë të rejat?

Pyetje të ligjshme. Në fakt njeh për të parën herë miken Alesia, vajzë e thjeshtë, e butë, e pastër si ujët e lumevet tanë një herë, para ndotjes së sotme.

Përemri pyetës

- Shënime:

- Kush e mori lugën time?	- Thuaj _____ e mori lugën time.
- E kujt ë thika mbi tryesë?	- Pyej _____ ë thika mbi tryezë.
- Kujt ia dhe tajurin me mish?	- Shih _____ ia dhe tajurin me mish.
- Kë le pa ngrënë?	- Kujto _____ le pa ngrënë.

- Kë do për shok?
- Çili prej jush flet i pari?
- Çili nxënës i mësoi mirë pronorët pyetës?
- Çili ë mali më i lartë i Horës?

njëjës: çila / i-e çilës / çilës / çilën / çilës

F shumës: çilat / i-e çilavet / çilavet / çilat / çilavet

emër: nxënëse / nxënëse / nxënëse / nxënëse / nxënëse

Ushtrime:

M: njëjës: çili / i-e çilit / çilit / çilin / çilit

shumës: çilët / i-e çilëvet / çilëvet / çilët / çilëvet

- _____ nga ata ë me ne?
- _____ prej miqvet i dërgove të falat?
- _____ ndër ata njeh ti, vëllau im?
- _____ te qentë ngë lehjën?
- _____ veç nesh i dhe të rejat e ditës?

Buka thele thele

20

Të hahet
buka
kur thahet
pika
i duhet
e thika
të ndahet.

zglihgluhë

Shprehje

*Kush
ha bukë
bën drudhe.*

Ushtrim:

Kush në të thënë e mësipërme

ë përemër → lidhor
→ pyetës

21

Gjëra e çilësi të tyre

Një mësuese vate përjashta me nxënësit e vet e i ndajti në dy grupe (djem e vajza) me një detyrë nga një.

- Kjo - u tha atyre- s'është thjesht një shëtitje në fushë po një stërvitje skolllore. Ju djem kujtoni ç'gjëra shihni e ju vajza çilësitë e tyre.

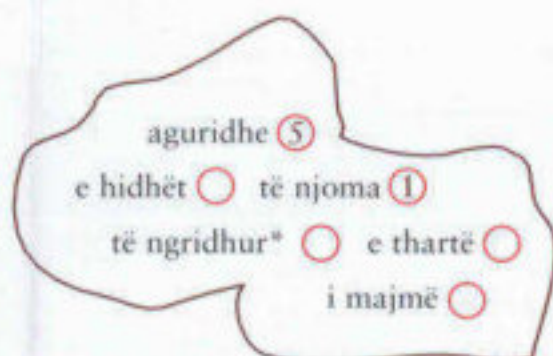
Përmbledhja ë në tabelë:

Ç'panë djemtë	Çilësitë që u dhanë vajzat
1 një përrua	1 i thatë
2 ca shpi	2 të vjetra
3 ca dele	3 të qethura
4 një mëz	4 i vogël
5 ca shegë	5 vjeshtore
6 ca valeza	6 aguridhe
7 një hon	7 i humbët
8 një lopë	8 shterpë

Mbiemri cilësor

Çdo emri një çilësi:

- 1 dru
- 2 brumë
- 3 verë

- 4 gojë
- 5 valezë
- 6 derr

* të ardhur

Polic bashkie

M'i forti te kjo Horë
qëndron gjinden me një dorë.

E qëndron po me një glisht,
ë arbëresh e flet litisht.

Në e sheh ti m'e thua
se të qëndron me një thua.

Kudo je, ke sa i fale
mos të shkruanjë dy verbale.

Gjej përemrat që të duhen në fjalitë më poshtë:

S	U	K	U	J	T	D	O	R	Ë
A	M	E	R	I	K	Ë	D	O	C
M	I	K	U	S	H	D	O	S	Ë

- 1 - i flet _____
 2 - rri me _____
 3 - le të vinjë _____

23

Ndërrime vendi dhe...

- mëma e mirë → e mira mëmë
- hera e parë → e para herë
- mali i lartë → i larti mal
- plaku i shkretë → i shkreti plak
- dita e sprasme → e sprasmja ditë

Mbiemri çilësor

Një peng kujt del jashtë normës

- lumi i gjerë → i gjeri lumë
- pula piklore ←
- motra e dashur → _____
- valeza vjeshtore ←
- lopa e rëndë → _____
- derri i majmë → _____
- dega e njomë → _____
- honi i humbët → _____
- dru të trasha ←
- papagal folës ←
- kumbull gjatore ←

Maçja prej plastike

24

Ca mi të aravet panë një maçe me një zile në qafë e për një javë u fshehën thellë në gropat _____ pa dalë më.

M'i vogli i të gjithëve pati guxim e qëndroi jashtë.

- _____ del, vjel - tha.

Një mbrëma u qas pranë maçes, jo m'e madhe se një thua, e pa se ish prej plastike.

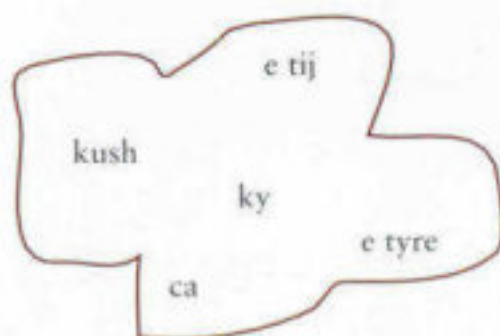
- _____ vërtet ë një rrezik - tha - se plastika me ndotjen e ambientit na vret edhe ne !

Zërin _____ e shpalli era e gjithë e gjegjën, po mosnjeri di se një fëmijë klajti një natë të tërë, kur përjashta ngë gjeti më maçen prej plastike që la përposh këpurdhavit të kukutës.

Përemra e mbiemra të ndryshëm

Çdo fjalëz në vendin e saj në teskt

25

Igli

Igli, si gjithë të tjerët, për arbëreshët e Horës ë një i huaj, mirse prindrat e tij janë shqiptarë e flasjën në përgjithësi gluhën tënë.

Ai, në të vërtetë, flet arbërisht e jo më shqipen e sotme.

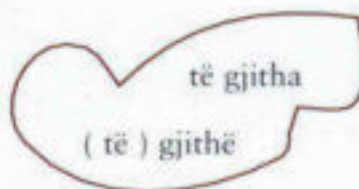
Në skollë e dinë gjithë se ngë leu te Hora, po Igli ngë ndihet i huaj e na thotë të gjithëve se jemi degë e të njëjtit lis, farë ilire, mirse të shpërndarë.

Shënim:

- vdesjëm të gjithë
- Shqipëria ë atdheu i të gjithëve
- u fala të gjithëve
- zëhet me të gjithë

Ushtrim:

- Gruaja e mirë kujdeset për _____ bjtë.
- U fala _____ motravet.
- Im vëlla grindet me _____.

Milingonat

26

Dy milingona gjetën mes aravet një koqe drithi që një harabel shkoqi te një kalli e la mënjanë.

- E imja ! - tha m'e vogla.

- Jotja ? E pashë u më para - tha tjetra tue shtrënguar farën në gojë.

E mori e dal'e dalë me mundime të pathëna, e hyri brënda folesë.

Një mizë, s'dihet çila, i rrëfyejti gjënë Zonjës së milingonave e mbrëmanet:

- Ne milingonat - tha ajo - rrojëm në shoqëri e bashkimi na jep fuqi se jemi ndutu të vogla. Na duhet ndihma, jo grindjet. Ndër ne pasuria ë e të gjithave, jo imja, jotja, e saja, e tija, jona, juaja, e tyre ...

Përemra e mbiemra pronorë

F	Veta e parë	imja	i/e simes	simes	timen	simes
njëjës	Veta e dytë	jotja	i/e sates	sates	tënden	sates

Ushtrime:

- A
- Maçja ime e _____ janë të zeza.
 - Këlyshët e maçes sime e të _____ janë të vegjël.
 - Maçes sime e _____ i ra qimja.
 - Maçen time e _____ rrugaçët i morën me gurë.
 - Folëm rreth maçes sime e rreth _____.
- B
- Qeni im e _____ janë të bardhë.
 - Këlyshët e qenit tim e të _____ janë të vegjël.
 - Qenit tim e _____ u ra qimja.
 - Qenin tim e _____ rrugaçët i morën me gurë.
 - Folëm rreth qenit tim e rreth _____.

B.1 - yti B.2 - tëndit B.3 - tëndit B.4 - tëndin B.5 - tëndit

27

Në ditën e emrit

Në ditën e emrit të saj Ilenia ghris në shpi gjithë miket. Ca janë gjitone, ca të tjera shoqe të skollës. Vetëm Alesia ë e huaj.

- Kjo ë një mike ime e huaj - i thotë prindëravet.

Ë asaj :

- Mëma ime, ime motër, im vëlla, motrëmëma, im ungel me nusen, gjyshja nga ana e mëmës e ajo atërore.

Alesia haristis për nderin e i jep dhuratën mikes tue thënë:

- Urime me gjithë zëmbër !

Tryesa me të ëmbla ë shtruar e miket qasen të hanë: kush merr një të ëmbël e kush një tjetër. Djemtë i bien te veglat muzikore me pëlqim të madh. Ca veta flasjën për skollën, ca kërcejën me gëzim e gaze.

Një mbrëmje e paharrueshme !

Mbiemra pronorë përpara emrave me lidhje familjare

Shënim

njëjës	veta e	M	im bir	i/e tim biri	tim biri	tim bir	tim biri
	parë	F	ime bijë	i/e sime bije	sime bije	time bijë	sime bije

Ushtrime

njëjës	veta	M	yt	i/e tët	tët	tët	tët
	e dytë	F	jot	i/e sat	sat	tët	sat

- I dërgova të falat _____ motre e _____ nipi.

- U pashë me _____ ëmë e me _____ motër.

- I fola _____ emte e _____ ungli.

- Urime për tij e për _____ mbesë.

- Mora letrën e _____ kunati.

- Ndenja gjithë ditën me _____ at e me _____ njerjë.

Shprehje :

*Urime të ngrohta,
të nxehta, të përzemërta.*

Fjalë :

i/e ëmbël
i/e hidhur

29

shkalla
e →
krahasimevet

1	2 Dhia ë e butë sa delja SHKO TE DELJA	3
---	--	--

LOJË ME ZARE

8 I urti thotë më pak se sa di. PRIRU PRAPA PESË TË NDARA E MENDË	7	6 	5 Lopatëza n'ujë lëvrin më se shëshënja QËNDRO NJË HERË E LE TE SHKONJË LOPA
--	---	---	--

9 Hora ë m'i madhi Katund i Arbërisë EC PËRPARA TE SHQIPONJA			
--	--	--	--

10	11	12	13
----	----	----	----

			14
--	--	--	---

18 	17	16 EC MË TUTJE TE ZOGAT 	15 Je i lodhët, vrej nusen
---	----	---	---

19

← MUNDE
QËNDRO

Ç' do Afërdita ?

30

Afërdita do :

- 1 një (nie)
- 2 një (gjel)
- 3 një (patë)
- 4 një (pallua)
- 5 një (rosë)
- 6 një (pulë)

Numërori

Ushtrim:

- Sa pula do Afërdita ? - Një.

një nëntë
tetë dy tri pesë
dhjetë katër
gjashtë shtatë

31

Akrostik

KY

KËTA

KJO

KËTO

Gjej fjalët e përshtatshme:

⑨						
①		G	J			Ë
②					A	
③		R				
④		S	H			
⑤		H	J			Ë
⑥		R			Ë	
⑦		R	R			Ë R
⑧		M	Ë			

1 - Kjo ë gjizë

2 - ____ ë ____

3 - ____ ë ____

4 - ____ ë ____

5 - ____ ë një ____

6 - ____ ë ____

5 - ____ ë një ____

8 - ____ ë një ____

9 - ____ ë një ____

Përemra dëftorë

1.1 - Ky ë një vidh.

1.2 - Këta janë ca vidhe.

2.1 - ____ ë një ilk.

2.2 - ____ janë ca ilqe.

3.1 - ____ ë një rrap.

3.2 - ____ janë ca rrape.

4.1 - ____ ë një plep.

4.2 - ____ janë ca plepe.

5.1 - ____ ë një lis.

5.2 - ____ janë ca lise.

Rrici fatlum

32

Fletët e druvet në pyll po bien për dhe e rrici fatlum i shkalis të gjenjë të sprasmet frute për dimrin që qaset.

Bën tëtimit ! - thotë me dridhja. Është hera të vë mënjane të ngrënë për dimrin më para se të bie në gjumë brenda folesë.

Papritur nga një pemë ndahet një mollë e i ngulet te një thumb.

- Pa vë: ra një mollë nga pema!

Më tutje nga një degë tjetër i bie një mollë më e madhe se ajo e para.

- Një mollë tjetër ! - thotë me gëzim të madh.

Është merr me këmbë e me atë mbyll hyrjen e folesë tue marrë gjumë.

Ende sot flë e pret motin e mirë.

Përemra e mbiemra pronorë

Shënim

Era shkundi një mollë nga dega e saj.

Ushtrim

Një vajzë u nda nga familja _____.

Familja ime është kjo, ajo është _____

33

Pritje

Pres në shpi një mik me të çilin u njoha vjet në det. Vjen nga Shën Vasili që ë një katund arbëresh si yni në Italinë jugore.

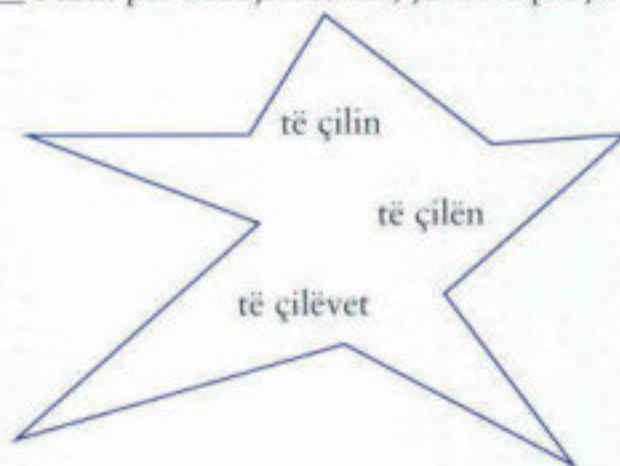
Kur u pamë e para herë, më se me gojë folëm me zëmbër e jemi si vëllezër. Thashë: “Ky ë djali, nga i çili s’dua më të ndahem për jetë”.

Sonte, njëj me miqtë, të çilëvet po u flas për atë, e pres te shpia ime me padurim. Dua të shkojëm një mbremje në festë.

Përemri lidhor

Ushtrim

- Ndero familjen me _____ u lidhe me miqësi.
- Pres mikun me _____ u njoha vjet.
- Miqtë, _____ i fola për ardhjen tënde, janë në pritje te shpia ime.

Puna natën

34

Jo gjithë punojën ditën.

Në tretësorin e në tregti ca shërbime bëhen natën: te spitajet, aeroportet, stacionet...

Pa ndërprerje. Shtu mbyllet dymijëvjeçari !

Te Hora, kur gjithë flënë, një jatraua rri në shërbim e në ndihmë të gjindes.

Një shërbim i detyrueshëm për bashkësinë e tërë !

Domosdo natën punojën edhe furnarët, se të ngrohtët i mundon më pak e se buka ardhet me mirë. Te shitësit, më para se gjithë, blihet buka. Her' e herë gratë harrojnë ndogjë tjetër, po bukën kurrë.

Buka, me pak fjalë, ë më e mira e gjëravet të përditshme.

Shkallët e mbiemrit

- Buka ë m'e mirë se mëlmesa.
- Mëlmesa ë më pak e mirë se buka.
- Buka ë () e mirë sa mëlmesa.
- Buka ë më e mira e gjëravet.
- Buka ë ndutu e mirë.

Ushtrim

Çdo fjali te vendi i saj

<p style="text-align: center;"><i>Krahasim një me një</i></p> <p>-Buka ë m'e mirë se mëlmesa</p>	<p style="text-align: center;"><i>Krahasim me epërsi absolute</i></p> <p>- Buka ë ndutu e mirë</p>
<p style="text-align: center;"><i>Krahasim një me ca</i></p>	

35

Pul'e bardhë e pul'e zezë

Në mbrëmjet e fjetëta të dimrit çiljëm, me dru të njoma e të holla, zjarrin në cep të rrugëvet e, kur era na shtyj tymin te sytë, e largojëm me fjalët pajtuese “pul'e bardhë eja këtej, pul'e zezë ec atej”.

Kur flaka zbutet, rrethi i djemvet ngushtonej e zëjën rrëfymet, pullaret.

Pak e pak qëndroj po hiri e ndo urë.

Të sprasmit vendin ia lëjëm maçevet. Edhe ato ngroheshin pas nesh tue pritur mitë.

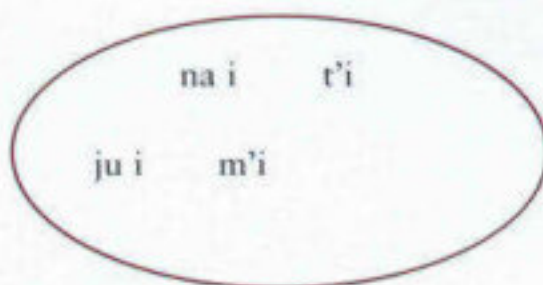
Përemri vetor

Shënime

- 1.1 - T'e dha glishtjen ime mbesë ?
- 1.2 - M'e dha glishtjen jot mbesë.
- 2.1 - Ju e dha librin im nip ?
- 2.2 - Na e dha librin yt nip.

Ushtrime

- 1.1 - _____ dha glishtjet ime mbesë ?
- 1.2 - _____ dha glishtjet jot mbesë.
- 2.1 - _____ dha libret im nip ?
- 2.2 - _____ dha libret yt nip.

E sprasmja e vitit

36

Ë e sprasmja e vitit e vo Mara pret gjinde në shpi.

- Sonte - i kujton së bijës - luhet tumbulla, mirre ku ë e mos harro një grusht drithi.

Ë ngrysët, gjëmon, drita po shuhet e jashtë bien floqe.

- Poshtë ngë vete - thotë vajza e trëmbur. - Në vend të drithit vëmë sumba, ë paraç.

Merr gërshtëren e te dy minute shkul gjithë sumbat e çërrit të një xhipuni të grisur.

- Te sunduqi - shton ajo - e ha po kopica.

Pak më vonë gjyshja shkalis te sunduqi e ngë gjen gjë.

- Ku sosi xhipuni im - pyen plaka - xhipuni i pajës, i kujtimevet, ku sosi ? Mjera u ! Si vishem sonte për nder të krushqvet ?

Mosnjëri hap gojë.

E mbesa, pa thënë gjë, vete poshtë, merr ca drithë, hipet lart e ia jep së jëmës.

- Mo - i thotë me pak fjalë - xa drithët, u vete ngulem se ndienj tëtum e më dridhen këmbët.

Familja e saj me krushqit priti vitin e ri tue ngrënë e pirë, me gaze e lurima. Ajo e ngrata pat të rrijë mënjanë: qepi sumbat te xhipuni e arnoi niet të shqerra.

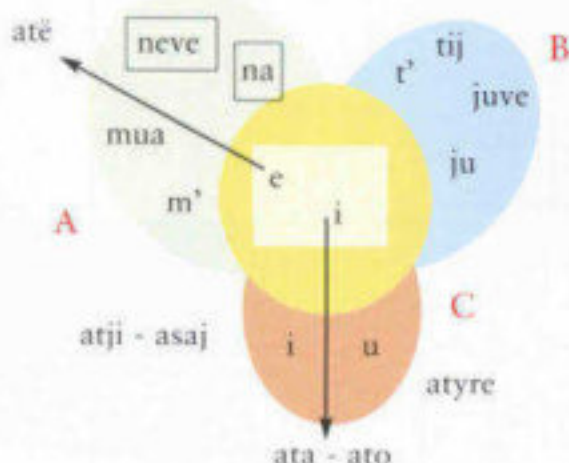
Vitin e ri e shkoi tue derdhur lotë si dhria e thyer në mars.

Përemri vetor

Ushtrim

	atij	asaj	atyre	atë	ata	ato
Xhipunin e ha kopica				x		
Drithët ia jep së jëmës						
... i kujton së bijës						
Vitin e ri e shkoi tue derdhur lot						

Përemra të bashkuar

A	☐ m'e - m'i	☐ na e - na i
B	☐ t'e - t'i	☐ ju e - ju i
C	☐ ia	☐ ia (ua)

37

Kola, Sepa e kungulli

Dy miq, Kola e Sepa, vanë te Brinja për shtenja e për dhrom panë një pelë me një mëz prapa.

— Sa ë i bukur! Si mënd e kem një paraç? – shpërtheu së thëni Kola kur pa të voglin e pelës.

— Babalaq, tha Sepa, fshehjem një kungull i madh te rëra si bëjnë breshkat e me vapën e gushtit e sheh se na del jashtë një mëz si kali i Shën Gjergjit.

— Ku e gjejm rërën? – pyeti Kola .

— Te Çaferrja ku një herë lëjnë kafshat të spovisme.

— E kungullin?

— Përjashta.

— Ku?

— Tata i mbolli te Fusha e Zonjavet.

Vanë atje e gjetën një luzmë kungujsh. Kola mori dy e i vuri nën sjetull: një nga anë.

Miku i tha: – Vrej se dy kunguj nën sjetull ngë mënd mbahen!

Dhromit Kola u lodh e shkoi kungullin e madh te ana e të voglit, shtu i shkapurdhiqën të dy e tue shkarë kala kala i pren drejtëzën një ljepuri.

Sepa i tha mikut: – Kolë, e pe se jiku mëzi? Nani kush e zë më! Duhet njëmbëdhjetë viet të gjejm pameta dy kunguj pjellorë se te Fusha e Zonjavet qëndruan po shterpët si vet kulludhje.

Kola u tuj mbi një gur e klajti gjer në mbrëmje.

Në çdo fjali shëno emërorin e kallëzuesin:

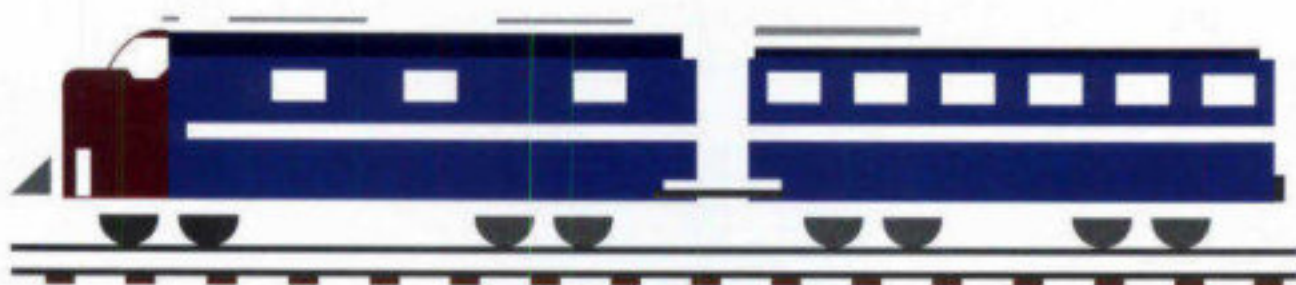
1. *Kola vuri* dy kunguj nën sjetull.
2. Te Brinja *Kola pa* një pelë me një mëzë prapa.
3. Nani *kush* i zë më kungujt?
4. *Tata mbolli* kungujt te Fusha e Zonjavet.
5. Dhromit *Kola u lodh*.
6. Na *dubet* po një kungull.

Treni i fjalëve

38

Fjala e parë ë lokomotiva, numeri vagonët:

B – Berat	6 – gjashtë vagonë	bukë, bir, bathë, bisht, burrë, bosht
T – Tiranë	10 – dhjetë	telefon, tul, tjegull, trispë, tru, truall, trav, tryesë, tufë, trastë
E – Elbasan	9 – nëntë	erë, elb, emtë, etni, etje, errësim, emër, elefant, egjër, enë
K – Krujë	3 – tre	kal, kudh, kezë
F – Fier	4 – katër	fletë, fik, fjalë, fund
V – Vlorë	7 – shtatë	verë, vajzë, ve, vit, varr, vesh, vaj
S – Sarandë	5 – pesë	sisë, sy, sumbë, simjet, simbull

Ushtrim

Udhëtarë në nisje

Sh – Shkodër	11 – _____	_____
D – Durrës	13 – _____	_____
Gj – Gjirokastrë	8 – _____	_____
P – Prishtinë	20 – _____	_____
K – Korçë	15 – _____	_____
P – Pogradec	9 – _____	_____
H – Hora	2 – dy	hon, hu

39

Një këngë për të voglin tim

Flëj, biri im i vogël;
te gjiri im flëj, thnegël.

Të do tata e mëma;
flëj, zogë, e mirëmbërëma.

Të do, zogë, edhe tata;
flëj sa e glatë ë nata.

Flëj, bir, e mos u zgjo
se mirë jot'ëmë të do.

Bo e bo, pi ca sisë
te gjiri i Shën Mërisë.

Nëse nene më ngë do,
bir, në djebë bëj bobo.

Tue tundur të voglin, merr gjumë edhe e jëma e bie ngost te ana e djebës.

Të tërhequra nga drita fluturat e natës zënë valljen e tyre rreth hërnarit. Qasen, largohen, ngjiten te muret pa lëvizur më. Flë i vogli e flë e jëma. Dhe maçja, te ana e djebës, gërhet me sytë të qepur e në dhomë ndihet po një gërr gërr i mbytur si gërgërima e ujit në lumë.

Ushtrim

Lidh çdo emër me çilësinë e vet

- bir i vogël
- gjir i plotë
- natë e mirë
- ditë të glata
-
-

Të bijtë e Darës

40

Veç Halimanëvet, një te familjet arbëreshe më të qosme të rrethit të ish ajo e Darenjvet të zot dherash të ndryshëm.

Një ditë, nga Pallac Adriano, Andrea Dara dërgoi të bijtë, Balën e Zanën, në Roselë për një festë me ca bujarë e ja truajti nikoqires së tyre tue thënë:
– Mos i lësh vetëm se janë maç'e mi.

Te Fikuca, motër e vëlla qëndruan karrocën e vanë te pylli për lule spartash se dhromit i gjegjën erën. Mënuan për orë.

– I thithi bota, tha karrocjери.
– I mori era, shtoi gruaja.

I gjetën te një gropë me lise e driza: Zanën me gërvishtje te faqet, Balën me gjak te hunda.

– Ç'patët?, i pyejtën pleqtë.

E vajza: – U pash një hlun e im vëlla po thotë se ish një derr i egër.

E djali: – O, një derr i egër!

Sosën të foluri e u qepën gushë e qafë si fiq stafide kush me shqelbe kush me grushte.

Në Roselë, ashtu të nxirë e të shqerrë, shëbërtorët i morën për rrugaçë e i pritën ftohtë.

Sinonime

* i/e qos/em-me → i/e pasur ...

* dhe-u → tok/ë-a, bot/ë-a, truall-i...

Ushtrim

Gjej sinonimet e fjalëvet të dhëna:

• dhrom/i → rrug/ë-a, udh/ë-a, shteg/u...

• karrocjери → prijës-i...

• qaf/ë-a → zverk-u...

• i/e ftohtë →

41

Asht e likurë

Dhromi për Fikucën prapa malit përshkon Sëntartën. Një herë u ndodha atje në dimër kur tëtimit hyn vërtet te briu i kaut. Kush njih vendin e di mirë. Vajta t'i jipja të ngrënit pulavet në furrik: ca gurdhu e ca krunde. Te ana e derës, papritur, pash shuk një qen me një gëzof të leshtë e me dy sy të butë që më lipjën ndihmë. Si i fola, u ngre e më luajti te këmbët tue tundur bishtin si për festë. E kreha me dorë. Kush e la vetëm? Mbase ca të huaj në kalim.

Ngë kisha gjë t'i jipja, pranë më erdhi një mendim: i diganisa tri ve e ja dhash. Për dy tri javë pati eshtra me mish e bukë të njomur te lëngu. Floku, shtu e thrita si e pash e para herë, u bë mik im i ngushtë. Një natë dhelpret hyrën te furriqi, e shakamisën gjithë e bërën cakanin pa lënë asnjë pulë gjallë. Shtu u lamë me Flokun po kujtimi i tij më qendroi i gjallë: një qen i vogël, i shkretë, i butë, asht e likurë.

Shënim

emra → m.: dhrom-i, mal-i, dim/ër-ri
 → f.: pul/ë-a, krund/e-ja, der/ë-a

E M R A	
<i>mashkullor</i>	<i>femëror</i>
qen-i	ndihm/ë-a
gëzof-i	

Dy papagalë te videotelefoni

42

Dyk: – Jam Dyk.

Dany: – U jam Dany, të gjegjem, flit.

Dyk: – Më duke si e ngjurrët, ç'ke?

Dany: – Mirë jam, ç'do?

Dyk: – Qasu se t'e thom te veshi: dje, te Superenaloti, munda një thes gurdhu e të pres te shpia ime të bëjëm festë. O do të vemi te foleja jonë në Malot?

Dany: – Mirë! Shihemi te Maloti si ngryset.

Dyk: – Mos mëno, të jesh e përpiktë!

Pyetje:

- Kush i ha gurdhut*?
- Kush i ha groshët**?
- Kur hahen grurët*** te Hora?
- Si mënd thriten po me një fjalë batha, thjerri e qiqëra?

.....
Njerëzit

.....
.....

43

Jashtë të huajat!

Në çdo tufë mbiemrash një copë ë e huaj, nxire jashtë e shkruaj një fjali me nganjë:

1. MAL	i lartë, <i>i pagëzuar</i> , i ulët, i ershëm
2. LULE	e kuqe, e bukur, fushore, <i>e huaj</i>
3. UTHULL	<i>e shtrëmbër</i> , e mirë, e thartë, e fortë
4. SHPI	e vogël, <i>e butë</i> , e vjetër, e madhe
5. QEN	<i>i mënueshëm</i> , rrugaç, gjitar, i tërbuar
6. FLETË	<i>e shtuftë</i> , e gjerë, vezake, e verdhë
7. FURRË	i ngrohtë, i shuar, i madh, <i>i bluar</i>
8. DERË	e gjerë, e ngushtë, <i>e ngathët</i> , e hapur
9. DELE	e përdalë, shterpë, e pjellë, <i>e shkathët</i>
10. PULË	piklore, e majme, e rjepur, <i>e rëndë</i>

Ushtrim

1. Djali im ë pa *i pagëzuar*
2. Zef Skiroi plaku shkruajti librin "Te dheu *i huaj*"
3. Degët e lisavet janë *të shtrëmbra*
4. Ime motër ë një vajzë *e butë*
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Antonime në akrostik

44

larg	→	A	F	ËR
gjel	→	P	U	LË
pranverë	→	VJE	S	HTË
(i) zi	→	BARD	H	Ë
(i) parë	→	SPRAS	Ë	M

Fjala vertikale ë antonim i “malit”.

* Hora ndodhet ndër *fush’ e male*.

Ushtrim

- Shkruaj ca fjali me antonime:
- Një *vajzë flet* me një *djalë*
- *Gjeli rri* me *pulat*
- *Kali i hëngëllis pelës*
- Në Kosovë e Shqipëri rrjedh një lumë *i bardhë e i zi* (Drini)
- E hënëja ë *e para* ditë e javës, *e sprasmja* ë e diellja
- Sot kemi një dit’ *e ngrohtë*, dje patëm një dit’ *e ftohtë*

Vajza e sëmurë

Një mollëkuqe, më e njohur si nuse sane, ra nga një ordangaf e theu krahët e sipër-më, ata të kuqtë me pika të zeza. Çajti edhe kryet e qëndroi pa zë.

Një dhëmbje e madhe për të jëmën !

Për shërimin e sat bije - i thanë Zonjat e Gropës së Mollës - i duhet një bar o ca ujë mali me çilësi të rralla. Barin ia dha nuna Flutur, po sëmundja e vajzës u keqësua.

E ngrata mëmë iu lut gjithëve për të bijën. Sa lot i ranë, mosnjeri e di, natën e ditën, jashtë syvet të saj. E mjera ngë pati më prëhje.

Vajza piu e shtrydhi aq lëngje sa u vel: ashprele, çinxallore, splitër...

Ndër kandrrat flitej për një marr liti me aftësi mahnitëse.

- Ku rri ky zoti Afide ? - pyeiti gruaja në gjitoni.

Ia thanë e vate e gjeti. Morri e ndihi.

Në do mirë tët bijë - i tha gruas - kërko burimin ndër Gurët të rarë të Xunxelës. Si e gjen, jipi sat bije një lugë ujë kur gdihet e një kur ngryset e parkales të lartin Zot me besë të patundshme se...

E mori vesh e, me uratën e tij, vate përjashta. Nga duba e një rrapi pa burimin e Badheut e vat' e mori ujët.

Për një javë të tërë ia dha vajzës dy herë në ditë, po ajo s'mirësoi gjë.

Mëmë mollëkuqja u pruar te rrapi e nga duba më e lartë pa një burim tjetër, atë të Marxhit. U lëshua te hjima e, sa ka çë te thom, gjeti kroin me ujë të pijshëm.

Vajzës i dha një lugë nga ditë, po java shkoi pa të reja. Të hënën mëmë mollëkuqja hyri si çdo menatë te dhoma e shtratit të vajzës, hapi dritaren e me zë të butë i uroi ditën e mirë. Ajo shqepi sytë, mori frymë e hijshëm iu fal:

- Ditën e mirë, zonja mëmë !

E jëma e shtrëngoi fort në prehër, e puthi më se një herë e në sy i shkanë lotë gëzimi.

Mbiemri pronor

Ushtrim

Nxir nga teksti mbiemrat pronorë të vënë para emrit:

mbiemër	emër
<i>e sat</i>	bije
<i>tët</i>	bijë
...	...

Një rrahadere

46

Vo Nina leu te Hora në vitet e së dytës luftë botërore, sheh e gjegjet pak, po ë e zgjuar si vajzë. Njeh mirë të rejat e të dhëndrrat, të niprat e të mbesat një për një.

- E xure se somenatë të kërkojnë? - i thotë gjithones.
- Kush ?
- Ngë e di.
- Sa vetë ishën ?
- Po një. Ish një mike jote ?
- Çila mike ? Ç'vjeç ftoj ?
- Njëzet.
- Të tha gjë ?
- Mosgjë. Priti ca herë prapa derës e vate.
- Sa ?
- Dy minute e vate pa folur.
- Me ç'lloje pethkash ish veshur ?
- Ndotu mirë jo.
- Mirë, me sa gjegjem, ajo ish një rrahadere.

Përemri pyetës

Ushtrim

Nxiri nga teksti:

1	<i>kush</i>
2	
3	
4	

47

Zonja Fanë

Zonja Fanë ë një grua familjeje bujare. Ë e vetme e thotë se martesat, si shartimet, bëhen me drunj të ngjashëm. Kreh flokët në zverk e bën tupin. Ë një pipiruve !

Dje bleu një pulë, i nxori zorret, e lajti dhe e ngrëjti. Te hera e të ngrënit një mike i ra te dera. Zonja Fanë fshehu pulën e shuajti zjarrin.

- Harrova klijçet brënda - i tha. Më lë të rri me tij? Pres tim shoq.

Hyri brënda, po ngë mënoi e tha:

- Gjegjem lëvizje te kuçina ... ke gjë ?

- Mosgjë - iu përgjegj zonja Fanë me faqe të kuqe.

- Më duket se me të frohtët dridhet ... rope pula ?

Zonja Fanë, pa pritur më, mori pulën, e shturi te kudhi e i shtroi tryesën mikes tue thënë se, kur një ha vetëm, të ngrënit ngë bën mirë.

Përemri vetor

Ushtrim

Përemra vetorë / Parafjalë	u / ne	ti / ju	ai / ata
me	mua	tij	
	ne		
veç	meje	teje	

I huaj në dhe të huaj

48

U hap gjuejtja e zogat lanë foletë e vjetra të mos ishën zënë.

Vanë larg po, mirse të shpërndara, vendet ku lenë s'i harruan kurrë.

Ca spovisën dhromit e mosnjeri di sa.

Çdo vit në maj, kur bar e lule e bëjnë më të pashme përjashtë, mblidhen te një faltore anë malit e me përgjërime e tone vajtuese këndojnë *O e bukura More*. Gojë më gojë kujtimi i ikjes u rua gjer te stërniprat.

"Dua të vete në Atdhe" - tha njeri prej tyre e përtej detit gjeti vendin e të parëve.

Pa malet, lumet, fushat si ia kishin përshkruar: në rrethin e ... Tomorin, në rrethin e ... Shkumbinin, etj...

Pa Arbërinë, Himarën, Çamërinë, po gjërat më të vogla, më të imëta s'i pa fare.

Fshatrat arbëreshe i thithi dheu: asnjë gërmadhë, asnjë gorromimë. Heshtje e plotë!

Ai u mundua të gjejë edhe një copë tjegull për kujtim, një qaramidhe, po shkretëtira dogji gurë e mure pa mëshirë.

Mosgjë, mosgjë lanë pas tyre Buat, Muzaqrat, Barkat, Topitë ! Një vegle të thyer, një hërnar, një kupëz prej bakri. Mosgjë. Heshtje e plotë !

Nga deti Jon lundroi gjer në Egje tue kërkuar farefisnin e Niotëvet, të Kandjotëvet, Rodhjetëvet e Skironjvet: mosgjë.

Kur u kthye në Horë, iu duk se as arbëreshët ishën më ata të katundit e për të parën herë u ndie i huaj në dhe të huaj.

"Kujtimet - tha - më ngjallën po fantasmë" !

Përemri i pacaktuar

Ushtrim :

- Në shpi ngë gjeta _____
- Ç'të tha yt vëlla ? _____
- Mos i bëj të keq _____

mosgjë
mosnjeri
askujt

49

Një ndeshje baluni

Skuadra jonë “Groshët” hyn tue kërcyer në gjysmën e fushës e çdo lojtar zë vendin e tij. Në anën tjetër kundërshtarët “I legumi”. Pritet vetëm frushkullima e gjyqtarit të garës, lusitani Zot Fasulas.

Lojtarët tanë janë të ndezur, tifosët gojëmadhra të njohur.

Nga të gjitha kthesat e fushës ndihet “poshtë, poshtë”, po edhe të huajt lurijën “viva i legumi”. Suvala ngjipet në të dyja anët. Shihen në fushë Batha, Thjerri, Dhëmballa... Mosgjë dihet për Qiqrën të çilit dje i erdhi një ngërç në të sprasmet minute të stërvitjes pas një shkelbi te kërcinjtë.

Në pankinë rrinë duarngryq Elbi, Tërshëra, Treu... Nesër turni i “Grurëvet” me “I cereali”. Qëndruan jashtë Gurdhut e Sullimat. Te ky minut ndeshja po merr ... këmbë. Një pikë për ne ! Dy pika ! Tifosët tanë më këmbë ngjurren tue thënë “mujëm, mujëm”! Sos ndeshja e lurimat ndihen mbatanë Kumetës.

Groshët sot nesër grurët,
na po ju çajëm glurët.
Rroftë, rroftë e përjetë,
një për njëmbëdhjetë.

Përemra e mbiemra pronorë

Shënim:

skuadrat / i - e skuadravet / skuadravet / skuadrat / skuadravet

t o n a

Ushtrim :

lojtarët / i - e lojtarëvet / lojtarëvet / lojtarët / lojtarëvet

Zgjidh e shëno :

përemër

mbiemër

tanët →

tanë →

Një udhëtim i ëndërrt

50

Një gjel rep ndërroi vend sa të gjej pula e të ngrëna më të mira.

Dhromit pa një maçe e i tha:
- Eja me mua. E vate me atë pa mënuar.

Te një lumë shoqëria u zgjerua më se sa pritej me tre brethq, dy gërthje e një breshkë.

- Ejani me ne. E me pak fjalë vanë me ata.

Si u ngrys gjeli gjeti një degë panje e u vu të flëj.

- Ç'hamë sonte ? - i pyejtën të gjithë.

- Mosgjë - tha gjeli me sy të qepur prej gjumit. - Për mua ë hera e prëhjes.

- Ndienj tëtum - tha maça - me të ftohtët e mbrëmjes.

- Na dredhen zorrët - thanë të tjerët e njeri pas tjetrit u prorën te lumi ku ishën ditën.

- Udh'e mbarë i uruan gjelit tue u larguar.

Maça gjeti të zonjën në pritje te dhoqena e hyri brënda me bisht nën bythët.

Atje vetëm si ur te zjarri, gjeli tha:

- Dua prirem te ngastra ime edhe u. E vate brënda.

Në gjum i dukej se ish te një lëmë ku pa peng gjej gurdhu, krunde të ngjeshur, kokrra, kakazorrë të majme të majme, krimba, me një fjalë gjithë buritë e botës.

Një gjumë i glatë e i hijshëm !

Në të gdhirë mosnjera te pulat e gjegji t'i falej mëngjesit e për hidhërim pollën po ve kulludhje. Dëstuan.

Veç kësaj, kur në mbrëmje e panë te lëmi, u trëmbën aq sa për një javë të tërë ndenjën pa kakarisur.

Përemri vetor

Ushtrime:

rri me _____

rri me _____

rrimë me ty

rrimë me _____

pranë meje

pranë nesh

pranë _____

pranë jush

teje
ne
mua
ju

51

Nuse - dhëndërr

Një krimb lëvrij tue ngrënë një fletë lakre.

- Mos u ngop - i tha një gjiton - se nesër kemi festë te shpia e Rriqërës madhe.

- Ç'festë ?

- Festa e pranverës. Mos harro të vish ! E dinë morrat, pleshtat, kërmijtë, këpushët, kakazorrat ...

Krimbi vate te këpucari e i tha:

- Dua mbathur për festën e pranverës.

- Sa këmbë ke ? Miza gjashtë, rriqëra tetë, gërthja dhjetë, ti sa ?

- Ngë e di, vrej ti.

- Një, dy, tri, katër, pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë... mëmëza ime, sa këmbë ! E kush i ka te Hora kaq këpucë ?!

I mjeri vate brënda tue shëmbur. E gjegji plakarusha e Xunxelës e pati mëshirë për atë. Mori ca lesh delje të vjerrë te drizat e natën, pa marrë gjum, e tjerri me boshtin e i bëri njëqind këpucë me bojrat e mollëvet.

Krimbi vate te festa e atje njohu krimbëthin e zëmbës. U bërën nuse e dhëndërr me unaza bari, po për muaj ndenjën në lluvi më vete. Pritën t'i rriteshën krahët e kur erdhi prapë moti mirë, fluturuan bashkë e mosnjeri pa ku.

Përemra e mbiemra të pacaktuar

Shënim:

- Sa këmbë ke ? E kush i ka te Hora kaq këpucë ?

Ushtrim:

_____ këmbë !

_____ këpucë !

Nusja e karkalecit

52

Një karkalec këndoj mbi një shegë tue fërkuar krahët, i tërhequr nga një mollëkuqe, atje pranë e zalisur prej vapës.

Me këmbët e përparme piklorja i ngau brirhët e i tha:

- Ngë jemi lerë për njeri-tjetrin, gjej në rrethin tënd nusen për tij e harrojëm.

Shtriga, me sytë të dalë, i gjegji e për zili i hëngri të dy me mashën e saj plot helm.

Dhe cinxra ngë hapi më gojë për ca muaj.

Përemra e mbiemra të pacaktuar

Shënim:

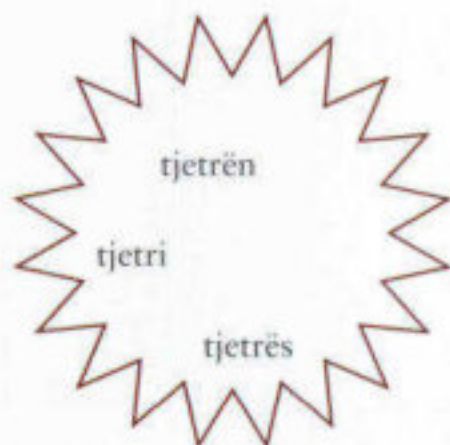
Ngë jemi lerë për njeri-tjetrin.

Ushtrim:

Njera dorë lan _____

Njera vajzë i foli _____

Shoh dy njeri: njeri ha, _____ pi

53

Semafori

Një breshkë arrën te një kryqëzim e semafori e lë të shkonjë me të kuqin pa thënë gjë. Vetëm një pyetje:

- Kjo mbulesë ë targa jote ?
- O, ë targa ime e më mbron nga inçidentet.

Arrin një kërmill e shkon dhe ai.

- Po një minut: ëm targën tënde.

- Guaskë.

Më tutje arrën një aligator, e qëndron e i bën të njëjtën pyetje:

- Çila ë targa jote ?

- Carapace për ne italianët.

- Mirë, paqja na duhet edhe neve e është vërtet e

shtrejtë.

I falet dhe e lë të ve.

Prier sytë e sheh një kakamill pa targë e plot jargë.

E qëndron e...

- Ku e le targën tënde, e le brënda, ë ?! Pa shih, nani mbështille me qurr mos të shoh ? Kontravencion !

- Si, - thot butaku - të tjerët i ke lënë të shkojnë me të kuqin e me të verdhin e mua më bën të paguanj me të blertin ?

Te verbali i shkruajti një numër po me zero e kakamilli pat të vëj syzet për t'ë vërtetuar.

Ushtrim: Çdo mbiemër në kontenitorin e vet

<i>dëftor</i>	<i>pronor</i>
kjo,	jote,

Steri i vetëm

54

Te një shesh stisën një ster të glatë të glatë e retë
i qepën një ksulë mbi krye për kapak.

Kush shkoj atje, domosdo një peng ia vëj:

- Ky ster stenet ndutu !

Në të vërtet ai rroj lig: pësoi dhunën e furturës
e të ftohtët e dimrit, vetëm në qiell, me krye të pësht-
jellë, me linë e dritarevet në kurm. Më se një herë i
ranë lot e fëmijëvet u dukej se bij shi.

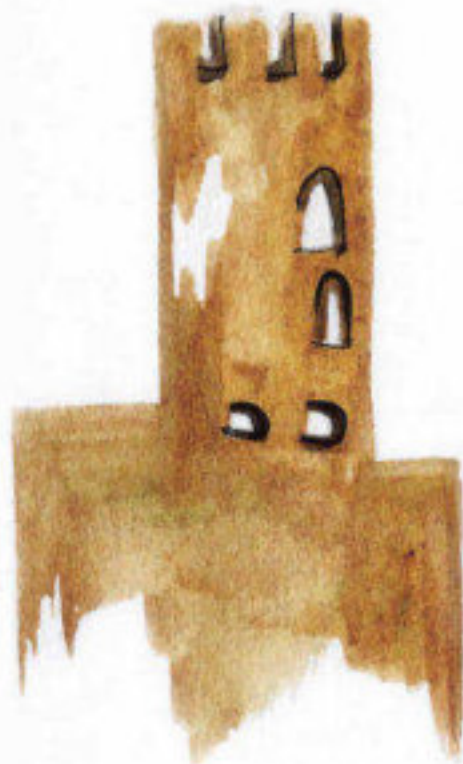
Një ditë pa ca burra me lopatë, kazmë e vegla
pune të tjera e tha:

- Më rrëzojën ! Më mirë kështu për mua se pa
njeri te ana.

Një menatë nga lart pa një copë mur çë po rritej
si brumët të ngridhur. Pak e pak e sosën të stisuri e
mjegullat, pa mënuar, e thurën rreth e rrotull.

Sterit plak i qeshi buza se ngë ish më vetëm.

Natën njeri i rrëfyej një pullare tjetrit e
mosnjeri përdhe i gjegjej.

Mbiemri i pacaktuar

Shënim:

një tjetër mot

kujtimi i një tjetri mot

po prirem një tjetri mot

kujtonj një tjetër mot

Ushtrim:

mote të tjerë

kujtimi i motevet _____

po prirem motevet _____

kujtonj mote _____

55

Ai ë tata

Ritratin e tij tata na e dërgoi me postë pas nisjes për surdat e përngjitjen me copën ku dukemi të tre (u, ai e mëma) e bëri fotografi në laborator.

Asnjë letër morëm pas shpërthimit të së dytës luftë botërore.

Një ditë erdhi te Hora një maghare e gjithë grat me bij e burra në luftë vanë tek ajo për lajme. Thuhej se njihëj embër e mbiembër të të gjallëvet e të të vdekurvet.

Mëmës, pas ç'e paguajti, si të ish në fatthënësin e Delfit, i tha:

-Ti grua, yt shoq mund të rronjë e të mos... se peri i tij ë ndutu i dredhur.

Ajo natën u jos në lot. E ndjemja ish grua e ndjeshme.

Një ditë, papritur, ku ndodhet përmendorja e ushtarit të panjohur, pashë një surdat vërtet të panjohur.

Më thritën në shpi, gojëhapur, e në atë njoha tatën rob në Gjermani prej vitesh.

Mbiemri i pacaktuar

Shënim:

Asnjë letër

Ushtrim:

_____ gratë vanë tek ajo për lajme.

_____ gra vanë tek ajo për lajme.

_____ grua vate tek ajo për lajme.

Lëmi (*ditar*)

56

Në të korrat hjaravolet i lëmë kudo përdhe. Pritet lagështia e mbrëmjes sa të lidhen dhomate-dhmate. Nga hjaravol ka dy gjyma. Te dhomati hjaravolet (tetë, dhjetë) vëhen një me krye lart e një me krye poshtë. Ndoherë lighama, tue shtrënguar, këputet e duhet durim të lidhen pometa copat përbërëse. Çdo stavë ka gjashtë dhomate se kjo ë barra normale e mushqvet.

Pas të korravet kallinjte shihen, vjen me rarë shkoqen, te lëmi nën thundravet shtypëse të mushqvet e, kur fryn era në rahjin, hjidhen me digirjan e lopatë druri: kash-ta, bykrat e halet mblidhen te një anë, kurse drithët qëndron te lëmi. Të nxiren gurdhut, grurët shoshen me dhrimonin e, kur janë të pastruar, vëhen te theset.

Kashta ruhet për dimrin e sillet në grasht me rrutune.

Ndajfolja

Shënim:

kudo ① kur □

ndoherë ② ku ①

Ushtrim:

Gjej lidhjet ndër ndajfoljet

A	dikur herët dje sot nesër kurrë	B	arbërisht shqip shtu mirë keq lig	C	këtu atje poshtë lart brënda	D	pak kaq aq më tepër	E	o ëj jo mbase mund omse
---	--	---	--	---	--	---	---------------------------------	---	--

ku □ C kur □ sa □ si □ pohim-mohim-dyshim □

57

Të korrat

Kur drita ende mënoj mbi Gurin e Lartanit, te qëroi i të korravet, pa gdhirë, mëma vëj të ngrenat e verën te duaku për tri ditë rresht; tata i vëj burroren mushkut të straisur, kapistrën, i shtrëngoj qenglien, nënbishtjen e nglakoj lighamët.

Në fund mëma, me pak fjalë, më zgjoj mua:

- Te Sëntarta... arat... të korrat...

Më para shkojëm te kroi (ku njëherë ishën rrapet) e potisjëm mushkun. “Te gurët e daljes” prindi te burrorja e u vithe. Te pujata e Xuhait tata qëndrisëj mushkun me thumbin të mos qëndrojëm prapa: një luzmë mushqish njeri pas tjetrit e një muzikë thundresh pa variacionë !

Drita na gjej në punë me drapret në duar. Gjithë ditën me buzë te dheu e më një vapë çë na thaj trutë e nxij likurën si në shkretëtirë. Flëjëm te kallamet edhe pa pështrim. Në mëngjes laheshim me një ngëlluq uji te lugët e duarvet e vetëm për pastrimin e syvet.

Shtu u rritën fshatarët e argatët e Horës gjer në vitet pesëdhjetë !

Përemri i pacaktuar

Shënim:

Lidhje ndër përemra

mosnjeri	→	asgjë
asnjeri		mosgjë
ndonjeri		ndogjë

Ushtrim:

Sot _____ më kuar me drapër te Hora.

Sot _____ më dinë djemtë rreth të korravet me drapër.

Ende sot _____ kuar me drapër.

Maçja ime

58

Maçja ime ka qimen e . Ë një gjumëmadhe po natën ngë
flë kurrë sa të zënjë ndo mi .

Kur më sheh gërhet se do dugulisur te kryet si mollë. Më duket një panterë
e ha me ëndje pishq, patate e mish .

Mbiemri cilësor

Ushtrim

Çdo mbiemër në vendin e tij.

e zeze

e butë

të zier

të vogël

të diganisur

Kujdes !

Ca prapashtesa zvogëluese të emrit e të mbiemrit

Shtu:

- hënxa (hënëza)
- bukëza
- yzet (yllëzet)
- topëza
- danxë (nd'anëzë)
- mënezi
- cingël
- dardishke
- plakarushe

Fjalë pa fund
Një plak zezak
me syzet
për pak
vuri të zezat
në lip.
Një nip
e xuri, e zuri
e njize ia nxori.

59

Të vjelat

Pas të vjelavet, mosnjeri më, djem e vajza, qëndroi në vreshtë: kush vatë për këpurdha, kush për llapsana. Më të vegjit vanë për ftonj. U bë dhe loja e lëndës: “si i gjen çilësitë e ftoit”?

ME → vesh ① dorë ② gluhë ③ hundë ④ sy ⑤

- 1 Ftoi - tha Zefi, - ë një frut vjeshtor. ①
- 2 Lëvorja e ftoit ka përreth një pushje të butë. ○
- 3 Tuli i ftoit ë i athët. ○
- 4 Ftoi lëshon një erë të mirë. ④
- 5 Me ftonjtë bëhen marmelata të ëmbla. ○
- 6 Fara e ftoit ndodhet brënda një xhelatine ngjitëse. ○
- 7 Likura e ftoit ë e verdhë, tuli i bardhë, fara e murrme. ○
- 8 Ftoi ka një formë rrumbullake. ○

Emra mashkullorë të shquar

Ushtrim

Çdo emër në vendin e tij.
ftonjtë, ile ftonjvet, ftonjtë, ftonjvet

njëjës

Ftoi ë i athët.
Lëvorja e ftoit ë e hollë.
Ftoit i ranë fletë.
Ftoin e lashë mbi tryezë.
Mes ftoit gjeta një zogë.

shumës

_____ janë fryte të egra
Tuli _____ ë i athët.
Në dimër _____ u bien fletë.
Me _____ bëhet marmelata.
Mes _____ gjeta një zogë.

E bukura e Durdjepit

60

Një herë karburanti i fantasisë buroj e fluturohej pa ndotur ambientin.

Vegla më në dorë për çdo udhëtim ish shkopi i fshiesës.

Kristinën, një kopile sëndastinare, aq e bukur, mosnjeri e lypëj për nuse.

Një ditë dimbri, tue parë zborën nga dritarja, mbylli sytë e sa u gjënd te një vend pa i njohur më para: një asteroide ku vendësit ishën hije. Atyre ajo iu duk një zanë e i thanë:

- Në do të përjetohesh, shko përpara kësaj pasqyre.

I mori vesh, vetëm se me qëroin bukuria e saj u prish. Si u mblak, la vendin e u pruar ku leu, majde Durdjep ndër lise e plepe mos ish parë në atë pamje.

- Jam e bukura! - tha.

Për nikoqirë mbaj një kopil e një kopile të transformuar, me magjinë e asteroidëve, në lajtore e fshiesë mekanike. I magjepsi me një tufë lulësh sparte.

Një ditë dimbri e papritura!

Hyri brënda një mi e grijti librin e magjivet. Plaka vdiq e ata rimorën format e tyre njerëzore. Ish natë, një natë dimbri me zborë. Të dy, dora-dora, pa folur, si flutura, gjetën dhromin e shpisë. Petalet e spartavet ranë mbi zborën e në pranverë, ku shkuan, lulëzoi një gardh.

Emri

shi-u shok-u mik-u dbe-u fik-u

Shënim

njëjës

Ushtrim

shumës

Çdo funksion në rasën e vet

E **GJ** **DH** **K** **RR**

Një mi grijti librin e magjivet

Ca mive gratë u trëmben

Cijajtja e një miu ndihet mirë natën.

Misht e ca mive maçet ng'e hanë.

Një miu i prenë bishtin.

Ca mi u fshehën te kashta.

Pashë një mi te linoi.

Maçja zuri ca mi. **K**

Prapa një miu maçja u lodh.

Mes ca mive pashë një rric.

61

Pastërtia e ambientit

Mes gurëvet, anë liqenit tonë, veç plëht, die ambientalistët gjetën një luzmë latinësh e shishesh të mbrazta, balune të shfryrë, copa të hallasme e të shqerra, drunj, dërrasa, hekure, etj...

Me pak fjalë një pusullë njohjeje njerëzish pa respekt për natyrën. Një dëm i madh ! Këto materiale, dihet, shiu i lan, po ngë i jos.

Duhet dora e njeriut të nxiren ku i lë gjindja, nëmos qëndrojnë atje për jetë. Ambienti ë një pasuri e të gjithëve e duhet ruajtur nga të gjithë.

Emri

Shënim

njëjës

Shiu lan rrugët.

Fryn era e shiut.

Mos iu trëmb shiut të rreptë.

Bota pret shiun.

Pas shiut del dielli.

Ushtrim

Plotëso fjalitë: *shirat, ife shiravet, shiravet**shumës*

_____ e dimbrit janë të përditshëm.

Stina _____ ë dimbri.

Brethku s'u trëmbet _____.

Me _____ zë mot' i keq.

Pas _____ mbollëm farat.

MOS LËNI
PLËH
MBI VEND

1 jinar	K A L E N D A R I				12 dhjetor
2 flevor	i qëroit për <i>kërmijtë</i>				11 nëntor
3 mars	Për këtë lojë i duhet vetëm një sumbë nga lojtar				10 tetor
4 prill	5 maj	6 qershor	7 korrik	8 gusht	9 shtator

①	Je një kërmill	Bie shi, dil jashtë e ha bar	②
③	P E N G Fryn erë, hyr brënda e rri një ditë pa tundur.	Mot i mirë !	④
⑤	U cite me bar, nani prëhu për pesë muaj e argjëro.	Vapë ! Priru te prilli se gjen mot të mirë	⑥
⑦		P E N G Flëj e mos tundesh!	⑧
⑨	Retë enden në qiell, të vjelat sosën.	Natën ra shi me shoshin. Te një luce ë në pritje një brethk. Shko te prilli.	⑩
⑪	Bie zborë, priru përpara te flevari.	Je në prag të vitit të ri, g ë z u a r ! M U N D E	⑫

Emri*krundle-ja vajzë-a lulle-ja*

<i>njëjës i shquar</i>	ditël-a	e shtunël-a	nxir/e-ja	njohje-ja	mëri-a
------------------------	---------	-------------	-----------	-----------	--------

U R I M E
T Ë N G R O H T A

Shumës i shquar

	E	Gj	Dh	K	Rr
ditë	t	vet	vet	t	vet
mëri	të	vet	vet	të	vet

63

F J A L Ë P A F U N D

Muajt e vitit

Vete për hua jinari
tek i vëllai flevari.
Ç'më lyp ?- lurin i ngrati
-ka pesë muaj çë jam te shtrati !
Uria më shkul sytë
e ti do hua një ditë ?!

Marsin e merr era,
prillit i bie te dera.
- Ç'do gojëmadh e i lënë ?
Ti vjet më le pa ngrënë,
se, tue fryrë në arë,
atje u rrit po bar !

Maji i butë gjithë lule,
ha e mahet me tule.
Qershori e pret në mal.
Bredh poshtë një suvalë
e arat kreh të thata
me ditët më të glata.

Korriku me një napë
qafje hyn e bie vapë,
djersë, lodhje e etje.
Djeg gushti e rri në pritje
të ngrohet hapësira
e të piqet pa shira.

Shtator, tetor, nëntor
një vëlla i mban për dorë,
i vesh, i lan, i mbath
e rrin me brumë e bathë.
Dhjetor ë embri i tij
e gjithë i do si bij.

Emri

*djal-i gur-i bar-i nip-i***Shënim**

- * marsi ë një muaj i frohtë
- * tëtimët e marsit hyn te briu i kaut

Ushtrim

_____ prillit i huajti "katër plaka".
_____ e shkova anë vatrës,
pas _____ vajta Romë.

marsin

marsit

mars

Mullinjtë në Horë

64

I pari mulli në Horë u stis te Quza, në kur-
riz të malit. Thelime nga Monreali e patëm në
vitin 1508, njëzet vjet pas themelisë së fshatit
tënë. Më para drithët bluhej në Malvelo e Jato.

Më tutje u shtunë themelet e të tjerëve
mullinj: gjashtë-shtatë në përgjithësi e të gjithë,
veç të parit, bluajën me ujët e lumevet Gjon e
Varfër. Dy prej tyre ndodheshën në fushë e një te
Honi, mbatanë malevet. Asnjë rrënojë të mullirit
në *Scala di la fimina*, kurse ato të Çaferrjës janë
nën ujë. Një te më të vjetrit mullinj, brënda
Horës, ë ai i Sëndurrokut me një ghurgh në qafë.

Në Strit, gjer më sot, duken muret e sterni i mullirit të stisur në shtratin e Varfërit,
degë e lumit Beliçe.

Mullirin anë Shën Kollit e stisi Tur Belushi me lejë të vitit 1565.

Mullinjtë aktive në të sprasmet qëronj ishën ai i mas Japkut Masi, përpara
Sunduvitit, ai te Kughiri e ai i Fushës së Pontit.

Mos harrojmë atë të Sëndurrokut e atë të Shën Kollit.

Në çdo mulli dy mokra, me fërkimin e tyre, thërrmojnë drithërat e të gjithëve.
Te theset miell e krunde ishën të përzier e gratë i ndajën me shoshin e hollë.

Emri

ujë-t *mish-të*

Shënime

- * më duhet *ca drithë*
- * më hyri një halë *drithi* te syu
- * *ca drithi* i zuri krimbi
- * bluajta *ca drithë* te mulliri i ri
- * buka *prej drithi* ë e ëmbël

Ushtrime

☒ 1	ca ditë	☒ 2	të ftohtë
☒ 2	mora	☐	e ftohtë
☒ 3	një ditë	☐	të ftohta

65

Vapë

ulliri
 shtrydh shkëmbin
 për ca ujë,
 glëmbat e lopatavet
 shpojën
 pasqyrën e lugët të qiellit,
 etja më djeg
 po retë lanë hapësirën time

Emri

Shënim

forma e shquar

ujët të Xunxelës ë të pijshëm
 pika *e ujit* shpon gurin
ujit amull i bëhet lipi
 piva *ujët* e kroit
 rreth *ujit* u rrit bari

Ushtrim

forma e pashquar

gjej format përgjegjëse

piva ca _____ të ftohtë kam etje _____ ca _____ të ftohtë më shuajti etjen

E.	ujë	☐
Gj. i/e	uji	☐
Dh.	uji	☐
K.	ujë	☐
Rr.	uji	☐

Kujtimet e Sarës

66

Sara i kujton me ëndje të madhe të sprasmet ferje te brinjat e Surfarelit, gjumet përposh hjesë së butë të ullinjvet, të ecurit me miken Leksa në pyjet anë liqenit.

Pas vapës, të parët shira e kthimi në Horë !

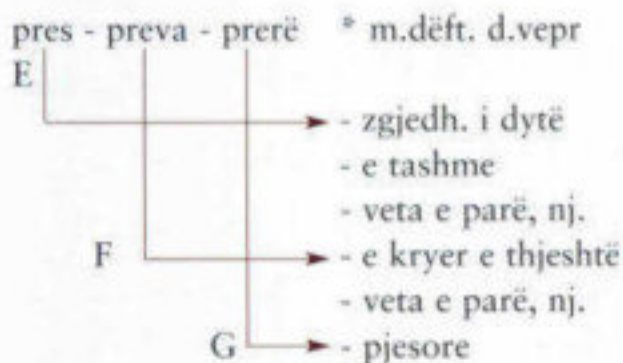
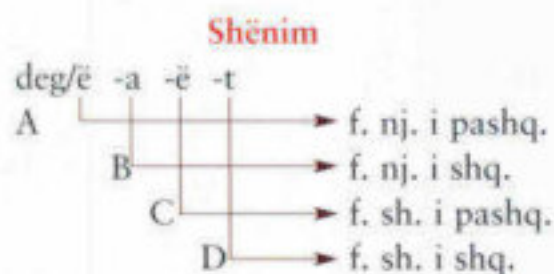
Përyashta nani garifin si pushje rreth vilës e shkel po ndonjë maçe e altalenën te dega më e trashë e lisit, anë shkëmbit, me duar të fshehta e tund vetëm era. Dritaret mblejën sy të hapur në ajrin e hirtë e tymuesi i vatrës një hu shterp në tulin e hapësirës.

Surfarel në dimbër fryn erë e ftohtë. Sara pret natën e Krishtlindjes të priret atje me familjen e saj. Një luzmë vetë në katër mure, po ë vërtet se çdo shpi nxën sa do i zoti.

Tryesa ë plot me të ngrëna: mish, likënkë, pula, zorrë kaqici, petë me sard-kuprime, qepë, rigan, sarsë e udhos, verë të kuqe, pemë, panetone, të ëmbla me gjizë. Zjarri tymon. Jashtë bien floqe.

Sara po pret dhuratat nën bredhin e bardhë. I nget një pupë e me atë në gji merr gjumë nën pethkat e vakëta të shtratit.

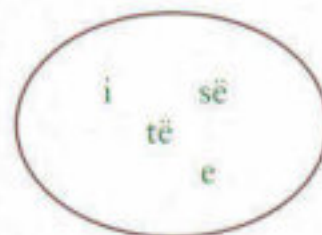
Nyja

* erë e ftohtë

* me duar të fshehta

* Sara flë përposh hjesë së butë të ullinjvet

Ushtrim

Çdo nyjë në vendin e saj

* preva një degë ulliri

* preve dy degë lisi

* preu tri degë ilku

* premë katër degë vidhi

* pretë pesë degë plepi

* prenë gjashtë degë rapi

* degët _____ plepit

* dega _____ lisit

* degën _____ e _____ vidhit

* degëvet _____ rapit

* degës _____ ilkut

67

Furturë e breshër

Fryn erë e ftohtë e hapësira ë trubull, e errët. Kafshët fshihen te gropat, nën gurët, te të thyerat e druvet, ku mënd.

Era po tërbohët e rrin shpejtësinë e saj tue pjerrë degët e druvet.

Rrufe të rrepta përshkojnë ajrin, gjëmojnë malet anëmbanë. Bota hap gojën e thith të parat pika uji. Sos shiu e zë breshëri. Qiqrat mbi tjegullat po trashen e bëhen më të ngurta, shurdhuese. Breshëri merr format e truallit e mosnjeri i shkel ndër gjëma e rrufe. Furtura ngrën tjegullat, shtrëmbon ujëmbledhësit, hyn te briu i kaut. Mosnjeri del jashtë e pret.

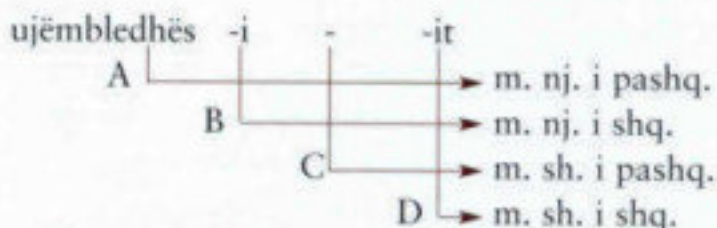
Omse dhe ulqit i trëmben shtrëngatës... e rrinë në pritje të motit të kthjellët.

Emri

Shënim

gurshkrepës-i
gluhëka-u (bar)
gurthyes-i (bar)
nënbishtj/e-a
mirëdit/ë-a

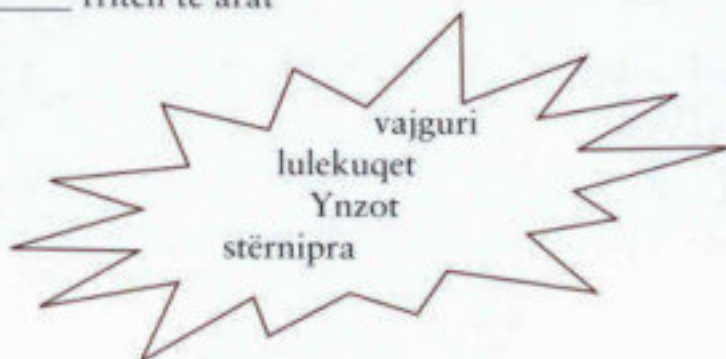

A - *gurshkrepës* në Shqipëri domethënë gur zjarri
B - *gluhëkau* ë një bar ngjitës
C - strehët e shpivet përjashta janë pa *ujëmbledhës*
D - *nënbishtjet* e shalëvet e të burrorevet bëhen me likurët

Ushtrim

Çdo emër i përngjitur në vendin e tij:

- A.1 - _____ ë i pafund
B.1 - _____ nxiret nga përpunimi i naftës
C.1 - Tata ka gjashtë _____ e pesë stërmbesa [K].
D.1 - _____ rriten te arat

Mici

68

Mëma ljepur, e helqur si krëhër, në ditët e lehonisë del herët për bar. Pa ngrënë si mënd rriten shtatë këlyshë, si mënd rriten kur po i rrinë qepur te thithët ?

- Mos veni jashtë - u thotë të bijvet në të dalë. -Rrini brën-

da e prini gjirin e mëngjesit. Kujdes.

Del e jëma e del edhe këlyshi më i vogël: Mici. Tue bredhur qëndron nën lising-madh anë përroit. Lëpin ujët, lag buzët e kreh qimen: një lëmsh bore !

Nën një stavë drush të thata, pa dashur, sheh një gropë e, tue shkalisur, hap galeri në çdo anë. E jëma e gjen në pikën më të errët të gropës, e zë me gojë për mes të dhe e nxier jashtë. Në strofkë ë hera e gjirit. Mici zë një thithë e, tue pirë sisë, merr gjumë.

Emri

Shënim

ujë përroi	ujë të përroit
tirq grash	tirq për gra
krëhër ashti	krëhër prej ashti
nxire druri	nxire prej druri
ujë burimi	ujë nga burimi
vegle therësi	vegle për të therur

Ushtrim

- ca fletë *fiku* ranë te dheu me erën Rr
- ca lloje *grurësh* mbillen herët
- mëma lan pethkat te pylla *druri* Rr
- te pagëzimi, veç arravet mulize, dhuruan ato *gurje*
- te Fusha gjeta ca këpurdha *gjizje*

Shprehje

një luzmë mizash	një nxire (me) ujë	një kil mish
një tufë lulësh	një thes (me) drithë	një litër vaj
		një thele bukë

69

Mihaili

- Mihail, ki kujdes për shpinë e për gjyshin te shtrati, - i thotë e jëma në të dalë jashtë për ca shërbime. - Te hera e të ngrënit shtro tryesën e shtje brumit. Mos harro kripën kur prier valë. Veç të tjeravet, kujto se sot pres rrogën. Mirre ti postën e mos harro ku e ngrën.

Mbi ca herë bie zileja: ë postini me një zarf. Mihaili e merr, e shqierr dhe e shtie te plëhët copa-copa.

Zileja i bie të ditën herë e hyn mas Çiku.

- Ka qeth plakun, - i thotë djalit me pak fjalë. Zbyll. Më duhen dy minute të sos. Te hera e të ngrënit e jëma ë brënda.

- E ziejte brumit ? - i pyen djalit.

- E ziejta - i përgjigjet ai.

- E ku e le ?

- E shtura te plëhët, si më the zotrote në të dalë, me një grusht kripë të qethjes.

- Mjera u ! E zarfin me rrogën e moit ku m'e le ?

- E shtura paraç te plëhët me brumit !

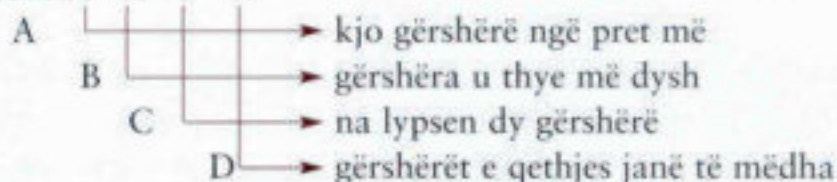
Së mjerës i ra zali e ngë foli më.

Shënim

lul/e -ja -e -t
gërtj/e -a -e -t
nuseri - a - -të
grerëz -a -a -t

Emri

gërshër/ë -a -ë -ët

Ushtrim

Çdo fjalë në vendin e saj

Nga _____ ka erën e saj A

_____ ka dhjetë këmbë B

Ca _____ të sotme bëhen pa krushq C

_____ foletë e tyre i bëjnë te glëmbat D

gërthja
grerëzat
lule
nuseri

Sinonime:

zarf - i
bust/ë - a

Kryeziu i hamuleve

70

Qimja e Kryeziut ë e dredhur si të glëmburat hamule ku flë e anë hundës i mblen si fshiesë e shkrifur.

Ai rron larg gjithëve, ha vetëm e natën po leh: hjevet, dhelprevet, xixëllonjavet. Mosnjeri te Manali thotë se ngë e njeh. Dje, në mbrojtje të Fufit, u sul mbi një tufë qensh e, si i panë dhëmbët jashtë, u tërhoqën me bisht ndër shalë. Mbrëmanet Kryeziu u ngul më anë vathës e jo më te hamulet.

Tufa e tërë nani i nënshtrohet pa të zëna.

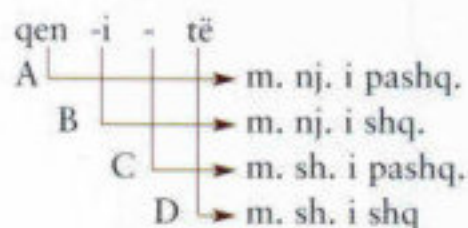
Emri

Shënim

një fletë lakre
ca fletë lakrash
fleta e një lakre
fletët e lakrës

Ushtrim

një bisht _____
ca bishtra qensh
bishti i një _____
bishtrat e _____

A : (një) qen / i, e (një) qeni / (një) qeni / (një) qen / (një) qeni

B : qeni / i, e qenit / qenit / qenin / qenit

C : (ca) qen / i, e (ca) qenve / (ca) qenve / (ca) qen / (ca) qenve - qensh

D : qentë / i, e qenve / qenve / qentë / qenve

71

Një fletë e historisë sonë

Një herë lidhjet e Horës me Monrealin ishin më të ngushta se ato me Palermën. Dhromi më i shkurtër për Monrealin ish ai nëpër grykën e malevet Pelvum (= majë) e Saravuli mbatanë të çilëve gjëndet Malveli.

Një dhrom tjetër për Palermën, për këmbësorë e mushq, u hap herët nëpër Ayndinglë e Brinjat e fikut.

Në dimbër udhëtarët i tërboj hjima e Shën Mërisë së Boshit. Te kjo mënke shirat te moti i keq janë të përditshëm, ashtu bora e breshëri. Në fakt vendin e mësipërm të huajt, gjer më sot, e thresjën *Madona du broshiu* se në dimbër reshjet atje ngë lypsen kurrë.

Her' e herë e vërteta ë si Shën Mëria e fshehur te trualli më poshtë!

Emri

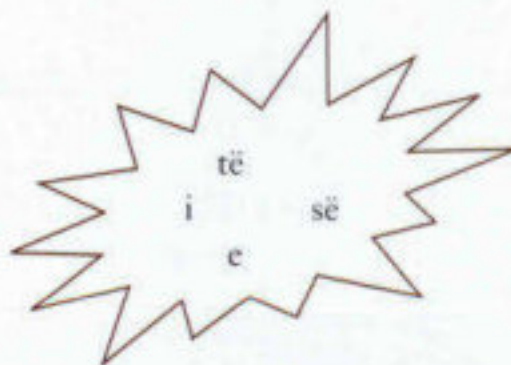
Shënim: dimbër i ftohtë, i rëndë

pritet një dimbër i ftohtë
pas dimbrit të rëndë patëm mot të mirë

Ushtrim

Çdo nyje në vendin e saj

- * moti ____ keq bie shi e zborë
- * ndenja brënda për motin ____ keq
- * na lypset ca mot ____ mirë
- * pas motit ____ mirë ra shi për një javë
- * zbora sos kur moti ____ mirë e jos
- * motit ____ keq i trëmben maçe e pleq

Një menatë me zborë

72

Kur maçja po rri te hiri, malet gdhihen nga herë me zborë. Më para se të ngryset la Gjergji merr pesë grushte bathë e i lë të njomen gjithë natën te ujët të vakët tue pritur zborën. Të flashkura zihen më mirë.

- Sa floqe të bardha ! - thotë e shoqja kur zbyll derën në mëngjes.

Lë hapët gjymsëderën e Fufi me një kërcim vete jashtë.

La Gjergji merr ca kashtë në grazhd, pret dy dru të holla (cingël lisi), çan më të trashat e të grathëtat me topëzën e i hyn te kuçina, shkalis hirin, gjen një urë e ndez zjarrin. Drutë e njoma tymojën, bathët te kudhi fryhen. Vo Lena rri te dera me duart te sytë, i shoqi pastron katojn e mushkut e vë plëht te sunduqet për ullinjte e Llasit. Te furriku gjen tri ve të ngrohta e i ngrën te tanxheri. E shoqja hyn brënda, shtron tryesën e thret gjithonët. La Gjergji zë verën e kuqe te buti i vogël, e vë te tryesa e përndan bathë të ziera te tajuret e të ardhurve.

Groshët në dimbër hahen me ëndje rreth prushit pa xixa. Bathës i mirret po bërthama. Likurët lëhen mënjanë për mushkun e i jipen te latira përzier me një grusht krunde. Ai nuhat erën e rrmon me thundret të jetë qeverisur nga i zoti.

Fufi, për shërbimet e saj, po hyn e del te vëra anë derës (ghratallorja), bredh ca herë me fëmijët e, kur lodhet, pa parë mblidhet kulaç anë zjarrit.

Emri

krund/e -ja, bath/ë - a, thund/ër - ra, kasht/ë - a, dor/ë - a (duar - duart), tryes/ë -a, bërtham/ë - a, likur/ë - a, der/ë - a (dyer-dyert)

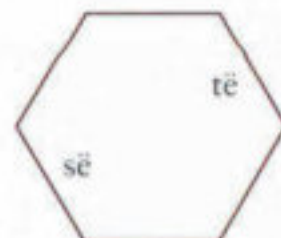
Shënim

- A bathës së re i duhet pak të zihet
- B bathës së bluar i del krundja si grurëvet
- C bathës malore shtypi lulet
- D fara e bathës hahet si bishtajat e fasules
- E bathës së thatë i hiqet natopa me gjithë cipën
- F bathës i zë miza

Ushtrim

Gjej nyjat:

- A.1 bathës së re e të njomë i duhet pak të zihet
- B.1 bathës ___ bluar e ___ situar i del krundja si grurëvet
- C.1 bathës malore e ___ egër shtypi lulet
- D.1 fara e bathës ___ butë hahet si bishtajat e fasules
- E.1 bathës më ___ thatë i hiqet natopa me gjithë cipën
- F.1 bathës ___ thatë i zë miza

Lodërlanda

Lodërlanda ë një bashkësi e vogël ndër fusha e male me pak vetë: dy qen, tri maçe, katër pula, pesë dele, gjashtë butakë, shtatë miza, tetë krimba, nëntë këpushë, dhjetë breshkëza e një plak pa gojë.

Të dhënat e mësipërme gjenden te anagrafi i njësuar i vitit 2002, nëmos te Fletët e verdha.

Demarku i vendit ë një butak. Mosnjëri, më mirë se ai, di si rrihet në thatësirë e lagështi. Ë lulja e syut e të gjithëve.

Në Lodërlandë sot ë festë e madhe: zoti Demark përuron hapjen e hidrotekës LAGEM nd'anë malit TEREM për të vegjit e gjithë bashkësisë.

Manifesti thotë:

Të nderuar Lodërlandjotë,
në trembëdhjetën e sotme ju pres nd'anë malit Terem për përrimin e hidrotekës Lagem.

Supermarket e ëmbëltoret do të rrinë hapët gjer në mbrëmje në shërbim të gjithëve.

Pije e të ngrëna ngë paguhen. Të vegjiit paçin nga një lodër, të ngrira klëmshi e të ëmblla sa duan.

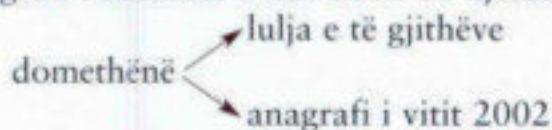
Ju lutem të mos harroni përpjekjen e të mirrni pjesë te hapja e hidrotekës sonë për të mirën e tërë Bashkësisë.

DEMARKU I LODËRLANDËS
Hazi Butak

Nyjat

Shënim

Butaku ë lulja e syvet e të gjithëve
Anagrafi i bashkisë i vitit 2002 ë i njësuar

Ushtrim

Çdo një në vendin e saj

- * vjet korrja e aravet (grurëvet) e moit qershor vate më mirë se simjet
- * libri i gluhës i nxënësvet të së dytës duhet botuar pa mënuar më
- * ndeshja e shqelbit e së dielës u dha dje pasngrëni në televizion
- * biblioteka e degës skollore e Horës rri hapët gjashtë ditë në javë
- * fjalën e nderit e arbëreshit mosnjëri e vë në dyshim

Koloriqi veshglatë

74

Koloriqi ë një fluturues me veti të panjohura:

- * flë me krye poshtë në vende të errëta e për muaj në dimbër
- * rrin të vegjit me sisë e ë gjallëpjellës
- * del për gjah po në mbrëmje
- * fluturon me krahë likurje.

Koloriqi na tërheq për ca tipare të tjera:

- * ka dhëmbët e ë mishngrënës
- * goja e veshët i shërbejën si radar.

Emri i përbërë

Shënim

ndërlidhje, ultratingull, mishngrënës, gjallëpjellës, veshglatë

- A - Koloriqi në fluturim lëshon ultratinguj
- B - Te këmbët e prapme koloriqi ka pesë glishtra
- C - Koloriqi ë një fluturues mishngrënës
- D - Ndërlidhjet me satelit ndihmojën komunikacionet ndërkontinentale

Ushtrim

Në çilat fjali ndodhen fjalë të përbëra?

- A - _____
- B - _____
- C - _____
- D - _____

Të ngrënat transgjenike

76

Elefantët, për përmasat e tyre, janë thritur pakidermë, po vetia e voglushit Mendel ë e njohur si elefantiasi. Në savanë ai po bën shartime, pret degë, i ngjin, thelon fryte, perime, veçon gjene e i manipulon si do.

Savana e tërë ë laborator i tij të makrobiotikës. Atje një mollë man pesë – gjashtë kile, një... Frymorët e savanës gjejën të ngrëna në sasi të mëdha, vetëm se janë transgjenike.

Një mi gjeti një arrë shtatë kilesh, e shpoi e pati të ngrënë për një muaj. Atje brënda bëri edhe folenë për të bijtë: shtatë mi. Veç dhomës së përbashkët për të ngrënit, nga një pati këndin e tij me banjo e dritare.

Emri

Shënim

të ngrënit ë të mirë
ë hera e të ngrënit
të ngrënit i lypset kripa
jap të ngrënit pulavet
mes të ngrënit pashë një mizë

Ushtrim

Ngjit pjesët e fjalive

1	Në savanë	☐	bëri dhomën e të ngrënit
2	Brënda arrës miu	☒	gjënden të ngrëna në sasi të mëdha
3	Frymorët e savanës	☐	hanë të ngrëna transgjenike

77

Lodrat e Florjanës

Kur ë brënda pa mike, Florjana lot me pupat e të gjithave u dha një embër.

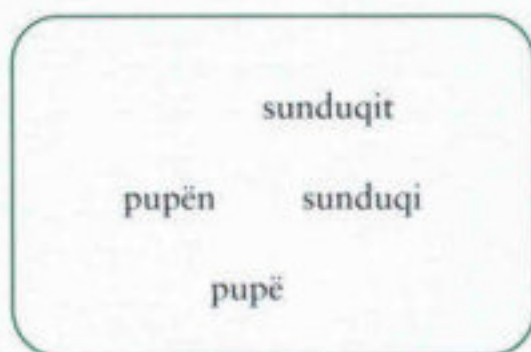
Njera qesh e flë, tjetra flet me zë metalik se ë jashtëtokësore.

Ajo i lan, i kreh, i vesh, i mbath, u jep të hanë e, si ngriset, i vë te shtrati.

Dje njerën _____ e la te _____ për dënim; i bëri përsheshin e ajo ngë e deshi.

E dyta, mos pij klëmshit, shturi thithin te dheu e sosi mëdhe brënda _____.

- Rri aty te të mëterrët me tët motër – i tha – se nani u los me _____ çë më huajti Valerja.

Emri

*shëgjë-a**flutur-a**dërraslë-a**mbeslë-a**vajzlë-a*

njëjës

Më duhet një fshyesë për shpinë.

Një mbru fshyese e bleva me pak në treg.

Një fshyese iu ça mbruri.

Bleva një fshyesë për time shoqe.

Veç një fshyese, dje bleva ca lugë.

Shprehje

Gushti
ë fshyesa
e dimrit.

shumës

Ca fshyesa u shitën sot.

Shes mbrunjë fshyesash prej plastike.

Ca fshyesave u duhen mbrunjet e ri(nj).

Ca fshyesa të vjetra i shturën te plëhët.

Veç ca fshyesave, sot bleva një thikë.

Kujdesje !

Emrat si *zë, tru, mbru, glu, bu, kushëri*, etj., në formën e shquar duan një "r" = *zë-r-i, mbru-r-i*, etj.

Bardhushja

78

Bardhushja leu me krahë të bardhë si lulet e kërshivet.

Leu e ra në gjumë. Në pranverë e zgjoi era e mirë e lulevet të Fushës dhe fluturimi i kandrravet e të zogavet n'ajër.

Sa bukura lule mes barit!

E tërhequr nga bukuria e tyre, Bardhushja hyri te një kupëz lulëkuqi, i la vetë brënda e me thumbin i thithi lëngun.

Një petal i lagët, me pikat të zeza të pluhurizës (shtatë sa janë notat muzikore), iu ngjit te krahët e i qëndroi ngrah si një veshje të re.

Ish qëroi i korrijes së barit e mikeve iu duk se u kish stolisur me të kuq për festë e prej asaj dite e thritën nuse feni.

Shënim

* Sa bukura lule!

por → Të bukurat lule!
 → _____ mjera ajo!
 → _____ lumti ai!
 → _____ ngratat gra!

i
e
të

79

Bufaqi

Bufaqi dolli jashtë
e pa një qen çë grij një asht.

Një gur mori e i shturi
e te goja gjak i buri.

Të rafshin duart – i tha një grua.
Kush ngë ka lipisi pë kafshët,
ngë ka lipisi pë mosnjeri!

Kafsh/ë-a, – ët

Ushtrim

- * Qeni ë një _____
- _____ hanë bar e mish
- Mos i bëj të lig _____

Kafshët
Kafshëvet
Kafshë

Çë thua shtu?

80

- Vo Mara** Gje, e vure mishët në frigo?
- La Gjergji** Marë, vura maçen në frigo.
- Vo Mara** E mishët ku e le?
- La Gjergji** I hyra të dy atje brënda.
- Vo Mara** Mjeri ti, maça e ha mishët!
- La Gjergji** Mos trëmbesh se ajo ng'e ha më.
- Vo Mara** Si ng'e ha më? Ç'thua shtu?
- La Gjergji** Domëthënë se mish e maçe nani janë gjithnjë.
- Vo Mara** E pamundshme!
- La Gjergji** Nani njeri ë brënda tjetrit e rrinë bashkë si na të dy brënda shpisë.
- Vo Mara** Nxire jashtë, të lutem, nëmos spovis e mjera.
- La Gjergji** T'e nxier, t'e nxier po ti sonte, më para se të shtrosh tryesën, priru prapa te thertori në do të hamë.

Shënim

► Mjeri ti! ► të mjerët ne!

Ushtrim: gjej femëroren.

► _____ ti! ► të _____ ne!

81

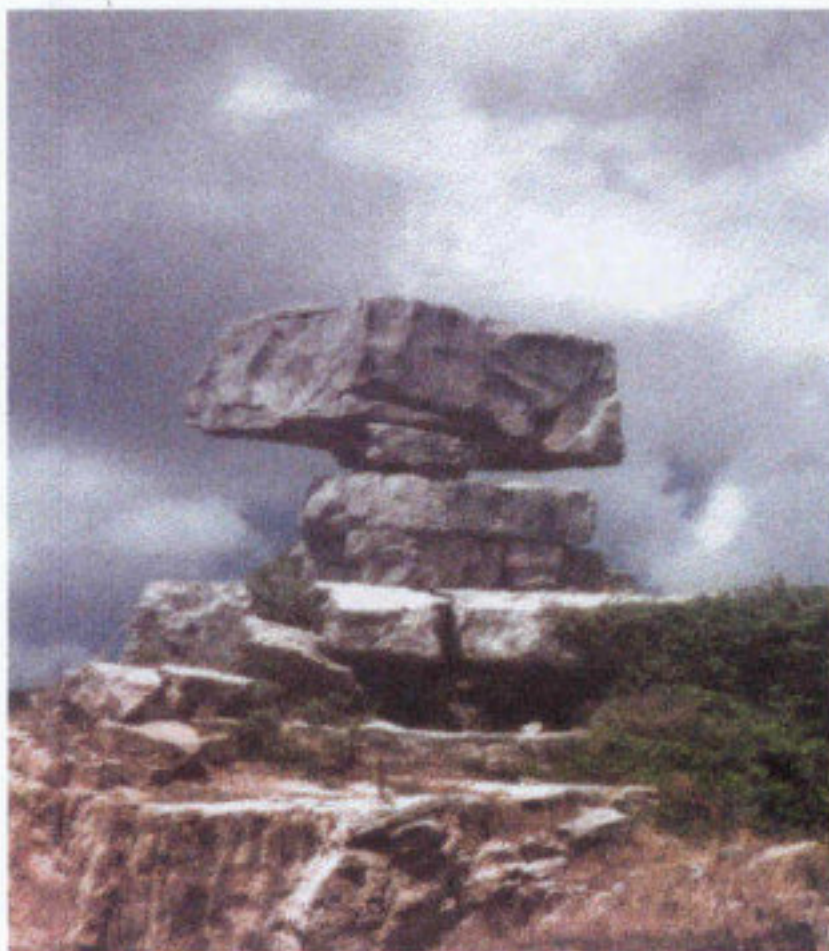
Çapele e boliq

Si rrëfyejën pleqtë, një herë Hora jonë ish plotë me drangonj e loja e tyre m'e dashur ish "Çapele e boliq".

Çapelet ishën ca gurë të sheshtë mbi kodrën ç'ndan Brinjën me Sheshin.

Boliqi ish guri i Mas Marit.

Pika i vej drangoit çë me çapelen e tij, në çdo ndarje të drejtëzës, i qasej më nd'anë boliqit.

Çapelja e Drangoit

Shënim

Njëjës: një drangua, i/e një drangoi, një drangoi, një drangua, një drangoi

Ushtrim

Emra: kr/ ua- oi, përr/ ua - oi, lin/ ua - oi, th/ ua - oi, ft/ ua - oi

Shumës: ca kronje, i/e ca _____

Derri i majmë

82

Aloe ë një ari
 i rritur në borë e shi
 me mikun e tij Ant
 m'i madh se një elefant.
 O më bëjën katr'e pesë
 sytë o e shoh plotë si thes.
 Një derr i majmë me miell
 e sa ha po e viell.

derr-i, derra-t

miell-i

Ushtrim

* ku i pe ____ me këmborë?

* ____ i dhe lëndra o krunde?

* më pritën si një _____

* drithët të bluar na jep _____ e krunde

* si janë petullat? Prej _____

derrave

mielli

derr

miell

derrat

83

Dhoqena me parghole

Për një javë e tërë Nina ngë mori më gjumë tue pritur të vejën te shpia e re.

E jëma i kish thënë:

— Te shpia e re, te ana e derës, kemi një bukur dhoqenë me një parghole ku mënd luash pa dre me miket tote.

Kur u qas hera, vajza mjodhi lodhurat e saj e një pas një i vuri mënjanë te një kanistër.

Mo, – i tha së jëmës – mos e lëmë më jashtë qenin ç'kemi te shpia e re nëmos merr të ftohtë.

E jëma qeshi. Nina ngatërroi fjalën dhoqenë me qen se ish e para herë ç'e gjegjej.

E jëma i kreu flokët me glishtirat e saj e me ëmbëlsi i tha:

— Vajza ime, u të fola vetëm për një dhoqenë, po një qen për rojë na duhet paraç e t'e ble.

Një gëzim i madh për Ninën!

Shënim: flok-u

* floku, i/e flokut\, flokut, flokun, flokut

Ushtrim: glisht-i

* glishti, i/e glishtit ...

Dy mi

84

Dy mi, prej moti të premtuarë, ngë martoneshën se ishën pa shpi.

Duhet t'e kërkojm jashtë vendit – tha njeri prej tyre një natë.

Dollën e vanë Sëndastinë. Kërkuan pa prëhje, lart e poshtë, këtej e atej. Mosgjë!

Në të gdhirë nusja ish e lodhët e i lypi ndjesë dhëndrrit tue thënë:

Mos vemi më tutje se jam ngost.

Ai e la atje e vate përpara vetëm. E pas pak:

E gjeta, e gjeta shpinë për ne! – luriti kur pa nusen.

Gjetën një shpi e vjetër pa i zot, hyrën brënda dhe e pastruan mirë mirë.

Kur sosën, ranë të dy mbi truall e në gjumë bërën një ëndërr të bukur.

Në tekstin janë

Parafjalë	Ndajfolje
prej	tutje
pa	atej
_____	_____
_____	_____

85

Fara e fjalëvet

Një fëmijë gjeti një farë thjerri e e ngrëjti te një fletë fiku.

Natën ra shi e fara u lag. Kur hapi fletën, në vend të saj gjeti një garif i vogël i vogël me dy fletë për anë të vogla të vogla.

– Ku vate sosi fara? – tha i vogli me thjeshtësi.

E jëma i foli shtu: – Furnari vjen ka furri, gjaktari përlyhet me gjak, kërshia bën kërshitë e fara bën ...

Mosgjë – tha i biri.

Jo, bën bimë të reja – shtoi e jëma – si nga kroji buron ujët.

Ushtrim

Nga fjala e parë rrjedh e dyta:

• de[j]t	■ detar
• kalë	■ kalorës
• mur	■ _____
• mal	■ _____
• dele	■ _____
• mik	■ miqësi
• gjah	■ gjahtar
• i/e bukur	■ _____

Fush'Ar

86

Një herë te Hora për shtatë muaj shi ngë ra, u thajtën kronjet e bota u hap.
Sporisën dele e lopë e qenëvet i dolli gluha jashtë.

Ç'ë të bëhet?

– Duhet kursyer edhe në të folurit – thanë të urtit.

– Shtu ç'ahierna Arbëreshët prenë shkurtër e në thirrjet u përdor po kryeja e fjalës: vo Le në vend të vo Lenë, vo Ke në vend të vo Kele, vo Nxhi në vend të vo Nxhishkë, la Gje në vend të la Gjergj, etj.

Shtu vate puna e në vitin trimijë edhe Horës i ndërruan emër. E thritën Fush'Ar në vend të "Fushë e Arbëreshëve".

Ushtrim

Shto pjesat të prera:

- Ti re te dhe __
- Ai ra te Ho__
- U pashë një ma __
- Na vamë përjash__
- Më dhëmb një dhëm __

ni

çe

u

b

ta

Gjërat me bisht

88

V	M		
☐	☐	☐	1 Të pashë jashtë me bishtin e siut.
☐	☐	☐	2 Sot te zyra e postës bëra bishtin prapa gjithëve.
☐	☐	☐	3 Ime motër kreh flokët tufë tufë me bisht
☐	☐	☐	4 Djali im i bie te një pjano me bisht.
☐	☐	☐	5 Qeni mban bishtin nën shalë.
☐	☐	☐	6 Fjalët tote janë pa krye e këmbë ose pa bisht.
☐	☐	☐	7 Të rremet kanë bishtin kashtje.
☐	☐	☐	8 I nëmuri në punët e tij po i vu bishtin
☐	☐	☐	9 Ziejta brumit me dy bishtra lakrash
☐	☐	☐	10 Kush ja zë bishtin dhelpres?

■ bisht-i, bishtra-t

Ushtrim

Shëno me një kryqe fjalitë ku bishti ë përdorur me kuptim

vetjak V tue lënë pa mosgjë ato me kuptim metaforik M

89

Glishti i vogël i Dorës

Te një festë u përpoqën Glishti i madh, Treguesi, i Mesmi e Unazori.

Ku ë Minili, i sprasmi? – pyejti e jëma Dora të bijve – Hamë kur edhe m'i vogli do të jetë me ne te tryesa.

E gjetën përjashta në punë e me lotë te sytë.

Eja brënda – i thanë të vëllezërit me zë lutës – se mëma na do të gjithë te tryesa.

Minili, për të mirën e së jëmës, mbajti për vete fjalët ç'i kishën thënë me për-
buzje ca ditë më para:

– I shkurtur si je ngë na rri te ana!

Minili, pa hapur gojë, uli kryet e vate te festa me ata.

Shënim: *Glishti i vogël i dorës*

Ushtrim

- * Muaji i parë ____ vitit.
- * Vajzat e bukura ____ Horës.
- * Ditë të ftohta ____ dimrit.
- * Nuses së hjeshme ____ fshatit

i
së
të
e

I pari shi mbi botën

90

Kur Yn' Zot na bëri, gjithë patëm një vend në botë e një punë.

Ujit i tha: – *Vendi yt ë dejt i puna jote të shuash etjen e të gjallëvet. Potis farat, lulet, pemët ...*

Nje ditë ngrëjti kryet lart e pa n'ajër një luzmë mjegulla. U hap qielli e shiu po derdhej mbi male, fusha e dejt. Pishqit kërcenjën të gëzuar te ujët, zogat fluturojën me cicërime te degët e pemëvet, lulet zbylleshën gjithnjë.

Pak e pak u bërën lumet e malet u mbluan me të bardhë.

Yn'Zot pa gjithë këto bukuri, la mërinë mënjane, nglati dorën e drejtë e me ëndje të madhe bekoj të parin shi mbi botën.

■ Bukuri-a, bukuri-të

Ushtrim

- * _____ e vajzavet arbëreshe ë e njohur
- * _____ e natyrës janë të ndryshme
- * Natyra ë një pasqyrë _____
- * Rreth _____ së fluturës u ka folur dhe shkruar shumë

bukuria
bukuritë
bukurish
bukurisë

91

Kafshë të egër e të butë

Te një tipografi morën me postë një shkrim olograf.

Redaktorët e zglodhën më se një herë lart e poshtë, drejt e shtrëmbër e kuptimi ish po një:

A Kali, lopa, elefanti, dhia, breshka, dhelpra, kërmilli e, me një fjalë, gjithë barngrënësit janë kafshë të egër;

B pantera, gjalpri, liuni, gepardi e, me një fjalë, gjithë mishngrënësit janë kafshë të butë.

U lodhën tue zgledhur. Kur sytë i vanë te radha e sprasme, fundimisht sglodhën: I nënshkruari – Bari i Sheshit. E qeshën.

Ushtrim

		barngrënës	mishngrënës
Kafshë të njohur	të butë	dele,	qen, maçe
	të egër	ljepur, ...	tigër, ...

Kush i bën e kush i gjegjet

92

Gjej lidhjet me shkak – pasojë ndër fenomenet akustike të dhënë dhe shkruaj një fjali nga një tue përdorur efektin si folje.

		Emër	Folje
1.	zogë	bluarje	bluan
2.	zjarr	gjëmë	gjëmon
3.	qen	1 cicërim	cicëron
4.	gjel	rëkim	rëkon
5.	kalë	2 shkrepje	shkrep
6.	rrufe	hingëllim	hingëllin
7.	i sëmurë	3 lehje	leh
8.	kukë	këndim	këndon
9.	erë	vajtim	vajton
10.	mulli	frymë	fryn

Fjali:

1.	Zoga te dardha cicëron ëmbëlsisht
2.	Me dru e dushqe zjarri te vatra shkrep fort
3.	Natën qeni po leh
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	

93

Maçja me miun tue kënduar

Maçja U jam *brënda*
 Miu U jam *jashtë*
 Maçja U jam *mbi* shtrat
 Miu U jam *nën* shtrat
 Maçja U jam e *vete* ha
 Miu U jam e *vete* pi
 Maçja U jam e *vete* ha
 Miu U jam e *vinj* e ha
 Maçja U jam e *zë* të ha
 Miu U jam e *sos* të ha
 Maçja U jam e *prëhem*
 Miu U jam e *lodhem*
 Maçja U jam e *zë* një *pulë*
 Miu U jam e *zë* një *gjel*
 Maçja U jam e *zë* një *mi*
 Miu U jam e *zë* një ...

Shtu tue bredhur maça zuri miun e ... pranë e la.

Ushtrim

Nxir jashtë fjalitë ku kontrasti ë një emër:

■ jam e zë një pulë

■ _____

■ _____

■ _____

Masini

94

Ca muaj prapa vam'e gjetëm një mik te spitalli. Ish një ditë dimbri e dhromit me shiun u lagëm si mi.

Si na pa, Masini u gëzua aq se zuri të klaj. Edhe mua m'u njomën sytë. E jëma na priti me fjalë të mira e na haristisi për kujdesin ç'patëm për të birin kujt i dhamë një lodhër prej plastike: një pokemon.

Një herë edhe u kleva ca ditë në spitall me një krahë të çarë.

Mëma e tata ngë më lanë kurrë vetëm e gjyshërat vejën e vijën si zogat te foleja.

Ngë më lanë kurrë vetëm vërtet, po më qëndroi paraç një lëmsh te zëmbra se për një javë e tërë mosnjëri te miqtë u pa.

Çdo parafjalë me emrin e saj:

* te _____

* me _____

* veç _____

zëmbra

shiun

miqë

95

Më njeh?

Jam e vogël,
një thnegël.
Në qiell jam e vetme,
të botës bijë e jashtme.
Mua buza po më qesh
e natën me dritë e vesh.
Jam e shkretë atje lart
po për gjithë jam e artë.

■ hën/e-a

Ushtrim

■ _____ ë hërnari i natës

■ ulku del me _____

■ ulku i leh _____

hënës

hënën

hëna

Mizat e delmerit ose xixëllonjat

96

Një herë, në mbrëmje, u ndodha te një vathë lopësh me një mik.

Pashë ca miza zjarri e qëndrova si ntamë.

Mora një e e mbajta ca herë te dora i tërhequr ka bukuria e saj.

– Mos e vrit – më luriti miku i dashur e njëkohësisht më tha disa shërbise për mua pa të njohura.

Më tha se te brezi tropikal gjënden xixëllonja (eleatidet piroforine) me dy fanale për anë e se atje grat i vënë mes flokëve për zbukurim.

Një herë vate drita e me ca eleatide që vurën brënda një qelqi, jatronjtë i nxorën një glëmb te siu një vajze.

Vetia e kandrravet xixëlluese ë drita e ftohtë.

Shëno mbiemrat të panyjshëm:

■ Miku i dashur

■ Shërbise të njohura

■ Brezi tropikal

■ Kandrra xixëlluese

■ Eleatide piroforine

97

Mushëza

Leva ndër splitra te rahji i Shënjajit. Kur isha mice o, më mirë këlyshe, një grua më dha ca klëmsh te një poçe përpara derës e tue më thënë *mushëza mushëza*, pa sëhjer, e piva gjithë. Më likasi e shtu më hyri brënda.

Te shpia e vo Niqes, veç mive, gjeta gjithë buritë po për ujët të hollë e për të shkërirë jashtë edhe sot më duhet thelima. Nani flë te një shtrat i shkëriftë e, si m'e mira, e zonja e shpisë më strais dy herë n'dite: me krëhrin e gjerë për qimen, me të ngushtin për pleshtat.

Ajo më do si bijë. Me time motra shihem pak. E liga ë se po më thonë *llisi llisi*. Atyre ng'i shkon për krey ç'ndiejta te shpirti kur me *mushëza mushëza* lashë rahjin tim! Më mirë rrugaçe se shtu?

Ato janë motra të egra, ca njunja, ca fushtaga e biluqe. Mua kish më lëpyjën thonjtë të gjitha vetëm për klëmshit ç'i lë te poçja nga mbrëma. Drudhet për mua, buka për ato. Si mënd bëhet ujë gjaku?

Motrat janë motra e i dua mirë paraç, pa mëri. Kjo ë natyra jime!

Ushtrim: për çdo emër pa të njohur të tekstit jip kuptimin e tij sipas fjalorit o sipas njohurive të pleqvet:

- splitër:
- rahj
- këlysh
- mic
- plesht
- njunj: dadun, i/e ngathët, përtaç
- fushtagë
- poçe
- mëri
- biluqe: vajzë me kuptim të keq

Ndrica

98

Kur vajta e para ditë te skolla, u qepa mëmës te qafa e, tue klarë, i lutesha të mos më lëj vetëm.

– Ndri, mos u trëmb se kur del të pret jashtë mëma!

E me të vërtet për një javë po e gjeja përpara skollës me krahë të hapët, me gazin te buzët e me të puthura. Një gëzim i madh për mua!

Një ditë ra shi me erë e mëma mënoi. Kush më këmbë e kush me makinë shokët vanë gjithë brënda me prindrat e tyre, u vetëm qëndrova atje me një mësuese. Një ditë e zezë!

– Mos trëmbesh se mëma jote ë dhromit, bie shi e duhet qëro të ...

Mëma më gjeti me lotë te sytë anë derës, më shtrëngoi fort te gjiri i saj e, si për falje, më puthi një mijë herë.

– Të dua mirë, më tha.

U ngë fola po ata minute m'u dukën të përjetshëm, vërtet ngë sosën më.

Nxir mbiemrat nga teksti:

* i/e hapët

* i/e madh-e

* _____

* _____

99

Një letër mikut larg

Vërtet pa dru, mik, ë vatra ime e ftohtë
 e të ngrohem po shkalis hi me duar.
 Një degë e lisit u tha e bota e di.
 Sonte kujtimet jam e i ngjall me hje:
 një rri anë meje,
 ti ke afër një flutur n'erë.
 E di: në të largën Kosovë, si poet i zgjuar,
 gjithë të pritën me nder
 po për dëmet ç'pe në vend e vrasjet
 të mos harrohen dy fjalë i dua.
 Një lëmsh në grykë
 më lë pa frymë.

Në poesinë e mësipërme ë mbiemër numëror:

- të largën Kosovë
- vatra e ftohtë
- dy fjalë
- poetë i zgjuar

Një jashtëtokësor ndër ne

100

Akito udhëton larg e gjerë nëpër yj. Në oblo sheh yze në çdo pjesë të qiellit.

Nëj pikë e tërheq më se gjithë: një park lojrash te bota jonë.

Vë automatikun e rrjedh atje drejt.

Fëmijët e parkut i falen me gëzim e vëhen në kontakt.

Ai flet me zë metalik po ndëlgohen paraç.

Bota ime ë e largët – thotë djali – e rrimë gjithë nën dhe të mos jemi djegur nga temperatura e zjarrtë të vendit.

Të vegjëve i shkelqejën sytë tue gjegjur rrëfymin e Akitot por njize prindrat e lokalizojën në radar, e rrëmbejën mes turmës e largohen me atë çë kla me dënësë.

Në oblo shihet një dorë lart e miqtë, me lot në sy, i falen si kur t'e kishën njohur prej vitesh.

Yll-i, yj-t

	Njëjës:	Shumës:
E.	një yll	ca yj
Gj.	i/e një ylli	i/e ca yjve
Dh.	_____	_____
K.	_____	_____
Rr.	_____	_____

Pordhiliqi

101

Embri i tij ish Nanç po më përhaptë ish thritur Pordhiliq.

Mali polli një mi! – thanë gjitonet si e panë i vogël sa një thrie. Kush e pagëzoi shtu ngë dihet. Mirse i vogël, ish i zgjuar e i shkathët në çdo gjë.

Një ditë te Ghurghu, një xhebjë me ujë amull në qafë të mullirit më poshtë, ra një vajzë çë vate atje për lule. Gjithë lurijën po mosnjeri prori mëngët në ndihmë të saj. Nançi gjegji thirrmat e rrodhi. U shtu bakar n' ujë, e nxori jashtë e, si e pa e zalisur, gojë më gojë i dha frymën.

Kush thotë se e mori për mesi, kush për kripi e kush nën sjetull.

Vajza ish'e bija e demarkut të Horës. Mbijetoi e, si te një endërr, po kujtoj se atë ditë u ndie puthur te buzët ka djali i zëmbës. Si u rritën të dy, u martuan me hajdhi të mëdha e, pas kurorës, për trashëgim patën bij jo vetëm të shëndetshëm e të fuqishëm po edhe të glet e të bukur.

Ushtrim: për çdo emër pa të njohur të tekstit, jip kuptimin e tij sipas fjalorit o sipas njohurive të pleqvet:

- thrie:
- i/e shkathët
- xhebjë
- amull: ujë të ndenjtur
- thirrmë
- bakar: zogë pa qime e pa pendë
- sjetull:
- demark: kryetar i bashkisë
- trashëgim:
- i/e shëndetsh-ëm/me

Shqiponje bir

102

Re u bëre
shoqe të erës,
shqip-o një shqiponje
bir, Vorea.
Vorea fryn e rreptë.
Pulini
të birin thret
ujk tashmë
pa zë.
Nga veriu lundron
në jug një pëlhur'e bardhë
gjatë Drinit
të zi.

Gjej sintagmat si:

* Vorea fryn

* Pulini thret

* _____

* _____

103

Të vjelat te Hora e Arbëreshëvet

DHRI	A	
R	R	USH
	B	UT
G	Ë	RSHËRË
R	R	EMB
RR	E	MPUJ
VRE	S	HTË
MUS	H	T
. . .	Ë	

lastar
përpajnë
vjelje
hu
vucë
shartim
pipë
dhri
çerr
linua
shtrydhës
parghole
vreshtë
verë
stok

Shkruaj ca fjali rreth temës:

- dhritë lidhen vetë te huri me çerret e tyre.
- rrushi vilet me gërshërë.
- një herë rrushi shtypej me këmbë te linoi.
- lastarët shartohen me sythe, pipa e njomëza të buta.
- U piva një qelq verë të bardhë, ti një kënatë e tërë të kuqe.
- Simjet bura gjashtë bute verë me rrush pirrikuni e katarrati.

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

Udhëtim me alfabetin shqip

104

- B** Bathë, besë, bëndje, bir, bjeshkë, byk, botë, bukë
C Cakan, cep, cëpëz, cimb, cjan, cyle, copë, cusk
D Dash, derr, dëm, dimër, djebë, dymbëdjetë, dorë, dushk
Dh Dhastër, dhe, dhëmb, dhi, dhjamë, [dhy ...], dhomë, dhunë
F Farë, fendë, fëmijë, fik, fjalë, fyell, floqe, fund
Gj Gjak, gjel, gjëmë, gjizë, gjysh, gjon, gjumë
L Lakër, lesh, lëmë, lis, ljepur, lypës, lopë, lule
M Mal, menjë, mëz, mizë, mjajt, mysliman, morr, mut
P Patë, pelë, përrua, pile, pjesë, pyllë, poçe, pulë

Ca fjalë me:

A	Arbëresh, arrë, akrep	R	
Ç	Çapele, çam,	RR	
E		S	
Ë		SH	
G		T	
H	Himarjot,	TH	
I		U	
J		V	
K		X	
LL		XH	
N		Y	
NJ		Z	
O		ZH	
Q		HJ	Hjaravol,

105

Varre n'ujë

Humbën në det
 të ndjerët,
 larg vendit të tyre humbën.
 Ikën e vdiqën të mjerët.
 Viset e lindjes dhe ne
 i braktisëm
 një herë
 e prindët lamë me dënesë.
 Sa vdiqën në det ?
 Një... një mijë... kush e di !
 Për të gjithë
 pethkat e lipit veshëm
 e më s'i kemi nxjerrë
 por varre n'ujë hapen prapë
 me të vdekur.

Ushtrim

* Sa vetë vdiqën në det?

* në det vdiqën _____ vetë

* në det vdiqën _____ vetë

* në det vdiqën _____ vetë

një, dy, tri, katër, pesë, gjashtë, shtatë, tetë, nëntë, dhjetë, qind, mijë

I vëllai i mikut tim

106

I vëllai i mikut tim vete tek e para. Mësuesja i la një detyrë për brënda e i tha: _
Zografis një vathë pa elemente, një me dy, me katër, gjashtë, tetë, dhjetë elemente.

I vogli bëri gjashtë vatha: tek e para zografisi një pishk, tek e dyta një zogë, tek e treta një qen, tek e katërta një mizë, tek e pesta një rriqër e tek e sprasmja një purp.

Mësuesja i mori fletoren e i bëri vërejtjet e saj:

– Kjo punë ë bërë më këmbët, tha ajo, se në çdo vathë shoh po një element.

– Si, tha nxënësi, sheh po një element! Tek e para çë sheh?

– Një pishk!

– E sa këmbëza i sheh pishkut, zonja mësuese?

– Asnjë!, tha ajo.

– Asnjë për mua ë xero e pishku ë pa këmbë o jo?

Mësuesja qeshi, nxënësi mori fletoren e vate te vendi i tij.

Pishku ë pa këmbë, zoga ka dy, qeni katër, miza gjashtë, rriqëra tetë e purpi dhjetë.

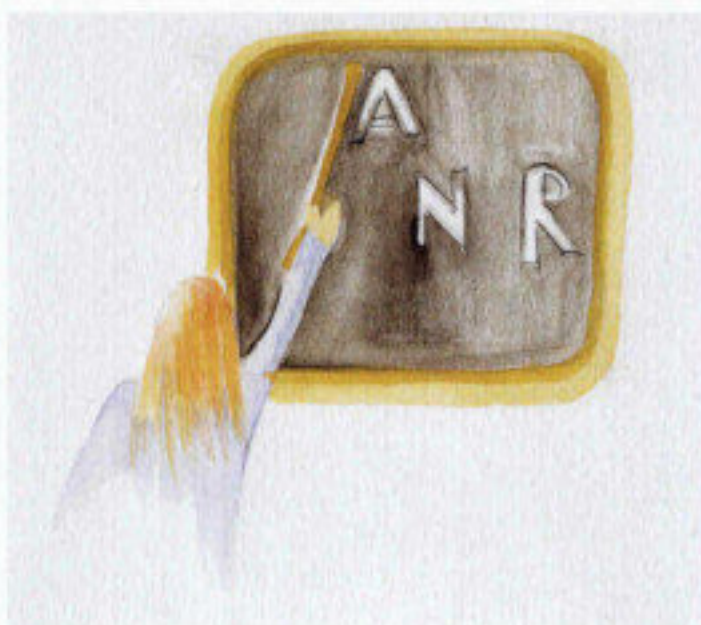
Shënim

$2+1=3$ [dy edhe një bën tre]	$6:3=2$ [gjashtë ndarë për tre bën dy]
$3-1=2$ [tre pa një bën dy]	$\frac{1}{2}$ [një gjymës, një n'dysh]
$2 \times 3=6$ [dy herë tre bën gjashtë]	$\frac{3}{4}$ [tri të katërtat]

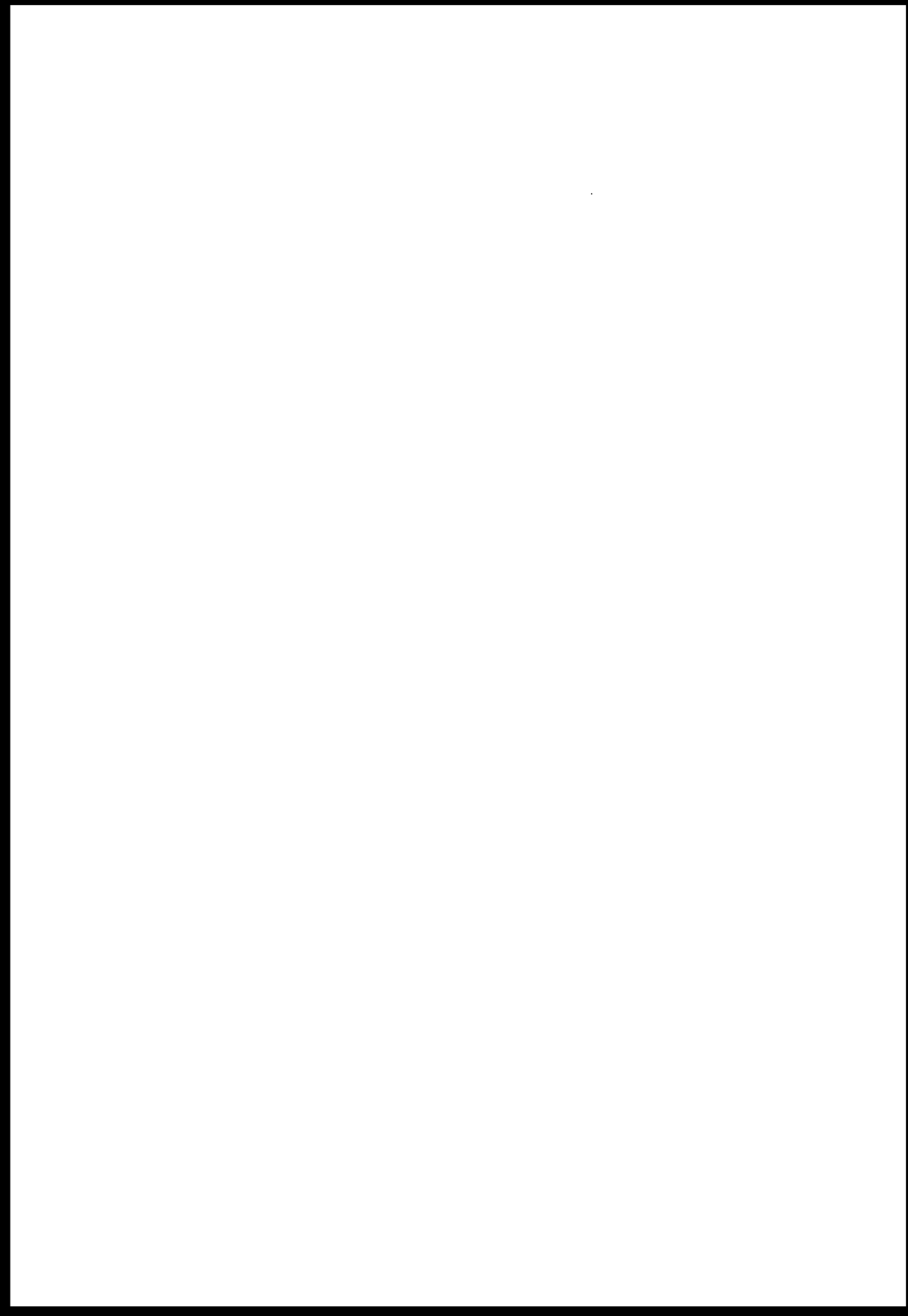
Ushtrim: me letra

$5+2=7$ [dy edhe një bën tre]	$8:2=4$
$4-1=3$	$\frac{1}{4}$
$2 \times 5=10$	$\frac{1}{8}$

“udhëtimi”

Gramatika
Pjesa e dytë

Te pasijata “8 Mars”

- U *jam* Mara e ti kush *je* ?
- U *jam* Marku e kjo *ë* Lia: na *jemi* miq.
- *Jini* miq ?! Ngë *jini* nuse e dhëndër ?
- Jo, *jemi* vetëm miq !

Pali e Kelja *janë* nuse e dhëndër !

Vërejtje: “*jam, je, ë, jemi, jini, janë*” janë vetat e kohës së tashme të menyres dëftore të foljes “*jam*”.

Folja *jam*

Mënyra dëftore

Koha e tashme

<i>Njëjës</i>	<i>Shumës</i>
<i>u jam</i>	<i>na jemi</i>
<i>ti je</i>	<i>ju jini</i>
<i>ai ë (isht, është)</i>	<i>ata janë</i>

Ushtrime

Vër folien jam në formën që duhet:

- 1 - Lia, Mara, Mena, Kelja, Vitorja e Marieja _____ mike.
- 2 - Na _____ miq të vjetër.
- 3 - Ajo vajzë kështu e bukur kush _____?
- 4 - Ata djem kërje kush _____?
- 5 - Ata djem _____ miq t'im.
- 6 - _____ e hollë si purtekë, bija jime!
- 7 - Tek e diellja u _____ Palermë.
- 8 - Sot _____ e martja o e mërkurja?
- 9 - U _____ e shkurtur, ma ti ngë _____ më e glatë se u.
- 10 - Ju _____ kriendulla o _____ të mëdhenj ?

Ke skollë somenatë ?

2

Vitorja një ditë *ka* dhëmbje te kryet, një ditë *ka* këmbët të rënda, një ditë sytë i *kanë* mjegulla, një ditë *ka* këtë e njetër ditë *ka* atë ! Përçë ? Përçë nga menatë, nxjerrë të dielljën, *ka* skollë !

E jema: - Vitorja, çë *kemi* te kudhi somenatë: *ke* o ngë *ke* skollë !?

Vitorja: - *Kam*, mo' ! Më lig se *kam* edhe dhëmbje te glishtat !

E jema: - Mirë, mirë ! E miket tote, edhe ato *kanë* gjagjë nga menatë kur *kanë* skollë ?

Vitorja: - Jo, ato ngë *kanë* gjë, po u i *kam* dhëmbjet kur *kam* skollë !

E ju, djem e vajza, *kini* skollë somenatë ?

Vërejtje: *kam, ke, ka, kemi, kini, kanë* janë format e kohës së tashme të mënyrës dëftore të foljes *kam*.

Folja *kam*

Menyra dëftore

Koha e tashme

<i>Njëjës</i>	<i>Shumës</i>
<i>u kam</i>	<i>na kemi</i>
<i>ti ke</i>	<i>ju kini</i>
<i>ai ka</i>	<i>ata kanë</i>

Ushtrime

Vër foljen kam në formën që duhet:

- 1 - Marku e Gjergji _____ një biçikletë për nga një.
- 2 - Lia _____ një lule te kriptë.
- 3 - Menë, çë _____ te dora?
- 4 - U _____ një rrashkun te dora.
- 5 - Mara e Serafina _____ gjumë.
- 6 - Na te shpia jonë _____ dy kompiutere e ju sa _____?
- 7 - Na _____ po një kompiuter e ju e _____ antenën parabolike?
- 8 - U _____ po një vëlla e ti sa _____?
- 9 - Disa herë, kush _____ bukën ngë _____ drutë e kush _____ drutë ngë _____ bukën!
- 10 - Mirela, _____ një rrigall për tyj.

3

T' ujur te hjeja

I NIPI - Noni, çë lodra *kishe* i vogël ?

NONI - Një herë, kur *kisha* tetë vjeç, si rrigall pata një balun. Mosnjeri te Hora *kish* ahierna një balun ashtu të madh ! Te Hora, si ku isht isht, me të vërtetë *patëm* qëronje të ligj; thuajse ngë *kishëm* manku bukën e përditshme!

I NIPI - E si e *pate* atë rrigall, në te shpia *kishët* probleme ?

NONI - Rrigallin e *pata* ka një djalë lëti çë *kish* shpinë te Hora.

I NIPI - Miqtë tat çë lodra *kishën* ?

NONI - Ngë *kishëm* ndutu gjë: një *kish* një kamion të vogël bërë me dërrasa; njetër *kish* një kaçapet; ma tjerët ngë *kishën* gjë.

I NIPI - Te gjiria jote *patët* kurrë rrigaje lodrash?

NONI - Jo, ngë i *patëm*.

I NIPI - E miqtë tat i *patën* kurrë ?

NONI - Jo, mosnjeri i *pati*.

Vërejtje

A

"*kisha, kishe, kish, kishëm, kishët, kishën*" janë format e *kobës së pakryer të mënyrës dëftore të foljes kam*.

B

"*pata, pate, pati, patëm, patët, patën*" janë format e *kobës së kryer të thjeshtë të mënyrës dëftore të foljes kam*.

Folja *kam*

Mënyra dëftore

Koha e pakryer	
Njëjës	<i>u kisha</i>
	<i>ti kishe</i>
	<i>ai kish</i>
Shumës	<i>na kishëm</i>
	<i>ju kishët</i>
	<i>ata kishën</i>

Koha e kryer e thjeshtë	
Njëjës	<i>u pata</i>
	<i>ti pate</i>
	<i>ai pati</i>
Shumës	<i>na patëm</i>
	<i>ju patët</i>
	<i>ata patën</i>

Ushtrime

Vër format që duhen të së pakryerës të foljes *kam*.

- 1 - Na kishëm po një biçikletë.
- 2 - Noni e nona _____ po një vajzë.
- 3 - Ti e _____ nusen?
- 4 - Ju, vajza, _____ një libër pullaresh.
- 5 - Marku _____ frevën.
- 6 - U e _____ një herë një mik liti.

Vër format që duhen të së kryerës së thjeshtë të foljes *kam*.

- 1 - Na patëm po një biçikletë.
- 2 - Noni e nona _____ po një vajzë.
- 3 - Ti e _____ nusen ?
- 4 - Ju, vajza, _____ një libër pullaresh.
- 5 - Marku _____ frevën.
- 6 - U e _____ një herë një mik liti.

4

Përpara skollës “Skënderbe”

LUKA - Kur *isha* i vogël u, *ishe* e vogël edhe ti: të dy *ishëm* të vegjij!

LIA - Ti e jyt vëlla *ishët* të vegjij ! U *isha* e madhe si *ish* e madhe jime motër. Edhe jime kushërirë *ish* e madhe.

LUKA - Jot motër e jot kushërirë ngë *ishën* të mëdha, *ishën* edhe ato të vogla.

MARA - Ku *kleve* te kjo shtazhunë?

MARKU - *Kleva* te dejtji. E ti ?

MARA - Mëma, tata, jime motër e u *klemë* Romë. Ju *kletë* kurrë Romë?

MARKU - U jo, ma i *kle* tata e i *klenë* edhe nonërat.

Vërejtje

A

“*isha, ishe, ish, ishëm, ishët, ishën*” janë format e kohës së pakryer të mënyrës dëftore të foljes *jam*.

B

“*kleva, kleve, kle, klemë, kletë, klenë*” janë format e kohës së kryer të thjeshtë të mënyrës dëftore të foljes *jam*.

Folja *jam*

Mënyra dëftore

Koha e pakryer	
Njëjës	<i>u isha</i>
	<i>ti ishe</i>
	<i>ai ish</i>
Shumës	<i>na ishëm</i>
	<i>ju ishët</i>
	<i>ata ishën</i>

Koha e kryer e thjeshtë	
Njëjës	<i>u kleva</i>
	<i>ti kleve</i>
	<i>ai kle</i>
Shumës	<i>na klemë</i>
	<i>ju kletë</i>
	<i>ata klenë</i>

Shënim: E kryera e thjeshtë shqipe si edhe ajo e disa horëve të tjera arbëreshe bën: *qesbë, qe, qe, qemë, qetë, qenë*.

Ushtrime

Vër format që duhen të së pakryerës të foljes *jam*.

- 1 - Ju ishët të fortë vjet te baluni.
- 2 - Mara e Mena _____ te kopshti për lule.
- 3 - Vito, ti _____ një djalë i mirë i vogël.
- 4 - U _____ te skolla.
- 5 - Lia e u një muaj prapa _____ përjashta.
- 6 - Nona _____ një grua e bukur.

Vër format që duhen të së kryerës së thjeshtë të foljes *jam*.

- 1 - Ju kletë të fortë vjet te baluni.
- 2 - Mara e Mena _____ te kopshti për lule.
- 3 - Vito, ti _____ një djalë i mirë i vogël.
- 4 - U _____ te skolla.
- 5 - Lia e u një muaj prapa _____ përjashta.
- 6 - Nona _____ një grua e bukur.

5

Mbrëmanet te shpia

E JËMA - Marë, kur *ka jesh* më me tru e *ka kesh* mendim për studjet ?

E BIJA - Mo', kur *ka jem* me tru u, *ka kem* tetëmbëdhjetë vjeç !

E JËMA - Ah, kjo djalëri e sotme: kur *ka* e *ketë* një thërrime dhukacionë e *ka jetë* më e butë !

E BIJA - E ju të mëdhenj, kur *ka* e *kini* një thërrime kunsideracionë për ne fëmijë e *ka jini* më të ëmbël?

E JËMA - Kunsideracionë ? *Ka kemi* më shumë se sa kemi ?! E *ka jemi* më të ëmbël se sa jemi?! *Ka* e *kenë* edhe fëmijët kunsideracionën për ne, e *ka jenë* të ëmbël edhe ata me ne prindra!

Vërejtje

A

"*ka kem, ka kesh, ka ketë, ka kemi, ka kini, ka kenë*" janë format e kohës së ardhshme arbëreshe të foljes *kam*. Arbërisht ndodhet edhe kjo formë: "*do kem, do kesh, do ketë, do kemi, do kini, do kenë*".

B

"*ka jesh, ka jem, ka jetë, ka jemi, ka jini, ka jenë*" janë vetat e kohës së ardhshme arbëreshe të foljes *jam*. Arbërisht ndodhet edhe kjo formë: "*do jem, do jesh, do jetë, do jemi, do jini, do jenë*".

Mënyra dëftore

Koha e ardhshme

Folja *kam*

Njëjës	<i>u</i>	ka kem
	<i>ti</i>	ka kesh
	<i>ai</i>	ka ketë
Shumës	<i>na</i>	ka kemi
	<i>ju</i>	ka kini
	<i>ata</i>	ka kenë

Folja *jam*

Njëjës	<i>u</i>	ka jem
	<i>ti</i>	ka jesh
	<i>ai</i>	ka jetë
Shumës	<i>na</i>	ka jemi
	<i>ju</i>	ka jini
	<i>ata</i>	ka jenë

Ushtrime

Duke përdorur të dy format "ka..." e "do...", prit në kohën e ardhshme të foljes "kam", këto fjali që ndodhen në kohën e tashme.

- 1 - Vitorja ka një biçikletë të kuqe, si rrigall (dhuratë).
 - Vitorja ka ketë një biçikletë të kuqe, si rrigall (dhuratë).
 - Vitorja do ketë një biçikletë të kuqe, si rrigall (dhuratë).
- 2 - Marku e Vito kanë një balun të madh.
 - Marku e Vito _____ një balun të madh.
 - Marku e Vito _____ një balun të madh.
- 3 - Sara, ti ke fat të mirë te gjella !
 - Sara, ti _____ fat të mirë te gjella !
 - Sara, ti _____ fat të mirë te gjella !
- 4 - Ju e kinj një mik si u ?
 - Ju _____ e _____ një mik si u ?
 - Ju _____ e _____ një mik si u ?
- 5 - U kam një nuse arbëreshe.
 - U _____ një nuse arbëreshe.
 - U _____ një nuse arbëreshe.
- 6 - Na ngë kemi skollë të shtunë.
 - Na ngë _____ skollë të shtunë.
 - Na ngë _____ skollë të shtunë.

Duke përdorur të dy format "ka..." e "do...", prit në kohën e ardhshme të foljes "jam", këto fjali që ndodhen në kohën e tashme.

- 1 - Lia, ti je më e bukura e gjithëve !
 - Lia, ti _____ më e bukura e gjithëve !
 - Lia, ti _____ më e bukura e gjithëve !
- 2 - Mara e Kele, ju jinj të parat e skollës.
 - Mara e Kele, ju _____ të parat e skollës.
 - Mara e Kele, ju _____ të parat e skollës.
- 3 - Mena ë një vajzë e mirë.
 - Mena _____ një vajzë e mirë.
 - Mena _____ një vajzë e mirë.
- 4 - Vito, Mara e Mena janë miq për gjithë gjellën.
 - Vito, Mara e Mena _____ miq për gjithë gjellën.
 - Vito, Mara e Mena _____ miq për gjithë gjellën.
- 5 - Kelja e u jemi të lumtur.
 - Kelja e u _____ të lumtur.
 - Kelja e u _____ të lumtur.
- 6 - Lenë, po u jam dhëndri jyt !
 - Lenë, po u _____ dhëndri jyt !
 - Lenë, po u _____ dhëndri jyt !

6

Ka Shënjanji

Bukur ë kur *shkonj* ka Shënjanj sa dielli *perëndon* aprapa malevet e *dërgon* rrezet mbi ca mjegulla që *shkëlqejën* të kuqe si kërshi.

Edhe shpitë, rrugët, kopshtet janë të kuqe, edhe lisat e njerëzit janë të kuq.

Ti rron ata pak minute të perëndimit si në ëndërr: natyra të *mblon* zemrën me zjarr, se pra njize *rrotullojën* në qiell mbrëmja e nata.

Ma prapa natës të gjithë *kërkojëm* pameta dritën e dielli.

Vërejtje

Foljet “*shkonj, perendon, dërgon, shkëlqejën, rron, mblon, rrotullojën, kërkojëm*”, janë forma të kohës së tashme të mënyrës dëftore të zgjedhimit të parë.

ZGJEDHIMI I PARË

Folja *kërkonj*

Mënyra dëftore
Koha e tashme

Njëjës	<i>u</i> kërkonj
	<i>ti</i> kërkon
	<i>ai</i> kërkon
Shumës	<i>na</i> kërkujmë
	<i>ju</i> kërkoni
	<i>ata</i> kërkujmë

Si *kërkonj* zgjedhohen të gjitha foljet e tjera që dalin me *-o-nj* (*shkonj, dërgonj, rronj, mblonj, rrotullonj, ...*).

Si foljet që dalin me *-o-nj*, zgjedhohen edhe foljet që dalin me *-e-nj* (*rrëfyenj, shkëlqenj*), me *-a-nj* (*shkruanj*), me *-i-nj* (*fshinj*), me *-ë-nj* (*bënj*), me *-y-nj* (*bynj*).

Ushtrime

Plotëso format e këtyre foljeve me mbaresat që duhen:

1) Veta e tretë e numrit njëjës e foljes **bënj**:

bën .

2) Veta e tretë e numrit shumës e foljes **shkruanj**:

*shkrua*_____ .

3) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes **fshinj**:

*fshi*_____ .

4) Veta e parë e numrit njëjës e foljes **shkruanj**:

*shkrua*_____ .

5) Veta e dytë e numrit shumës e foljes **dërgonj**:

*dërgo*_____ .

6) Veta e parë e numrit shumës e foljes **rronj**:

*rro*_____ .

7) Veta e tretë e numrit njëjës e foljes **hynj**:

*hy*_____ .

8) Veta e parë e numrit shumës e foljes **lanj**:

*la*_____ .

9) Veta e dytë e numrit shumës e foljes **ndenj**:

*nde*_____ .

10) Veta e tretë e numrit shumës e foljes **dërgonj**:

*dërgo*_____ .

7

Te Gamili

- Të *pres* te Gamili me biçikletën e pra *marrjëm* stratën e Purteles: më parë *rrjedhjëm* te pujata e pra te shinuta.

- U *thërres* Marën, ajo *flet* me Sarën, *marrjëm* biçikletat e kush arrën i pari te Gamili *pret*.

Bukur vend Gamili !

Ka Gamili ke përposh syvet një pjesë të madhe të Horës: liqeni *merr* thujse gjithë fushën, honi *pret* malin Maganuç ka mali Kumeta, Maganuçi *shket* te liqeni e syu jynë *kumbis* thujse mbi ujërat atë shpatull të Kumetës, çë *jep* mbi honin.

Ka Gamili *sheh* edhe Sëndastinën, më llargu *sheh* malet Madonie e më atej se honi *njeh*, në *hap* mirë sytë, edhe Kundisën. Bukur vend ë Gamili!

Vërejtje

foljet "*pres, marrjëm, rrjedhjëm, thërres, flet, pret (prita), merr, pret (preva), shket, kumbis, jep, sheh, njeh, hap*" , janë veta të kohës së tashme të mënyrës dëftore të zgjedhimit të dytë.

ZGJEDHIMI I DYTË

Te zgjedhimi i dytë bëjnë pjesë të gjitha foljet që dalin, te veta e parë e kohës së tashme të dëftores, me ndonjë bashkëtingëllore (-b, -db, -h, -k, -l, -p, -q, -r, -rr, -s, -sh, -z, ...):

trëmb,
rrjedh,
njob,
pjek,
vjel,
hap,

jap,
heq,
marr,
nxier e nxjerr,
pres (preva),
pres (prita),

flas,
thërres,
kumbis,
shosh,
dhez e ndez,
etj.

Menyra dëftore
Koha e ardhshme

Folja hap

Njëjës

u hap
ti hap
ai hap

Shumës

na hapjëm
ju hapni
ata hapjën

Folja pres

Njëjës

u pres
ti pret
ai pret

Shumës

na presjëm
ju prini
ata presjën

Shembuj

Njëjës

u njoh
ti njeh
ai njeh

Shumës

na njohjëm
ju njihni
ata njohjën

Folja njoh

Njëjës

u marr
ti merr
ai merr

Shumës

na marrjëm
ju mirrni
ata marrjën

Folja marr

Si *hap* zgjedhohen të numri njëjës i kohës së tashme të mënyrës dëftore: *rrjedh, trëmb, vjel, heq, kumbis, dhez e ndez, ...*

Si *pres* zgjedhohen: *thërres, shes, flas (ti, ai flet), ngas (ti, ai nget), shkas (ti, ai shket), vras (ti, ai vret), ...*

Si *njoh* zgjedhohet, për shembull, “*shoh*”, çë bën pjesë të foljet e parregullta.

Si *marr* zgjedhohet, për shembull, edhe “*jap*”: *jap, jep, jep, japjëm, jipni, japjën.*

Ushtrime

Plotëso format e këtyre foljeve me mbaresat që duhen:

- 1) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes pres:
pre t .
- 2) Veta e tretë e numrit shumës e foljes marr:
*marr*_____ .
- 3) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes rrjedh:
*rrje*_____ .
- 4) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes shoh:
*sh*_____ .
- 5) Veta e dytë e numrit shumës e foljes shkas:
*shk*_____ .
- 6) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes jap:
*j*_____ .
- 7) Veta e tretë e numrit njëjës e foljes shkas:
*shke*_____ .
- 8) Veta e tretë e numrit njëjës e foljes thërres:
*thërre*_____ .
- 9) Veta e dytë e numrit shumës e foljes marr:
*mirr*_____ .
- 10) Veta e dytë e numrit shumës e foljes pres:
*pri*_____ .

Te Shën Mëria e Dhitrjes

8

Kush zë dhromin e malit Picuta e *vete* lart te Shën Mëria e Dhitrjes, *di* se ajo ë rruga mali më e vjetër e Horës. Kur jini atje lart, *vëni* re se klishëza *rri* bukur te rrëzat e Picutës: t' Atërat tanë patën sy të mirë !

Te moi i gushtit, si menatnet njize i *bie* kambana e klishëzës, na *vemi* te mesha me tjerët besimtarë. Nga Shën Mëria e Dhitrjes kemi përpara të lerit e diellit. E ë bukur kur besimtarët, sosur mesha, *zënë* fill këngat e kujtimit për Shqipërinë e Morenë (E bukura More!), çë *rrinë* këtë llargu më atej se malet e malevet, më atej se dejtji.

Dielli nanë *shtie* rrezet e tij mbi klishëzën e na *zëmë* fill njetër ditë.

Vërejtje

Foljet “zë, *vete*, *di*, *vëni*, *rri*, *bie*, *vemi*, *zënë*, *rrinë*, *shtie*, *zëmë*”, janë forma të *kobës së tashme të mënyrës dëftore të zgjedhimit të tretë*.

ZGJEDHIMI I TRETË

Te *zgjedhimi i tretë* bëjën pjesë të gjitha foljet që dalin, te veta e parë e *kobës së tashme të dëftores*, me ndonjë *zanore* (-a, -e, -ë, -i : *ha*, *bie*, *vete*, *lë*, *vë*, *zë*, *di*, *pi*, *rri*, ...)

Shembuj

Folja zë

Mënyra dëftore
Koha e tashme

Njëjës	u zë
	ti zë
	ai zë
Shumës	na zëmë
	ju zëni
	ata zënë

Si zë zgjedhohen në kohën e tashme të mënyrës dëftore: zë, vë, lë, di (ti, ai di; na dimë, ju dini, ata dinë), rri (ti, ai rri; na rrimë, ju rrini, ata rrinë), ba (ti, ai ba; na hamë, ju hani, ata hanë),

Njëjës	u bie
	ti bie
	ai bie
Shumës	na biem
	ju bini
	ata bien

Si bie zgjedhohet folja “shtie”.

Folja bie

Mënyra dëftore
Koha e tashme

Njëjës	u vete
	ti vete
	ai vete
Shumës	na vemi
	ju veni
	ata venë

Folja vete

Mënyra dëftore
Koha e tashme

Ushtrime

Plotëso format e këtyre foljeve me mbaresat që duhen:

1) Veta e parë e numrit shumës e foljes lë:

lë mē .

2) Veta e tretë e numrit shumës e foljes ha:

ha ____ .

3) Veta e dytë e numrit shumës e foljes pi:

pi ____ .

4) Veta e dytë e numrit njëjës e foljes shtie:

shti ____ .

5) Veta e dytë e numrit shumës e foljes shtie:

shti ____ .

6) Veta e dytë e numrit shumës e foljes di:

di ____ .

7) Veta e tretë e numrit shumës e foljes di:

di ____ .

8) Veta e tretë e numrit njëjës e foljes rri:

rr ____ .

9) Veta e dytë e numrit shumës e foljes vete:

ve ____ .

10) Veta e tretë e numrit shumës e foljes vete:

ve ____ .

9 Guri i Mas-Mares, Guri i të (së) Mjerës-Marë, o Guri i Mas-Marit?

Një herë *përpoqa* një plak që më *foli* për "Gurin e mas-Mares" o "Gurin e së Mjerës Marë", o si *thëshëj* ai, "Gurin e mas-Marit", që ë një gur, o më mirë një shkëmb, që *ra* ka mali Picuta e *jerdhi* e *sosi* poshtë te fusha.

Ai plak më *rrëfyej* se te qeronjet e shkuar, ku sot ë guri, *rridhëj* një lum i vogël, një përrua, ku gratë *vijën* e *lajën* pethkat.

- Në *vijën* gratë të *lajën* pethkat, kush e *thërriti* "Guri i Mas- Mares", kish ligj !

Plaku ndërçë *hapëj* krahët *tha*:

- Ashtë thomse, ma njetër rrëfim *jipëj*

njetër version: se aty ku nani ë guri, *vij* e *shërbej*, kush e di përçë, një burrë, një mjeshtër këpucësh, një këpucar, që i *thëshjën* mas- Mări, e kur guri rrotulloi ka mali e *vuri* përposh.

- Më i drejtë jetri rrëfim ë !

- Ai i gruas ? Eh, një ditë ca *gra jerdhën* e *lajtën* pethkat, por papritur mjegullat *mbluan* qielljën; si *zunë* fill të bijën të parat pika të trasha shiu, gjithë gratë *rrodhën* te shpitë e tyre, por njera, ajo Marë, *ndëlgoj* se ishën mjegulla që *shkojën* e *vejën* e ashtu *qëndroi* atje buzë lumit. *Shtrengoi* e thomse shiu *shkuli* ka mali shkëmbin, që *rrotulloi* me fuqi të tmerrshme njera te ku ish ajo Marë e e *vuri* përposh, të mjerën!

- "Të mjerën", the ! Atëherë kush *rrëfyejti* se ky gur ish "Guri i të mjerës Marë" kish më ligj se gjithë !

A Vërejtje

Foljet e shënuara në kohën e pakryer të dëftores janë:

- 1) Të zgjedhimit të parë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me *-onj, -anj, -enj, -inj*): rrëfyej (rrëfyeni), vijën (vinj), lajën (lanj), vij (vinj), shërbej (shërbenj), ndëlgoj (ndëlgonj), shkojën (shkonj).
- 2) Të zgjedhimit të dytë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me bashkëtingëllore): rridhëj (rrjedh), hapëj (hap), jipëj (jap).
- 3) Të zgjedhimit të tretë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me zanore) ë: vejën (vete).

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Mënyra dëftore
Koha e pakryer

Njëjes	u shkoja ti shkoje ai shkoj
Shumës	na shkojëm ju shkojët ata shkojën

Si *shkonj* zgjedhohen gjithë foljet e zgjedhimit të parë : (kërkonj) kërkvoja, kërkroje, kërkvoj,...; (lanj) laja, laje laj, ... ; (rrëfyeni) rrëfyeja, rrëfyeje, rrëfyej, ... ; (vinj) vija, vije, vij, ... ; etjera .

Folje të parregullta në kohën e pakryer:

"da(lë)nj": dilja, dilje, dilëj, diljëm, diljët, diljën.

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja hap

Mënyra dëftore

Koha e pakryer

Njëjës	<i>u</i> hapja
	<i>ti</i> hapje
	<i>ai</i> hapëj
Shumës	<i>na</i> hapjëm
	<i>ju</i> hapjët
	<i>ata</i> hapjën

Si *hap* zgjedhohen gjithë foljet e zgjedhimit të dytë : (përpyek) *përpiqja, përpiqje, përpiqëj, përpiqjëm, përpiqjët, përpiqjën*; etjera.

Folje të parregullta në kohën e pakryer:

flas: *flisja, flisje, flisëj, flisjëm, flisjët, flisjën*.

jap: *jipja, jipje, jipëj, jipjëm, jipjët, jipjën*.

marr: *mirrja, mirrje, mirrëj, mirrjëm, mirrjët, mirrjën*.

njob: *njibja, njibje, njibëj, njibjëm, njibjët, njibjën*.

rrjedh: *rridhja, rridhje, rridhëj, rridhjëm, rridhjët, rridhjën*.

shoh: *shihja, shihje, shihëj, shihjëm, shihjët, shihjën*.

thom: *thëshja, thëshje, thëshëj, thëshjëm, thëshjët, thëshjën*;

edhe: *thoshja, thoshje, thoshëj, thoshjëm, thoshjët, thoshjën*.

pres: *prisja, prisje, prisëj, prisjëm, prisjët, prisjën*.

vdes: *vdisja, vdisje, vdisëj, vdisjëm, vdisjët, vdisjën*.

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Mënyra dëftore
Koha e pakryer

Njëjës	u zëja
	ti zëje
	ai zëj
Shumës	na zëjëm
	ju zëjët
	ata zëjën

Si zë zgjedhohen gjithë foljet e zgjedhimit të tretë:

(dua) *deja, deje, dej, dejëm, dejët, dejën;*

(ha) *haja, haje, haj, hajëm, hajët, hajën;*

(lë) *lëja, lëje, lëj, lëjëm, lëjët, lëjën;*

(vete) *veja, veje, vej, vejëm, vejët, vejën.*

B

Vërejtje

Foljet e shënuara te rrëfyti më sipër në të kryerën e thjeshtë të dëftores janë:

- 1) Të zgjedhimit të parë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me *-onj, -anj, ...*.); *jerdhi e jerdhën* (të parregullt nga *vinj*), *rrotulloi (rrotullonj), lajtën (lanj), mbloi (mblonj), qëndroi (qëndronj), shtrëngoi (shtrëngonj), rrëfyeyti (rrëfyenyj).*
- 2) Të zgjedhimit të dytë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me *bashkëtingëllore*): *përpoqa (përpjek), foli (flas), sosi (sos), thërriti (thërres), tha (thom), rrodhën (rrjedh), shkuli (shkul).*
- 3) Të zgjedhimit të tretë (që në kohën e tashme të dëftores dalin me *zanore*) janë: *ra* (i parregullt nga *bie*), *vuri (vë), zunë (zë).*

ZGJEDHIMI I PARË

Folja qëndronj

Mënyra dëftore
Koha e kryer e thjeshtë

Njëjës	<i>u</i> qëndrova
	<i>ti</i> qëndrove
	<i>ai</i> qëndroi
Shumës	<i>na</i> qëndruam
	<i>ju</i> qëndruat
	<i>ata</i> qëndruan

Si *qëndronj* zgjedhohen shumë folje të zgjedhimit të parë: (*shkonj*) *shkova, shkove, shkoi, shkuam, shkuat, shkuan*; (*kërkoni*) *kërkova, kërkove, kërkoi, kërkuan, kërkuat, kërkuan, etj.*

Edhe:

Folja lanj

Njëjës
u lajta
ti lajte
ai lajti

Shumës
na lajtëm
ju lajtët
ata lajtën

Si *lanj* zgjedhohen shumë folje të zgjedhimit të parë : (*shkruanj*) *shkruajta, shkruajte, shkruajti, shkruajtëm, shkruatët, shkruajtën*; (*rrëfyenj*) *rrëfyejta, rrëfyejte, rrëfyejti, rrëfyejtëm, rrëfyejtët, rrëfyejtën, etj.*

Edhe:

Folja bënj

Njëjës
u bëra
ti bëre
ai bëri

Shumës
na bëmë
ju bëtë
ata bënë

Folje të parregullta në kohën e kryer të thjeshtë:-

- "da(lë)nj" : *dolla, dolle, dolli, dollëm, dollët, dollën.*

- "vinj" : (*je*)erdha, (*j*)erdhe, (*j*)erdhi, (*j*)erdhëm, (*j*)erdhët, (*j*)erdhën.

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja *shkul*

Mënyra dëftore

Koha e kryer e thjeshtë

Njëjës	<i>u</i> shkula
	<i>ti</i> shkule
	<i>ai</i> shkuli
Shumës	<i>na</i> shkulëm
	<i>ju</i> shkulët
	<i>ata</i> shkulën

Si *shkul* zgjedhohen thuajse të gjitha foljet e zgjedhimit të dytë: (*hap*) *hapa, hape, bapi, hapëm, hapët, hapën*; (*përþjek*) *përpoqa, përpoqe, përpoqi, përpoqëm, përpoqët, përpoqën*; (*sos*) *sosa, sose, sosi, sosëm, sosët, sosën*; etj.

Folja *njob*: *njoha, njobe, njohu, njohëm, njohët, njohën*.

Edhe:

Folja *shkas*

<i>Njëjës</i>	<i>Shumës</i>
<i>u</i> shkava	<i>na</i> shkamë
<i>ti</i> shkave	<i>ju</i> shkatë
<i>ai</i> shkau	<i>ata</i> shkanë

Si *shkas* zgjedhohen "*uras*", "*ngas*", e tjera.

Folje të parregullta në *kohën e kryer të thjeshtë* :

- *flas*: *fola, fole, foli, folëm, folët, folën*.

- *jap*: *dhashë, dhe, dha, dhamë, dhatë, dhanë*.

- *marr*: *mora, more, mori, morëm, morët, morën*;

edhe: *mora, more, mori, muar(t)ëm, muar(t)ët, muar(t)ën*.

- *mbjedh*: *mbjodha, mbjodhe, mbjodhi, mbjodhëm, mbjodhët, mbjodhën*.

- *rrjedh*: *rrodha, rrodhe, rrodhi, rrodhëm, rrodhët, rrodhën*.

- *shob*: *pashë, pe, pa, pamë, patë, panë*.

- *thom*: *thashë, the, tha, thamë, thatë, thanë*.

- *vdes*: *vdiqa, vdiqe, vdiq, vdiqëm, vdiqët, vdiqën*.

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Mënyra dëftore

Koha e kryer e thjeshtë

Njëjës	u zura
	ti zure
	ai zuri
Shumës	na zumë
	ju zutë
	ata zunë

Si *zë* zgjedhohet folja *vë*: *vura, vure, vuri, vumë, vutë, vunë*.

Edhe:

Folja di

Njëjës
u dijta
ti dijte
ai dijti

Shumës
na dijtëm
ju dijtët
ata dijtën

Si *di* zgjedhohet *rri*: *rrijta, rrijte, rrijti, rrijtëm, rrijtët, rrijtën*.

Folja *flë* bën kështu: *flëjta, flëjte, flëjti, flëjtëm, flëjtët, flëjtën*.

Folje të parregullta në kohën e kryer të thjeshtë :

- *bie*: *rashë, re, ra, ramë, ratë, ranë*.
- *bie*: *prura, prure, pruri, prumë, prutë, prunë*.
- *dua*: *desha, deshe, deshi, deshëm, deshët, deshën*.
- *ha*: *hëngra, hëngre, hëngri, hëngrëm, hëngrët, hëngrën*.
- *lë*: *lashë, le, la, lamë, latë, lanë*.
- *pi*: *piva, pive, piu, pimë, pitë, pinë*.

Ushtrime

Vër në kohën e pakryer këto folje:

- 1) lanj : - Lia laj xhubotin.
- 2) shkruanj : - Mara _____ një letër.
- 3) rrëfyenj : - Nona _____ një pullare.
- 4) kërkonj : - Ju, kë _____ këtu ?
- 5) shkul : - Era _____ fletët.
- 6) hap : - Ju, miq, ngë i _____ sytë !
- 7) hap : - Marku _____ dritaret.
- 8) përpjek : - Dje Vito _____ miqtë.
- 9) sos : - Festa _____ të hënë.
- 10) zë : - Festa _____ të diel.

Vër në kohën e kryer të thjeshtë këto folje:

- 1) Lia lajti xhubotin.
- 2) Mara _____ një letër.
- 3) Nona _____ një pullare.
- 4) Ju, kë _____ këtu ?
- 5) Era _____ fletët.
- 6) Ju, miq, ngë i _____ sytë !
- 7) Marku _____ dritaret
- 8) Dje Vito _____ miqtë.
- 9) Festa _____ të hënë.
- 10) Festa _____ të diel.

Te Sheshi

Nestër *ka shkonj* te Sheshi e *ka shoh* sa janë klishtë e Horës.

Ka zë fill *ka rrëzat* e malit Picuta, ku ndodhet klishtëza e Odhigjitrjes e *ka sos* te klishta e Shën Gjonit, përposh Sklicës. Në mes të panoramit *ka sodis* përpara meje kumbullunin e madh të Shën Mërisë Odhigjitrje te qaca e pak më atej kambanarin e hollë e të glatë të Shën Gjergjit.

Te ana e sipërme e kumbullunit të Shën Mërisë te qaca, *ka vërrenj* façatën e bukur me shkallunerën e gjerë të klishtës së Shën Vitit, e pak më lart klishtën e Patrevet.

Te ana e poshtme e kumbullunit të Shën Merisë *ka përseks* në mes të shpivët kambanarin e shkurtur, me majën guri të gjallë, të Shën Mitrit e, pak më atej, *ka gjenj* kambanarin e vogël të Shën Mërisë së Rruzarit. Pra, *ka prier* sytë drejt klishtës së Shën Kollit e, më tek e shtrëmbra, drejt klishtës së Shën Gjonit.

Kështu *ka njoh* ka Sheshi glithë klishtë e Horës.

Vërejtje

“*ka shkonj, ka shoh, ka zë, ka sos, ka sodis, ka vërrenj, ka përseks, ka gjenj, ka prier, ka njoh*”, janë folje të të tre zgjedhimevet vënë në kohën e ardhshme arbëreshe. Arbërisht, si dimë, ndodhet edhe forma: “*do shkonj, do shoh, do zë, ...*”

Mënyra dëftore
Koha e ardhshme

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës
u ka shkonj
ti ka shkosh
ai ka shkonjë

Shumës
na ka shkojëm
ju ka shkoni
ata ka shkojën

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës
u ka sos
ti ka sosësh
ai ka sosënj

Shumës
na ka sosjëm
ju ka sosni
ata ka sosjën

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës
u ka zë
ti ka zësh
ai ka zënj

Shumës
na ka zëmë
ju ka zëni
ata ka zënë

Ushtrime

Vër në kobën e ardhshme këto folje:

- 1) *shkonj* : - Nestër _____ te nona.
- 2) *pres* : - Na _____ dy dërrasa me serrën.
- 3) *lë* : - Marë, lulet te bari _____ i _____ të rriten.
- 4) *shes* : - Marku _____ më _____ biçikletën e tij.
- 5) *ndërronj* : - Sara _____ sh(të)pi.
- 6) *lanj* : - Lia _____ mbaracet.
- 7) *stis* : - Mas Gjergji _____ një sh(të)pi te Fusha.
- 8) *zbyll* : - E jëma e Maries _____ një putigë te Gamili.
- 9) *pres* : Kele, ku _____ i _____ miket ?
- 10) *pres* : Marë, Sarë e Lia, ku _____ e _____ Kelen ?

Kazallot

Kazallot i *kam klënë* shumë herë. Kur isha i vogël ngë i *kisha klënë* kurrë.

Noni më thëshëj se Kazallot *kish pasur* një herë një vreshtë, çë ia *kish lënë* i jati.

“Kazalloti” *ka klënë* një nga ëmret më antikë të Horës; thomse ia *kishën vënë* litinjtë, më parë se Arbëreshët t’ë thërrisjen me emrin “Hora”.

Ka shpitë e Kazallotit *kam parë* se ngë duket gjithë panorami i Horës, ma duken mirë malet Kumeta e Picuta e duket liqeni.

Kur *kam pasur* qëro, *kam vatur* Kazallot me biçikletën, bashkë me miqtë e miket; atje *kemi qëndruar*, *kemi ngrënë* paninet, çë na *kanë përgatitur* mëmat, e *kemi shkuar* orët tue luar te bari.

Vërejtje

- A) *kam klënë*, *ka klënë*, *kam parë*, *kam pasur*, *kam vatur*, *kemi qëndruar*, *kemi ngrënë*, *kanë përgatitur*, *kemi shkuar* janë forma të kohës së kryer të dëftores.
- B) *kisha klënë*, *kish pasur*, *kish lënë*, *kishën vënë* janë forma të kohës së kryer të plotë të dëftores.

Menyra dëftore

Folja	kam	Koha e kryer			Koha e kryer e plotë		
		jam	shkonj	kam	jam	shkonj	
Njëjës	<i>u</i>	kam pasur	kam klënë	kam shkuar	kisha pasur	kisha klënë	kisha shkuar
	<i>ti</i>	ke pasur	ke klënë	ke shkuar	kishe pasur	kishe klënë	kishe shkuar
	<i>ai</i>	ka pasur	ka klënë	ka shkuar	kish pasur	kish klënë	kish shkuar
Shumës	<i>na</i>	kemi pasur	kemi klënë	kemi shkuar	kishëm pasur	kishëm klënë	kishëm shkuar
	<i>ju</i>	kini pasur	kini klënë	kini shkuar	kishët pasur	kishët klënë	kishët shkuar
	<i>ata</i>	kanë pasur	kanë klënë	kanë shkuar	kishën pasur	kishën klënë	kishën shkuar

Koha e kryer formohet duke i shtuar *kobës së tashme* të foljes ndihmëse *kam, pjesoren* e foljeve.

Për shembull

kam + pjesoria e
foljes

kam (pasur)
jam (klënë)
qëndronj (qëndruar)
përgatit (përgatitur)
ha (ngrënë)
vete (vatur)

kam pasur, ...
kam klënë, ...
kam qëndruar, ...
kam përgatitur, ...
kam ngrënë, ...
kam vatur, ...

Koha e kryer e plotë formohet duke i shtuar *kobës së pakryer* të foljes ndihmëse *kam, pjesoren* e foljeve.

Për shembull:

kisha + pjesoria e
foljes

kam (pasur)
jam (klënë)
qëndronj (qëndruar)
përgatit (përgatitur)
ha (ngrënë)
vete (vatur)

kisha pasur, ...
kisha klënë, ...
kisha qëndruar, ...
kisha përgatitur, ...
kisha ngrënë, ...
kisha vatur, ...

Ushtrime

a) Vër në *kobën e kryer* foljet me *pjesoren* ndër kllapa.

- 1) *shkonj* (shkuar): - Mara ngë ka shkuar te nona.
- 2) *thom* (thënë): - Lia, i _____ gjë Markut ?
- 3) *vë* (vënë): - Vito, ia _____ vajt te motori ?
- 4) *jap* (dhënë): - Djemtë ngë ia _____ dhuratat vajzavet.
- 5) *shoh* (parë): - Na ngë _____ festa kështu të bukura !

b) Vër në *kobën e kryer të plotë* foljet me *pjesoren* ndër kllapa.

- 1) *lanj* (larë): - Këtë xhubot Sara e kish larë vjet.
- 2) *ha* (ngrënë): - Djemtë i thanë nonës se ngë _____ .
- 3) *pres* (pritur): - Marë, te çili bar ti më _____ ?
- 4) *pres* (prerë): - Vestën kalivari ia _____ u Maries !
- 5) *shes* (shitur): - Makinën na e _____ vjet.

Te liqeni i Horës

Liqeni i Horës së Arbëreshëvet *ka ketë klënë* te vitet '20 një nga liqenet më të mëdhenj të Sicilljes, përçë liqenet ahierna te Siçillja ishën pak. Edhe shëbërtirët të ngrëjën dighën *ka kenë klënë* të forta, përçë digha ë bërë gjithë me gurë të gjallë katërkëndëshë.

Arbëreshët e Horës e të Sendastinës *ka kenë pasur* shëbërtirë për ca vjet, si për një parë vjet e patën kur te vitet 1968/69 u përforcua digha, çë terrmeti kish dëmtuar një skajë.

Liqeni *ka ketë zënë* fill të mbjidhëj ujët e lumit "Beliçe", të "Drinjës" e të tjerëvet lume te Horës, çë nga viti 1923, data e shkruar e të lerit të tij; *ka ketë sosur* t'e mblidhëj te viti 1968 për terrmetin e *ka ketë shkuar* pameta te emri i liqenevet të gjallë kur ndërtnan dighën te viti 1969/70: njera më sot ngë u ka mbrazur më.

Ka liqeni duket gjithë kurora e malevet çë rrethojën Horën: kushedi sa herë arbëreshët e vitevet '20 *ka e kenë parë* këtë panoram !

Vërejtje

*"ka ketë klënë, ka kenë klënë, ka kenë pasur,
ka ketë zënë, ka ketë sosur, ka ketë shkuar, ka kenë parë"*
janë folje të të tre zgjedhimevet vënë në
kohën e ardhshme të përparme arbëreshe.

Arbërisht, si dimë, ndodhet edhe forma:

"do kem pasur, do kem klënë, do kem shkuar, do kem parë, do kem zënë, ..."

Mënyra dëftore
Koha e ardhshme e përparme

Folja kam

Njëjës	<i>u</i> ka kem pasur	<i>na</i> ka kemi pasur	Shumës
	<i>ti</i> ka kesh pasur	<i>ju</i> ka kini pasur	
	<i>ai</i> ka ketë pasur	<i>ata</i> ka kenë pasur	

Folja jam

Njëjës	<i>u</i> ka kem klënë	<i>na</i> ka kemi klënë	Shumës
	<i>ti</i> ka kesh klënë	<i>ju</i> ka kini klënë	
	<i>ai</i> ka ketë klënë	<i>ata</i> ka kenë klënë	

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkuar

Njëjës	<i>u</i> ka kem shkuar	<i>na</i> ka kemi shkuar	Shumës
	<i>ti</i> ka kesh shkuar	<i>ju</i> ka kini shkuar	
	<i>ai</i> ka ketë shkuar	<i>ata</i> ka kenë shkuar	

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sosur

Njëjës	<i>u</i> ka kem sosur	<i>na</i> ka kemi sosur	Shumës
	<i>ti</i> ka kesh sosur	<i>ju</i> ka kini sosur	
	<i>ai</i> ka ketë sosur	<i>ata</i> ka kenë sosur	

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zënë

Njëjës	<i>u</i> ka kem zënë	<i>na</i> ka kemi zënë	Shumës
	<i>ti</i> ka kesh zënë	<i>ju</i> ka kini zënë	
	<i>ai</i> ka ketë zënë	<i>ata</i> ka kenë zënë	

Ushtrime

Vër në kohën e ardhshme të përparme këto folje me pjesoren ndër kllapa:

1) *shkonj (shkuar)* :

- Një ditëz u _____ te nona.

2) *pres (prerë)* :

- Na _____ dy dërrasa me serrën.

3) *lë (lënë)* :

- Mara, _____ i _____ të rriten ftonjtë te grasta !

4) *shes (shitur)* :

- Marku _____ ia _____ Ndricës biçikletën.

5) *ndërronj (ndërruar)* :

- Sara _____ shpi.

6) *lanj (lajtur)* :

- Lia _____ mbaracet.

7) *stis (stisur)* :

- Mas Gjergji _____ e _____ atë shpi te Fusha !

8) *zbyll (zbyllur)* :

- E jëma e Sarës _____ një putigë te Gamili.

9) *pres (pritur)* :

- Ku _____ i _____ miket Kelja ?

10) *pres (pritur)* :

- Ku _____ e _____ miket Kelen?

Rrokat

13

- *Të dish* se thërriten “Rrokat” përçë vendi ë gjithë një shkëmb i madh, çë alarta vete sos te Sheshi e aposhta te Shën Gjoni.

- Përçë r’Atërat tanë van’ e stisën shpi mbi shkëmbet e Rrokavet?

- *Të kesh* një thërrime tru e *të jesh* logjik: pë’ guret ata kishën vetëm të çajën shkëmbet, pa bërë shëbërtirën e të prurit nga tjerët vende; mjeshtërit e atëhershëm ishën shumë të vlefshëm pra t’ i *jipjën* formën katërkëndëshe gurëve themelore.

- *Të shkosh* te Rrokat o t’ i *shobësh* së llargu, vendi ë shumë karakteristik !

Vërejtje

“*të dish, të kesh, të jesh, të çajën, të jipjën, të shkosh, të shobësh*” janë forma të kohës së tashme të mënyrës lidhore.

Mënyra lidhore Koha e tashme

Folja kam

Njëjës

u të kem
ti të kesh
ai të ketë

Shumës

na të kemi
ju të kini
ata të kenë

Folja jam

Njëjës

u të jem
ti të jesh
ai të jetë

Shumës

na të jemi
ju të jini
ata të jenë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës

u të shkonj
ti të shkosh
ai të shkonjë

na të shkojëm
ju të shkoni
ata të shkojnë

Shumës

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës

u të sos
ti të sosësh
ai të sosënj

na të sosjëm
ju të sosni
ata të sosjën

Shumës

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës

u të zë
ti të zësh
ai të zënj

na të zëmë
ju të zëni
ata të zënë

Shumës

Ushtrime

Vër në kohën e tashme të mënyrës lidhore foljet:

- 1) *kam*: - Të kesh durim (paçencë) Marë, shërbiset ka ndreqen.
- 2) *jam*: - Ata _____ o ___ mos _____ te festa, për ne ë paraç.
- 3) *bënj*: - Marku, _____ të mirin, kur vete te nona !
- 4) *pres*: - Ju thashë ___ * i _____ mirë ato thele bukje.
- 5) *vete*: - Për mua _____ Palermë ngë i duhet gjë.

Sklica

14

Kur isha i vogël *të veja* te Sklica ish një aventurë e bukur. Rruga ish gjithë kthesa e *të hipështa* me biçikletën më vij rëndë: *të lodhështa* ngë lodhështa, ma trëmbështa *të mos përpiqja* qentë, çë *të më lebjën* e *të më rridhjen* aprapa ngë i duhej gjë.

Te Sklica më dukej sikurse *të ishta* te një varkë e madhe çë jicëj te qiellja: bukur ish *të kisha* përpara gjithë liqenin, Honin e gjithë malet rreth, e thuajse gjymsën e Horës !

Më pëlqej *të gjegjështa* menatnet këndimet e prif-travet te klisha.

E pra *të shihja*, atje përpara kur hihet te Sklica, atë trujë dhëmbë-dhëmbë në majë, ish për mua një grishje sa *të hija* te një aventurë medievale.

Vërejtje

“*të veja, të hipështa, të lodhështa, të përpiqja, të lebjën, të rridhjen, të ishta, të kisha, të gjegjështa, të shihja, të hija*” janë forma të kohës së pakryer të mënyrës lidhore.

Mënyra lidhore
Koha e pakryer

Folja kam

Njëjës

u të kisha
ti të kishë
ai të kish

Shumës

na të kishëm
ju të kishët
ata të kishën

Folja jam

Njëjës

u të isha
ti të ishe
ai të ish

Shumës

na të ishëm
ju të ishët
ata të ishën

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës

u të shkoja
ti të shkoje
ai të shkoj

na të shkojëm
ju të shkojët
ata të shkojën

Shumës

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës

u të sosja
ti të sosje
ai të sosëj

na të sosjëm
ju të sosjët
ata të sosjën

Shumës

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës

u të zëja
ti të zëje
ai të zëj

na të zëjem
ju të zëjët
ata të zëjën

Shumës

Ushtrime

Vër në kobën e pakryer të mënyrës lidhore foljet:

- 1) *kam*: - Edhe *të kish* ligj Marku, shërbiset ngë ndërrojën.
- 2) *jam*: - Lia, mëma të tha _____ e butë me tët vëlla.
- 3) *ndërronj*: - Gjitha këta qëro i rrijtër, sa _____ pethkat ?
- 4) *shes*: - ____ më _____ këto këpucë, më dejën dyqind mijë lirë !
- 5) *rri*: - Marku, sa _____ brënda te shpia, deshi një karamell.

Brinja

15

- Sot “Brinja” ë plot me shpi: të ketë pasur ndo herë natyrë të egër o të ketë klënë ndo herë vend i shkretë, duket e pa mundur.

- I duhej se ti *t’ e kishë parë* ndo tridhjetë vjet prapa: Brinja ish plot me vreshta e plot me këmbë frutrash më poshtë, e plot me shkëmbe e gurë karakteristike më lart.

- Bukur emër “Brinja”!

- T’ Atërat tanë kur t’ i *kishën dhënë* njetër emër, ngë do t’ e kishën shprehur mirë idenë! Ashtu si kurmi jynë ka “brinjët”, edhe Hora ka “brinjën” e saj!

- E çë ish “Çapelja” ?

- Sot ngë ë më, ma një herë ndër Brinjë e Shesh, ndodhej “Çapelja e Drangoit”, një si çapele e madhe mbi njetër çapele

më të vogël, mbi njetër çapele më të madhe, mbi njetër çapele më të madhe ankora: fenomene të natyrës !

- E përçë e thërrisjën “e Drangoit”?

- Emrin ia dha fantazia e gjindes se thomse përposh shkëmbit rrij ndo “drangua” e pullarevet.

- E kush e gorrromisi ?

- Kur ata çë stisën t’ e *kishën lënë* shtuara në mes të shpivet o t’ e *kishën rrethuar* me mure çimenti o t’ e *kishën mbyllur* si te një vikari, çë do të kishën bërë ? Ashtu e gorrromisën!

A

Vërejtje

“të ketë pasur, të ketë klënë” janë forma të kohës së kryer të mënyrës lidhore.

Mënyra lidhore

Koha e kryer

Folja kam

Njetës
u të kem pasur
ti kesh pasur
ai të ketë pasur

Shumës
na të kemi pasur
ju të kini pasur
ata të kenë pasur

Folja jam

Njetës
u të kem klënë
ti kesh klënë
ai të ketë klënë

Shumës
na të kemi klënë
ju të kini klënë
ata të kenë klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës
u të kem shkuar
ti të kesh shkuar
ai të ketë shkuar

na të kemi shkuar
ju të keni shkuar
ata të kenë shkuar

Shumës

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës
u të kem sosur
ti të kesh sosur
ai të ketë sosur

na të kemi sosur
ju të keni sosur
ata të kenë sosur

Shumës

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës
u të kem zënë
ti të kesh zënë
ai të ketë zënë

na të kemi zënë
ju të keni zënë
ata të kenë zënë

Shumës

B

Vërejtje

"të kisha parë, të kishën dhënë, të kishën lënë, të kishën rrethuar, të kishën mbyllur"
 janë forma të kohës së kryer të plotë të mënyrës lidhore.

Mënyra lidhore

Koha e kryer e plotë

Folja kam

Njëjës
u të kisha pasur
ti kisha pasur
ai të kish pasur

Shumës
na të kishëm pasur
ju të kishët pasur
ata të kishën pasur

Folja jam

Njëjës
u të kisha klënë
ti kisha klënë
ai të kish klënë

Shumës
na të kishëm klënë
ju të kishët klënë
ata të kishën klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës
u të kisha shkuar
ti të kishe shkuar
ai të kish shkuar

na të kishëm shkuar
ju të kishët shkuar
ata të kishën shkuar

Shumës

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës
u të kisha sosur
ti të kishe sosur
ai të kish sosur

na të kishëm sosur
ju të kishët sosur
ata të kishën sosur

Shumës

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës
u të kisha zënë
ti të kishe zënë
ai të kish zënë

na të kishëm zënë
ju të kishët zënë
ata të kishën zënë

Shumës

Ushtrime

Vër në vetat e shkruara të kohës së kryer të mënyrës lidhore foljet me paskajoren ndër kllapa.

- 1) *kam (pasur)* : e 2^a njëj. e shum.
- 2) *jam (klënë)* : e 3^a njëj. e shum.
- 3) *lanj (larë)* : e 2^a shum. e 3^a shum.
- 4) *sos (sosur)* : e 1^a njëj. e 1^a shum.
- 5) *lë (lënë)* : e 3^a njëj. e 2^a shum.

<i>të kesh pasur</i>	<i>të kini pasur</i>

Vër në vetat e shkruara të kohës së kryer të plotë të mënyrës lidhore foljet me paskajoren ndër kllapa.

- 1) *kam (pasur)* : e 2^a njëj. e shum.
- 2) *jam (klënë)* : e 3^a njëj. e shum.
- 3) *lanj (larë)* : e 2^a shum. e 3^a shum.
- 4) *sos (sosur)* : e 1^a njëj. e 1^a shum.

<i>të kishe pasur</i>	<i>të kishët pasur</i>

16

Ghruta e Gharrunit

Te "Ghruta e Gharrunit" i vajta po një herë. *Ki' t' i kisha vatur* më shumë se një herë, se vendi ë i bukur shumë, ma një herë shkava e prora këmbën e mëma më tha se ngë *ki' t' i veja* më. Në i kisha vatur pameta *ki' t' ju i thëshja* më mirë nani ndjenjat që ndien kush jarrën atje lart, kur sheh te njera ana Horën e tërë, e te jetra anë gjithë Murtilat e më llargu dejtin.

Dej' kisha klënë atje lart kur t'Atërat tanë, që vijën nga Murrialli, panë atë vend që *ki' t' ish* pra Hora e tyre arbëreshe ! *Dej' kisha pasur*, tek ai mument që ata jarrunë te Ghruta e Gharrunit, një makinë fotografike sa të bëja ca fotografi e t'i shihjem sot; ma ahierna makinë fotografike ngë jjsjën.

Dej' t'i veja pameta te Ghruta e Gharrunit, ma ngë di që më thotë mëma.

A

Vërejtje

"*ki' t' veja, ki' t' thëshja, ki' t' ish, dej' (t') veja*" janë forma të kohës së tashme të mënyrës kushtore.

Mënyra kushtore

Koha e tashme

Folja kam

Njëjës

u ki' t' kisha
ti ki' t' kisha
ai ki' t' kish

Shumës

na ki' t' kishëm
ju ki' t' kishët
ata ki' t' kishën

Folja jam

Njëjës

u ki' t' isha
ti ki' t' ishe
ai ki' t' ish

Shumës

na ki' t' ishëm
ju ki' t' ishët
ata ki' t' ishën

Edhe:

Njëjës

u dej' (t') kisha
ti dej' (t') kisha
ai dej' (t') kish

Shumës

na dej' (t') kishëm
ju dej' (t') kishët
ata dej' (t') kishën

Njëjës

u dej' (t') isha
ti dej' (t') ishe
ai dej' (t') ish

Shumës

na dej' (t') ishëm
ju dej' (t') ishët
ata dej' (t') ishën

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> ki' t' shkoja <i>ti</i> ki' t' shkoje <i>ai</i> ki' t' shkoj	<i>na</i> ki' t' shkojëm <i>ju</i> ki' t' shkojët <i>ata</i> ki' t' shkojën	<i>Shumës</i>
Edhe:	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> dej' (t') shkoja <i>ti</i> dej' (t') shkoje <i>ai</i> dej' (t') shkoj	<i>na</i> dej' (t') shkojëm <i>ju</i> dej' (t') shkojët <i>ata</i> dej' (t') shkojën	<i>Shumës</i>

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> ki' t' sosja <i>ti</i> ki' t' sosje <i>ai</i> ki' t' sosëj	<i>na</i> ki' t' sosjëm <i>ju</i> ki' t' sosjët <i>ata</i> ki' t' sosjën	<i>Shumës</i>
Edhe:	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> dej' (t') sosja <i>ti</i> dej' (t') sosje <i>ai</i> dej' (t') sosëj	<i>na</i> dej' (t') sosjëm <i>ju</i> dej' (t') sosjët <i>ata</i> dej' (t') sosjën	<i>Shumës</i>

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> ki' t' zëja <i>ti</i> ki' t' zëje <i>ai</i> ki' t' zëj	<i>na</i> ki' t' zëjëm <i>ju</i> ki' t' zëjët <i>ata</i> ki' t' zëjën	<i>Shumës</i>
Edhe:	<i>Njëjës</i>	<i>u</i> dej' (t') zëja <i>ti</i> dej' (t') zëje <i>ai</i> dej' (t') zëj	<i>na</i> dej' (t') zëjëm <i>ju</i> dej' (t') zëjët <i>ata</i> dej' (t') zëjën	<i>Shumës</i>

B

Vërejtje

"*ki' t' kisha vatur, dej' kisha klënë, dej' kisha pasur*" janë forma të *kobës së kryer* të mënyrës kushtore

Mënyra kushtore
Koha e kryer

Folja kam

Njëjës

u ki' t' kisha pasur
ti ki' t' kishe pasur
ai ki' t' kish pasur

Shumës

na ki' t' kishëm pasur
ju ki' t' kishët pasur
ata ki' t' kishën pasur

Folja jam

Njëjës

u ki' t' kisha klënë
ti ki' t' kishe klënë
ai ki' t' kish klënë

Shumës

na ki' t' kishëm klënë
ju ki' t' kishët klënë
ata ki' t' kishën klënë

Edhe:

Njëjës

u dej' (t') kisha pasur
ti dej' (t') kishe pasur
ai dej' (t') kish pasur

Shumës

na dej' (t') kishëm pasur
ju dej' (t') kishët pasur
ata dej' (t') kishën pasur

Njëjës

u dej' (t') kisha klënë
ti dej' (t') kishe klënë
ai dej' (t') kish klënë

Shumës

na dej' (t') kishëm klënë
ju dej' (t') kishët klënë
ata dej' (t') kishën klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës

u ki' t' kisha shkuar
ti ki' t' kishe shkuar
ai ki' t' kish shkuar

na ki' t' kishëm shkuar
ju ki' t' kishët shkuar
ata ki' t' kishën shkuar

Shumës

Edhe:

Njëjës

u dej' (t') kisha shkuar
ti dej' (t') kisha shkuar
ai dej' (t') kish shkuar

na dej' (t') kishëm shkuar
ju dej' (t') kishët shkuar
ata dej' (t') kishën shkuar

Shumës

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

<i>Njëjës</i>	<i>u</i> ki' t' kisha sosur	<i>na</i> ki' t' kishëm sosur	<i>Shumës</i>
	<i>ti</i> ki' t' kishe sosur	<i>ju</i> ki' t' kishët sosur	
	<i>ai</i> ki' t' kish sosur	<i>ata</i> ki' t' kishën sosur	

Edhe:

<i>Njëjës</i>	<i>u</i> dej' (t') kisha sosur	<i>na</i> dej' (t') kishëm sosur	<i>Shumës</i>
	<i>ti</i> dej' (t') kishe sosur	<i>ju</i> dej' (t') kishët sosur	
	<i>ai</i> dej' (t') kish sosur	<i>ata</i> dej' (t') kishën sosur	

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

<i>Njëjës</i>	<i>u</i> ki' t' kisha zënë	<i>na</i> ki' t' kishëm zënë	<i>Shumës</i>
	<i>ti</i> ki' t' kishe zënë	<i>ju</i> ki' t' kishët zënë	
	<i>ai</i> ki' t' kish zënë	<i>ata</i> ki' t' kishën zënë	

Edhe:

<i>Njëjës</i>	<i>u</i> dej' (t') kisha zënë	<i>na</i> dej' (t') kishëm zënë	<i>Shumës</i>
	<i>ti</i> dej' (t') kishe zënë	<i>ju</i> dej' (t') kishët zënë	
	<i>ai</i> dej' (t') kish zënë	<i>ata</i> dej' (t') kishën zënë	

Ushtime

Vër në vetat e shkruara të kohës së tashme të mënyrës kushtore foljet:

- 1) *kam* : e 2^a njëj. e shum.
- 2) *jam* : e 3^a njëj. e shum.
- 3) *thom* : e 2^a shum. e 3^a shum.
- 4) *dua* : e 1^a njëj. e 1^a shum.
- 5) *vete* : e 3^a njëj. e 2^a shum.

<i>ki' t' kishe</i>	<i>ki' t' kishët</i>

Vër në vetat e shkruara të kohës së kryer të mënyrës kushtore foljet me paskajoren ndër kllapa.

- 1) *bënj (bërë)* : e 2^a njëj. e shum.
- 2) *shes (shitur)* : e 3^a njëj. e shum.
- 3) *jap (dhënë)* : e 2^a shum. e 3^a shum.
- 4) *pres (pritur)* : e 1^a njëj. e 1^a shum.
- 5) *vë (vënë)* : e 3^a njëj. e 2^a shum.

<i>ki' t' kishe bërë</i>	<i>ki' t' kishët bërë</i>

Te Fusha e Pontit

Noni, mbremanet kur t'ujet te dera aty ka Fusha e Pontit, ku duket kroi i vjeter me koritën e josur ka (nga) ujët, që ngë sos kurrë të rrjedhënj ka viti 1706, më thotë shumë shërbise, në u kam dishirim t'e gjegjem. Më thotë se sot kopijtë e djemtë ngë flasjën mirë arbërisht; se vetëm ndo plak e flet mirë. Më thotë edhe se po te ca këndime klishje sot ndodhen ankora fjalë që më parë thuheshin nga mument.

Noni vëren kroin e Fushës së Pontit e i thotë: - "*Rrofshin* sa malet krojet tanë!" Pra më thotë se kur rrëfyejën pullaren e Kostantinut, pleqtë kujtojën të thëshjën: "Kaha *vafshe* e kaha *jardhëshe*, bir bujari po më *shkofshe*!" Kush e di sot që vje' më rarë ai urim ?!

E pra pleqtë kujtojën të thëshjën, më parë se të zëjën fill të hajën: "Mirë ju *bëfshit*!"; e kur ata vejën o kur ndo njeri vej llargu Horës: "Yn' Zot na *ruashit*!" o "Yn' Zot të *ruashit*!"

Sot te Klisha ndo herë gjegjem te parkalesitë: "Lëvdi pastë...", "... ardhhtë rregjëria jote...", "Bekuar *kloftë*", "Ashtu *kloftë*", "*Paçe* lipisi"; e kur këndonet "Lazari", gjindja mbylljën këndimin me "*Paçit* hare, ejani zbyllni, bjerni ato ve!"

Mua gjithë këto fjalë antike më pëlqejën, megjithëse ngë ndëlgonj mirë që do të thenë. "Kaha *vafshe* e kaha *jardhëshe*...", "mirë ju *bëfshit*!", "ashtu *kloftë*", "*paçe* lipisi", "*paçit* hare!": me duket sikurse gjegjem nonërat tanë më të vjetër që flasjën bukur arbërisht!

Sot kemi ca shqiptarë te Hora, që, kur do falen, thonë: "Mirë u *paqshim*!" e edhe u e thom.

Vërejtje

"*rrofshin*, *vafshe*, *jardh(ë)she*, *shkofshe*, *bëfshit*, *ruashit*, *pastë*, *ardhtë*, *kloftë*, *paçe*, *paçit*, *paqshim*" janë forma të kohës së tashme të mënyrës dëshirore.

Mënyra dëshirore Koha e tashme

Folja kam

Njëjës
u paça
ti paçe
ai pastë (paçit)

Sbunës
na paçim
ju paçit
ata paçin

Folja jam

Njëjës
u klofsha
ti klofshe
ai kloftë (klofshit)

Sbunës
na klofshim
ju klofshit
ata klofshin

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës	<i>u</i> shkofshta	<i>na</i> shkofshim	Shumës
	<i>ti</i> shkofshe	<i>ju</i> shkofshit	
	<i>ai</i> shkoftë	<i>ata</i> shkofshin	

Folja "bënj": *bëfshta, bëfshe, bëfshit e bëftë, bëfshim, bëfshit, bëfshin.*

Folja "ruanj": *ruasha, ruashe, ruashit, ruashim, ruashit, ruashin.*

Folja "vinj": *ardhshta, ardhshe, ardhhtë, ardhshim, ardhshit, ardhshin.*

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës	<i>u</i> sosështa	<i>na</i> sosëshim	Shumës
	<i>ti</i> sosëshe	<i>ju</i> sosëshit	
	<i>ai</i> sostë	<i>ata</i> sosëshin	

Folja "shoh" bën kështu: *pafsha, pafshe, pafhtë, pafshim, pafshit, pafshin.*

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës	<i>u</i> zështa (zëfshta)	<i>na</i> zëshim	Shumës
	<i>ti</i> zëshe	<i>ju</i> zëshit	
	<i>ai</i> zëshit (zëftë)	<i>ata</i> zëshin	

Folja "dua" bën kështu: *dafsha, dafshe, daftë, dafshim, dafshit, dafshin.*

Ushtrime

Nënvizo te parkalesia “*Ati jynë*” vetëm ato folje që janë të *mënyrës dëshirore* e shkruaji veç.

“Ati jynë, çë *je* në qiell, shejtëruar *kloftë* emri jyt, *ardhtë* rregjëria jote, u *bëftë** vullimi jyt si në qiell ashtu në dhe. Bukën tënë të përditshme ëna neve sot, *ndjena* dëtyrët tona ashtu si na ia *ndjejëm* dëtyruamvet tanë, e mos na *le të biem* në ngarje, po *lirona* nga i ligu. “

Foljet në mënyrën dëshirore janë: _____

* “*Bëftë*” është forma veprore, “*u bëftë*” është forma pësore.

Zglidh mirë e mëso’ përmendsh këta vjershe të “Këngës së Kostantinit”:

- Ëm uraten, tata i jim.

- *Patsb’* uratën, birthi i jim.

Kaha *vafshe* e kaha *jardhëshe*

bir bujari po më *shkofshe* !

- Ëm uratën, mëma e jime.

- *Patsb’* uratën, birthi i jim.

Kaha *vafshe* e kaha *jardhëshe*

po bir zonjëje më *shkofshe* !

(G. Schirò: pagina 34, XXIV, “Canti tradizionali...” - Napoli, 1923)

Ka Maghanuçi

18

PJETRI - Marku, eja me mua e me Sarën Maghanuç ! *Vër* te xaineti dy-tri panine, *blij* një butijë koka-kolë, *mirr* makinën fotografike e vemi !

MARKU - E çë ka bëjëm Maghanuç ?

PJETRI - Ka shohjëm panoramin më të bukur të Horës e ka bëjëm ca fotografi .
Pas një orje, te rrëzat e malit.

PJETRI - *Shih* sa ë bukur, Sara ! Hora duket skurse flë te glunjët e malit Picuta !

MARKU - *Vëreni* këtje lart: çë zoga janë ato ?

PJETRI - Ka jenë pallumbë !

SARA - *Vëre'* aty përposh, Marku : duket gjithë liqeni !

PJETRI - Sara e Marku, *jicni* më prapa se ju bënj një fotografi me Horën e liqenin.
Qishni!

SARA - *Sbko* ti nani këtej, se jue bënj u fotografinë.

PJETRI - *Mbaje* mirë atë makinë fotografike !

SARA - *Kij* paçencë: *qetu* ca herë e *qish* ! *Qishni* të dy !

Vërejtje

"*eja, vër, blij, mirr, shih, vëreni, vërej, jicni, qishni, sbko, mbaj, kij, qetu* (formë pësore), *qish*" janë forma të kohës së tashme të mënyrës urdhërore.

Mënyra urdhërore

Koha e tashme

Folja kam

Njëjës

—

kij ti

—

Shumës

—

kini ju

—

Folja jam

Njëjës

—

ji ti

—

Shumës

—

jini ju

—

Mënyra urdhërore
Koha e tashme

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

Njëjës

—
shko ti
—

Shumës

—
shkoni ju
—

Me format e shkurtëra të përemrit:

shkomë ti (= shko ti mua ...)*shkome* ti (= shko ti mua atë)*shkoje* ti (= shko ti atë)*shkona* ti (= shko ti neve ...)*shkomëni* ju (= shkoni ju mua ...)*shkomënie* ju (= shkoni ju mua atë)*shkonie* ju (= shkoni ju atë)

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

Njëjës

—
sos ti
—

Shumës

—
sosni ju
—

Me format e shkurtëra të përemrit:

sosëm ti (= sos ti për mua ...)*sosme* ti (= sos ti për mua atë)*sose* ti (= sos ti atë)*sosna* ti (= sos ti për ne ...)*sosmëni* ju (= sosni ju për mua ...)*sosmënie* ju (= sosni ju për mua atë)*sosnie* ju (= sosni ju atë)

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

Njëjës

—
zër o ze ti
—

Shumës

—
zëni o zeni ju
—

Me format e shkurtëra të përemrit :

zemë ti (= ze ti mua)*zeme* ti (= ze ti për mua atë)*ze* ti (= ze ti atë)*zena* ti (= ze ti neve)*zemëni* ju (= zeni ju mua)*zemënie* ju (= zeni ju për mua atë)*zenie* ju (= zeni ju atë)

Ushtrime

Nënvizo te proverbat më poshtë vetëm ato folje që janë të mënyrës urdhërore e shkruaji veç.

- Kallamë? *Shkil e lë!*
- *Eja*, bukë, të të ha!
- *Fol* pak e *gjegj* shumë.
- *Zure* gjarpërin? *Shtypi* kryet!
- *Mirr* plëht e horës tënde, e *le* arin e huaj.
- *Prit*, o kal, të binjë bari!

(G. Schirò - Proverbi - Canti Tradizionali... - Napoli 1923)

Foljet në mënyrën urdhërore janë: _____

Zglidh mirë e mëso përmendsh këtë parkalesi antike të zotit Nikola Brankato:

Eja, Shpirt e Perëndi,
përvëlomë ti ktë gji;
 u t' përes me dishirim;
shejtëromë shpirtin tim.

5. *Eja*, o Shpirti Shejt i jim,
eja e ndrite shpirtin tim.
 Flakë e gjallë e Shpirtit Shejt,
dhizëm zëmbren me të shpejt.

- Eja*, o Frymë e Parakletë,
 10. *ngushullomë* me t' vërtetë.
 O Parrajs i shpirtit tim,
mblomë zëmbren me gezim.
 Dritën tënde, o Shpirt, *dhurona*;
dhis me zjarrin zëmbat tona.

(G. Schirò - pag 134, XI, Canti tradizionali...)

Te Purtelja

Tue vatur nga vit te Purtelja e Gjinestrës tek e Para e Majit, kam mësuar shumë shurbise, që ngë ndëlgoja mirë kush isha më i vogël.

Purtelja e Gjinestrës ë vendi që të jep mundësinë të *shkosh* në mes të malevet sa të *veç* te Murtilat e të *vish* te Hora ka Murtilat.

“Purtele” vje’ më *rarë* “derë e vogël”, ma *thënë* për këtë “derë” në mes të malevet ngë i rri; ki’ t’ ish më mirë të *thëshjëm* “derë e madhe”.

Tue kërkuar te biblioteka komunale, *tue zgledhur* libre e *tue gjegjur* ata më pleq, mësova se te Purtelja e Gjinestrës, te Festa e të Parës së Majit të vitit 1947, u vranë njëmbëdhjetë njerëz (gra, djem e burra) të Horës e të Murtilavet, nga ana e mafjes e nga banditi Xhuliano.

Sot kush shkon te Purtelja sheh monumentin *bërë* me gurë të mëdhenj, që duken të ‘shterë *vënë* shtuara o më glunj o *shturë* te dheu, si ndodhi tek ajo ditë e ligë e vitit 1947.

Ka Purtelja te njera anë ke faqen e madhe të Kumetës e te jetra anë shpatullën plot me gurë te Picutës; ka del dielli mënd të *shohësh* panoramin e liqenit e te ku humb duket edhe dejti.

Vërejtje

“*rarë, thënë, bërë, vënë, shturë*” janë format e *pjesores*.

“*të shkosh, të veç, të vish, të thëshjëm, të shohësh*” janë format e *paskajores*. Arbërisht *paskajorja* formohet me vetat e mënyrës *lidhore* si këtu sipër.

Te letërsia ndodhet edhe forma “*për të + pjesorja*”, për shembull: “*për të shkuar, për të vatur, për të jardhur, për të thënë, për të parë, etj.*”

“*tue vatur, tue kërkuar, tue zgledhur, tue gjegjur*” janë format e *përcjellores*.

Pjesorja

Folja kam

pasur

Folja jam

klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkoni

shkuar

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

sosur

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

zënë

Disa folje të parregullta të pjesorja:

- *vinj* = (j)ardhur
- *jaþ* = dhënë
- *shoh* = parë
- *thom* = thënë
- *prier* = pjerrë
- *vdes* = vdekur
- *bie* = prurë
- *bie* = rarë
- *dua* = dashur
- *ba* = ngrënë
- *vete* = vatur

Paskajorja

Folja kam

të kem
për të pasur

Folja jam

të jem
për të klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkoni

të shkoni - për të shkuar

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

të sos - për të sosur

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

të zë - për të zënë

Përcjellorja

Folja kam

tue (tuke) pasur

Folja jam

tue (tuke) klënë

ZGJEDHIMI I PARË

Folja shkonj

tue (tuke) shkuar

ZGJEDHIMI I DYTË

Folja sos

tue (tuke) sosur

ZGJEDHIMI I TRETË

Folja zë

tue (tuke) zënë

Ushtrime

Nënvizo te fjalitë më poshtë vetëm ato folje që janë *pjesore, paskajore, përcjellore* e shkruaji veç.

- 1) Sosur ushtrimet e matematikës, Marku dolli me Viton.
- 2) Tue kënduar e tue kërcyer, Sara ishte e vete të lozënj me Marën.
- 3) Lënë më një anë biçikletat, Lia e Marieja zunë fill të jicjën më kembë.
- 4) Bukur ë të veç përjashta të vjelësh te moi i otuvrit (tetorit) !
- 5) Marku, ngrënë broshinen e tij, mori të hajë atë të të motrës, çë, tue klarë, thërriti mëmën.

Foljet në *pjesore* janë: *sosur*, _____

Foljet në *paskajore* janë: _____

Foljet në *përcjellore* janë: _____

Tabela përmbledhëse e zgjedhimevet të foljevet ndihmëse “kam” e “jam”

20

Folja kam	Mënyra dëftore	Folja jam
kam ke ka kemi kini kanë	Koha e tashme	jam je ë (isht, është) jemi jini janë
kam pasur ke pasur ka pasur kemi pasur kini pasur kanë pasur	Koha e kryer	kam klënë ke klënë ka klënë kemi klënë kini klënë kanë klënë
kisha kishe kish kishëm kishët kishën	Koha e pakryer	isha ishe ish ishëm ishët ishën
kisha pasur kishe pasur kish pasur kishëm pasur kishët pasur kishën pasur	Koha e kryer e plotë	kisha klënë kishe klënë kish klënë kishëm klënë kishët klënë kishën klënë
pata pate pati patëm patët patën	Koha e kryer e thjeshtë	kleva kleve kle klemë kletë klenë
pata pasur	Koha e kryer e tejkshuar (shumë i rallë)	pata klënë

ka kem
ka kesh
ka ketë
ka kemi
ka kini
ka kenë
Edhe: do kem

Koha e ardhshme

ka jem
ka jesh
ka jetë
ka jemi
ka jini
ka jenë
Edhe: do jem

ka kem pasur
ka kesh pasur
ka ketë pasur
ka kemi pasur
ka kini pasur
ka kenë pasur

Koha e ardhshme e përparme

ka kem klënë
ka kesh klënë
ka ketë klënë
ka kemi klënë
ka kini klënë
ka kenë klënë

Mënyra lidhore

të kem
të kesh
të ketë
të kemi
të kini
të kenë

Koha e tashme

të jem
të jesh
të jetë
të jemi
të jini
të jenë

të kem pasur
të kesh pasur
të ketë pasur
të kemi pasur
të kini pasur
të kenë pasur

Koha e kryer

të kem klënë
të kesh klënë
të ketë klënë
të kemi klënë
të kini klënë
të kenë klënë

të kisha
të kishe
të kish
të kishëm
të kishët
të kishën

Koha e pakryer

të isha
të ishe
të ish
të ishëm
të ishët
të ishën

të kisha pasur
të kishe pasur
të kish pasur
të kishëm pasur
të kishët pasu
të kishën pasur

Koha e kryer e plotë

të kisha klënë
të kishe klënë
të kish klënë
të kishëm klënë
të kishët klënë
të kishën klënë

Mënyra kushtore

ki' t' kisha
 ki' t' kishe
 ki' t' kish
 ki' t' kishëm
 ki' t' kishët
 ki' t' kishën
 Edhe: dej' (t') kisha

Koha e tashme

ki' t' isha
 ki' t' ishe
 ki' t' ish
 ki' t' ishëm
 ki' t' ishët
 ki' t' ishën
 Edhe dej' (t') isha

ki' t' kisha pasur
 ki' t' kishe pasur
 ki' t' kish pasur
 ki' t' kishëm pasur
 ki' t' kishët pasur
 ki' t' kishën pasur

Koha e kryer

ki' t' kisha klënë
 ki' t' kishe klënë
 ki' t' kish klënë
 ki' t' kishëm klënë
 ki' t' kishët klënë
 ki' t' kishën klënë

Mënyra dëshirore

paça
 paçe
 pastë (paçit)
 paçim
 paçit
 paçin

Koha e tashme

klofsha
 klofshë
 kloftë (klofshit)
 klofshim
 klofshit
 klofshin

paça pasur

Koha e kryer
(i rrallë)

paça klënë

Mënyra urdhërore

kij
 kini

Koha e tashme

ji
 jini

Pjesorja
 pasur klënë

Paskajorja

të kesh - për të pasur

të jesh - për të klënë

Përcjellorja

tue (tuke) pasur

tue (tuke) klënë

21

Tabela përmbledhëse e zgjedhimit vepror

FOLJET zgjonj, mas, zë

Mënyra dëftore

Koha e tashme

zgjonj
zgjon
zgjon
zgjojëm
zgjoni
zgjojën

mas
man
man
masjëm
mani
masjën

zë
zë
zë
zëmë
zëni
zënë

kam zgjuar
ke zgjuar
ka zgjuar
kemi zgjuar
kini zgjuar
kanë zgjuar

kam matur
ke matur
ka matur
kemi matur
kini matur
kanë matur

kam zënë
ke zënë
ka zënë
kemi zënë
kini zënë
kanë zënë

Koha e pakryer

zgjoja
zgjoje
zgjoj
zgjojëm
zgjojët
zgjojën

masja
masje
masëj
masjëm
masjët
masjën

zëja
zëje
zëj
zëjëm
zëjët
zëjën

Koha e kryer e plotë

kisha zgjuar
kishe zgjuar
kish zgjuar
kishëm zgjuar
kishët zgjuar
kishën zgjuar

kisha matur
kishe matur
kish matur
kishëm matur
kishët matur
kishën matur

kisha zënë
kishe zënë
kish zënë
kishëm zënë
kishët zënë
kishën zënë

Koha e kryer e thjeshtë

zgjova
zgjove
zgjoi
zgjuam
zgjuat
zgjuan

mata
mate
mati
matëm
matët
matën

zura
zure
zuri
zumë
zutë
zunë

Koha e kryer e tejshkuar

pata zgjuar

pata matur
(shumë i rrallë)

pata zënë

Koha e ardhshme

ka zgjonj
ka zgjosh
ka zgjonjë
ka zgjojëm
ka zgjoni
ka zgjojnë

ka mas
ka masësh
ka masënj
ka masjëm
ka mani
ka masjën

ka zë
ka zësh
ka zënj
ka zëmë
ka zëni
ka zënë

Koha e ardhshme e përparme

ka kem zgjuar
ka kesh zgjuar
ka ketë zgjuar
ka kemi zgjuar
ka kini zgjuar
ka kenë zgjuar

ka kem matur
ka kesh matur
ka ketë matur
ka kemi matur
ka kini matur
ka kenë matur

ka kem zënë
ka kesh zënë
ka ketë zënë
ka kemi zënë
ka kini zënë
ka kenë zënë

Mënyra lidhore**Koha e tashme**

të zgjonj
të zgjosh
të zgjonjë
të zgjojëm
të zgjoni
të zgjojnë

të mas
të masësh
të masënj
të masjëm
të mani
të masjën

të zë
të zësh
të zënj
të zëmë
të zëni
të zënë

Koha e kryer

të kem zgjuar
të kesh zgjuar
të ketë zgjuar
të kemi zgjuar
të kini zgjuar
të kenë zgjuar

të kem matur
të kesh matur
të ketë matur
të kemi matur
të kini matur
të kenë matur

të kem zënë
të kesh zënë
të ketë zënë
të kemi zënë
të kini zënë
të kenë zënë

Koha e pakryer

të zgjoja
të zgjoje
të zgjoj
të zgjojëm
të zgjojët
të zgjojnë

të masja
të masje
të masëj
të masjëm
të masjët
të masjën

të zëja
të zëje
të zëj
të zëjëm
të zëjët
të zëjnë

Koha e kryer e plotë

të kisha zgjuar
të kishe zgjuar
të kish zgjuar
të kishëm zgjuar
të kishët zgjuar
të kishën zgjuar

të kisha matur
të kishe matur
të kish matur
të kishëm matur
të kishët matur
të kishën matur

të kisha zënë
të kishe zënë
të kish zënë
të kishëm zënë
të kishët zënë
të kishën zënë

Mënyra kushtore**Koha e tashme**

ki' t' zgjoj
 ki' t' zgjoje
 ki' t' zgjoj
 ki' t' zgjojëm
 ki' t' zgjojët
 ki' t' zgjojën

ki' t' masja
 ki' t' masje
 ki' t' masëj
 ki' t' masjëm
 ki' t' masjët
 ki' t' masjën

ki' t' zëja
 ki' t' zëje
 ki' t' zëj
 ki' t' zëjëm
 ki' t' zëjët
 ki' t' zëjën

Koha e kryer

ki' t' kisha zgjuar
 ki' t' kishe zgjuar
 ki' t' kish zgjuar
 ki' t' kishëm zgjuar
 ki' t' kishët zgjuar
 ki' t' kishën zgjuar

ki' t' kisha matur
 ki' t' kishe matur
 ki' t' kish matur
 ki' t' kishëm matur
 ki' t' kishët matur
 ki' t' kishën matur

ki' t' kisha zënë
 ki' t' kishe zënë
 ki' t' kish zënë
 ki' t' kishëm zënë
 ki' t' kishët zënë
 ki' t' kishën zënë

Mënyra dëshirore**Koha e tashme**

zgjoftsha
 zgjoftshe
 zgjoftë
 zgjoftshim
 zgjoftshit
 zgjoftshin

matsha
 matshe
 mattë (matshit)
 matshim
 matshit
 matshin

zëftsha
 zëftshe
 zëftë (zëshit)
 zëftshim
 zëftshit
 zëftshin

Koha e kryer

paça zgjuar

paça matur
 (i rrallë)

paça zënë

Mënyra urdhërore

	Koha e tashme	
zgjo	mat	zër (ze)
zgjoni	matni	zëni (zeni)
	Pjesorja	
zgjuar	matur	zënë
	Paskajorja	
të zgjonj - për të zgjuar	të mas - për të matur	të zë - për të zënë
	Përcjellorja	
tue (tuke) zgjuar	tue (tuke) matur	tue (tuke) zënë

Te Shë' Mitri

Te Shë' Mitri, katedralja e Eparhisë së Horës (Eparhi, në të çilën janë mledhur edhe Munxifsi, Pallaci, Kundisa e Sëndastina), *mbahen* gjithë festat më të mëdha të besës katolike me ritin greko-bizantin.

Festa më e njohur ë ajo e Pashkëvet, me të çilën *mbyllet* "Java e madhe".

Turistët *mbjidhen* te Hora vetëm te dita e Pashkëvet, ma "Java e Madhe" thua- jse nga ditë *karakterizohet* për disa liturgji.

Me të vërtetë, liturgjitë te klisja zënë fill të *mbahen* dy ditë më parë se "Java e Madhe": tek e Shtunëja e Lazarit e tek e Diellja e Rombollidhëvet.

Te vespri i të prëmtes *këndonet* "Lazari", më parë te Klisja, pra përpara monu- mentit për ushtarët tanë që ranë te Lufta e parë Botërore 1915/18, e pra te gjithë vendet ku djemtë e vajzat e korit janë *grishur*.

Tek e Diellja e Rombollidhëvet, Eparhu *vëbet* kaluar te gajdhuri e shkon tue bekuar nëpër rrugët e Horës, njera te Shë' Mitri ku *bëhet* Pontifikali.

Tek e Mërkurja e Madhe *bëhet* "mesha projasmene".

Tek e Injtja e Madhe te Pontifikali *thuhet* parkalesitë që tha Yn' Zot kur Apostojvet i dha kungimin me bukë e verë e i *lahen* nga Eparhu këmbët Apostujvet, që janë ca priftra tanë.

Tek e Prëmtja e Madhe menatnet *këndohen* "orët" e mbremanet, pas vesprit, *dilet* për procesjonën e Krishtit vdekur.

Tek e Shtunëja e Madhe te Pontifikali *këndohet* lajmi i të fluturuarit të t'Yn' Zoti e te mesnata e të Dielljës *mbahet* liturgjia "Krishti u ngjall".

Te Pontifikali i Pashkëvet vangjei *thuhet* me shtatë gluhë, sa të *kujtohet* se vang- jei *ka qillet* të gjithë anët e botës.

E Diellja e Pashkëvet *mblohet* me kullure e me gëzim: vajzat tona vishen me kos- tumin tradicional, njerëzit, arbëreshë e të huaj, *ndihen* marrë nga një atmosferë e rral- lë. Te qaca, ku përmbliidhen gjithë vajzat me kostum, *dburohen* vetë e kuqe, e atje *mbyllet* festa tue hedhur në short një brez për kë u vesh me kostumin arbëresh.

Vërejtje

Foljet që të rrëfimi shohjëm me *shkronja kursive* janë veta të kohëvet të zgjedhimit pësor.

ZGJEDHIMI PËSOR / VETVETOR

FOLJET *zgjonj, mas, zë*

Mënyra dëftore

Koha e tashme

zgjonem
zgjone
zgjonet
zgjonemi
zgjonij
zgjonen

matem
mate
matet
matemi
matij
maten

zëhem
zëhe
zëhet
zëhemi
zëhij
zëhen

Koha e kryer

jam zgjuar
je zgjuar
ë zgjuar
jemi zgjuar
jini zgjuar
janë zgjuar

jam matur
je matur
ë matur
jemi matur
jini matur
janë matur

jam zënë
je zënë
ë zënë
jemi zënë
jini zënë
janë zënë

Koha e kryer e thjeshtë

u zgjova
u zgjove
u zgjua
u zgjuam
u zgjuat
u zgjuan

u mata
u mate
u mat
u matëm
u matët
u matën

u zura
u zure
u zu
u zumë
u zutë
u zunë

Koha e kryer e tejshkuar

kleva zgjuar
kleve zgjuar
kle zgjuar
klemë zgjuar
kletë zgjuar
klenë zgjuar

kleva matur
kleve matur
kle matur
klemë matur
kletë matur
klenë matur

kleva zënë
kleve zënë
kle zënë
klemë zënë
kletë zënë
klenë zënë

Koha e ardhshme

ka zgjonem
ka zgjonesh
ka zgjonet
ka zgjonemi
ka zgjonij
ka zgjonen

ka matem
ka matesh
ka matet
ka matemii
ka matij
ka maten

ka zëhem
ka zëhesh
ka zëhet
ka zëhemi
ka zëhij
ka zëhen

Koha e ardhshme e përparme

ka jem zgjuar
ka jesh zgjuar
ka jetë zgjuar
ka jemi zgjuar
ka jini zgjuar
ka jenë zgjuar

ka jem matur
ka jesh matur
ka jetë matur
ka jemi matur
ka jini matur
ka jenë matur

ka jem zënë
ka jesh zënë
ka jetë zënë
ka jemi zënë
ka jini zënë
ka jenë zënë

Mënyra lidhore**Koha e tashme**

të zgjonem
të zgjonesh
të zgjonet
të zgjonemi
të zgjonij
të zgjonen

të matem
të matesh
të matet
të matemii
të matij
të maten

të zëhem
të zëhesh
të zëhet
të zëhemi
të zëhij
të zëhen

Koha e kryer

të jem zgjuar
të jesh zgjuar
të jetë zgjuar
të jemi zgjuar
të jini zgjuar
të jenë zgjuar

të jem matur
të jesh matur
të jetë matur
të jemi matur
të jini matur
të jenë matur

të jem zënë
të jesh zënë
të jetë zënë
të jemi zënë
të jini zënë
të jenë zënë

Koha e pakryer

të zgjonesha
të zgjoneshe
të zgjonej
të zgjoneshim
të zgjoneshit
të zgjoneshin

të matesha
të mateshe
të matej
të mateshim
të mateshit
të mateshin

të zëhesha
të zëheshe
të zëhej
të zëheshim
të zëheshit
të zëheshin

Koha e kryer e plotë

të isha zgjuar
të ishe zgjuar
të ish zgjuar
të ishëm zgjuar
të ishët zgjuar
të ishën zgjuar

të isha matur
të ishe matur
të ish matur
të ishëm matur
të ishët matur
të ishën matur

të isha zënë
të ishe zënë
të ish zënë
të ishëm zënë
të ishët zënë
të ishën zënë

Mënyra kushtore**Koha e tashme**

ki' t' zgjonesha
ki' t' zgjoneshe
ki' t' zgjonej
ki' t' zgjoneshim
ki' t' zgjoneshit
ki' t' zgjoneshin

ki' t' matesha
ki' t' mateshe
ki' t' matej
ki' t' mateshim
ki' t' mateshit
ki' t' mateshin

ki' t' zëhesha
ki' t' zëheshe
ki' t' zëhej
ki' t' zëheshim
ki' t' zëheshit
ki' t' zëheshin

Koha e kryer

ki' t' isha zgjuar
ki' t' ishe zgjuar
ki' t' ish zgjuar
ki' t' ishëm zgjuar
ki' t' ishët zgjuar
ki' t' ishën zgjuar

ki' t' isha matur
ki' t' ishe matur
ki' t' ish matur
ki' t' ishëm matur
ki' t' ishët matur
ki' t' ishën matur

ki' t' isha zënë
ki' t' ishe zënë
ki' t' ish zënë
ki' t' ishëm zënë
ki' t' ishët zënë
ki' t' ishën zënë

Mënyra dëshirore**Koha e tashme**

u zgjoftsha
u zgjoftshe
u zgjoftë
u zgjoftshim
u zgjoftshit
u zgjoftshin

u matsha
u matshe
u mattë
u matshim
u matshit
u matshin

u zëfsha
u zëfshe
u zëftë
u zëfshim
u zëfshit
u zëfshin

Koha e kryer

klofsha zgjuar
klofshe zgjuar
kloftë zgjuar
klofshim zgjuar
klofshit zgjuar
klofshin zgjuar

klofsha matur
klofshe matur
kloftë matur
klofshim matur
klofshit matur
klofshin matur

klofsha zënë
klofshe zënë
kloftë zënë
klofshim zënë
klofshit zënë
klofshin zënë

Mënyra urdhërore**Koha e tashme**

zgjou
zgjonij

matu
matij

zeu
zëhij

Pjesorja

zgjuar

matur

zënë

Paskajorja

të zgjonem - për t'u zgjuar

të matem - për t'u matur

të zëhem - për t'u zënë

Përcjellorja

tue (tuke) u zgjuar

tue (tuke) u matur

tue (tuke) u zënë

22

FOLJA VËREJTJE GRAMATIKORE

- 1 Foljet *kam* e *jam* janë *folje ndihmëse* kur ndodhen përpara *pjesores* së foljeve.
Shembuj: *kam larë, jam larë; kisha larë, isha larë; etj.*

- 2 Folje “këpujore” është folja “jam” kur lidh *kryefjalën* (emrin etj.) me *kallëzuesin emëror*.
Shembull: *Ti je i mirë.*
Ti = kryefjalë
je = këpujë
i mirë = kallëzues emëror.

- 3 Folje “kalimtare” (transitive) është folja që merr *kundrinën e drejtë*.
Shembull: *Marku hëngri bukën.*
Marku = kryefjalë
hëngri = kallëzues foljor
bukën = kundrinë e drejtë.

- 4 Folje “jokalimtare” (intransitive) është folja që nuk merr *kundrinën e drejtë* e veprimi qëndron te kryefjala.
Shembull: *Marku rrjedh.*
Marku = kryefjalë
rrjedh = kallëzues foljor.

- 5 Folje “njëvetore” është folja që përdoret vetëm në *vetën e tretë (njëjës a shumës)*.
Shembuj:
a) *Kali hëngëllis. Qeni leh.*
b) *Bie (shi). Fryn (erë).*
c) *Dihet se Hora ë e Arbëreshëvet.*
Dihet = fjali kryesore
se Hora ë e Arbëreshëvet = fjali e varur kryefjalore.
Duket se vemi mirë.

- 6 Folje “pavetore” është folja që ka vetëm *vetën e tretë njëjësë* e nuk ka kryefjalë.
Shembull: *Gjëmon. Bën tëtim.*

Ky libër është rezultat i shërbërës të një grupi specialistësh me esperiencë të madhe të të mësuarit gjuhën arbëreshe të gjithë skollët. Xh. Kuça buri abëtarin e pugharet, Xh. Skiro Di Modika shërbeu pjesën e parë të gramatikës, pjesa e dytë e Xh. Skiro Di Maxhot. Disinjer i buri M. Stasi.

Morën pjesë të shërbërës M. Mandalà, V. Matranga e Th. Rrushì, P. Manali ruajtën pjesën organizative.

* * * * *

Ky libër është rezultat i punës së një grupi specialistësh me përvojë të madhe në fushën e mësimit të gjuhës arbëreshe në nivelet e ndryshme shkollë. Abëtarja dhe përallat u përgatitën nga Xh. Kuça, pjesa e parë e gramatikës nga Xh. Skiro Di Modika, pjesa e dytë nga Xh. Skiro Di Maxho, vizatimet nga M. Stasi.

Bashkëpunuan M. Mandalà, V. Matranga e Th. Rrushì, Organizimin e punës e drejtoi P. Manali.

* * * * *

Il presente manuale è frutto del lavoro di un gruppo di specialisti che vanta una ricca esperienza nell'ambito della didattica dell'albanese nei vari gradi dell'istruzione scolastica. In particolare, l'abecedario e le favole sono opera di G. Cuccia, la parte prima della grammatica è stata elaborata da G. Schirò Di Modica, la seconda da G. Schirò Di Maggio. Le illustrazioni sono di M. Stassi.

Alla realizzazione del volume hanno collaborato M. Mandalà, V. Matranga e Th. Rrushì. P. Manali ha curato gli aspetti organizzativi.

*Finito di stampare
presso le
Grafiche Reima S.r.l.
Palermo 2000*

